

MÚZEUMI KURÍR

MÚZEUMI
KURÍR

8.

DEBRECEN
1972. AUGUSZTUS

A mai bolgár grafika

DANKÓ IMRE*

A Hajdú-Bihar megyei magyar-bolgár barátsági hét nyitórendezvénye volt *A mai bolgár grafika* című időszaki kiállítás megnyitása a Déri Múzeumban. A múzeum bal oldali kiállítótermében 28 bolgár művész 44 alkotása került bemutatásra. Legtöbbjük színes fa- vagy linóleummetszet, monotypia, illetőleg krétarajz. A 44 grafikai lap izelítő és egyben minta volt egyrészt a mai bolgár grafika egészéből, tágasabban a mai bolgár képzőművészetből; másrészt pedig – egy, a kiállított darabokra is, de általánosságban a mai bolgár képzőművészet egészére is jellemző sajátosság folytán – a bolgár képzőművészet egész fejlődéséről. Ez a jellemző sajátosság, aminek a kifejtése kapcsán szeretném a kiállítást bemutatni az, hogy a mai, de a korábbi idők bolgár képzőművészete is rendre tartalmazza, magában foglalja az előzményeket. A bolgár képzőművészet nem más, mint egy szakadatlan láncolat, a különféle művészeti hatások ötvözetének láncolata.

A kiállításon bemutatott grafikai anyag a maga számtalan előzményével együttesen illusztrálja a mai bolgár képzőművészetet. Minden lapban benne van a hosszú-hosszú időn át alakult, érlelődött és ötvöződött népművészet egésze és az abból kifejlődött fiatal magasművészet esszenciája. Érdekes tulajdonsága ez a bolgár képzőművészetnek, bár nem ismeretlen másutt sem. Ez a sajátosság az egyik jellemzője a viszonylag új, ősiségük ellenére is fiatal, feltörekvő népek művészetének. Azon népek művészetére jellemző ez a fajta művészet, amelyek a feltörekvésben, a haladásban tudatosra eszköznek tekintik művészetüket és a művészet ennek megfelelően nemzeti ügy, súlyos történelmi és társadalmi kérdések hordozója. Illetőleg, nemcsak hordozója, hanem olykor-olykor, a legnagyobbak esetében, megválaszolója is. Szabad legyen itt, mint távoli párhuzamra, a mai mexikói képzőművészetre utalni.

Ezek előrebocsátása után nem haszontalan, ha áttekintünk a bulgáriai képzőművészet egészének fejlődésén; főbb korszakain. Egy rövid áttekintés is érzékeltetheti azokat a pontokat, ahol, amikor a ma művészetében is élő és ható örökség kialakult, az említett ötvöződések létrejöttek.

Bulgária földjén már a régebbi kőkorban is éltek emberek. Minthogy az emberi élet elválaszthatatlan a művészetétől, már ekkor is volt bizonyos művészet Bulgária területén. Ennek a művészetnek számos régészeti lelet, főleg kerámiatöredék a tanúja. Az előbb említettekre jellemzően már ez a kezdeti, a maga esetlegességében művészi is benne van bizonyos áttételekkel a mai bolgár képzőművészetben, az ezen a kiállításon bemutatott grafikákban is. Még inkább a hozzánk közelebb álló koroké. Például a harmadik évezred itt

* Elmondta a Déri Múzeumban rendezett *A mai bolgár grafika* című időszaki kiállítás megnyitásán, 1971. október 3-án.

virágzott kő- és agyagplasztikája, híres idomművészete. Ez a korábbinál sokkal jobban megfogható kor mér meghatározott kulturális körhöz, hatás-komplexumhoz is köthető; az úgynevezett *kykladikus kultúrához*. Ez a művészet vagy még pontosabban kultúra, határozottan mediterrán jellegű volt és azért is fontos a bolgár földön kivirágzott művészetek szempontjából, mert megszabta a további tájékozódás irányát, összefüggéseit. A következő korszak például orientációját tekintve szorosan beletartozik a *mykénai kultúrába*. A területet előzőlő trákság kultúrája-művészete azután már ezekből a forrásokból is táplálkozott és hozzáadva az itt található maguk művészetét, kultúráját, már egyéni vonásokat mutató, a népitől elválo magas művészetet hoztak létre. Ennek a trák művészetnek egyik legszebb együttesét szemlélhetjük a híres *valsitraji aranykincsben*. A trák művészet jelentősége az, hogy mindmáig hatóan az első magas művészet volt bolgár földön. A területet ért görög gyarmatosítás még erősebbé tette a korábbi mediterrán kapcsolatokat. Bulgária területén több számottevő görög kulturális, művészeti központ is alakult ki. Ugyanakkor megállapíthatjuk azt is, hogy a görög művészet nemcsak erősítője volt a korábbi mediterrán jellegű művészetnek, hanem azt is, hogy nagymértékben keveredett a trák kultúrával és olyan, méltán híres alkotásokat hagyott hátra, mint a *panagüristei aranylelet* vagy a *kazanlaki sírkamra faltestményei*. Ezekben az alkotásokban ugyanúgy, mint a korábbi korszakok művészetében is, folyamatosság, a folyamatosságot biztosító ötvöződés a lényeges és a jellemző. Ugyanígy ötvöződött azután a továbbiakban a területre eljutó szkíta, majd pedig a terület egy részét meghódító rómaiak művészete is az itt találttal. Már a negyedik századtól kezdve számottevő az ókeresztény művészet is, amely főleg építészetben nyilvánult meg. Az ókeresztény művészettel szinte párhuzamosan terjedt el a közben itt megtelepült bolgárok, ha úgy tetszik ösbölgárok keleti indítékú művészete is. Ennek ezáltal csupán egy, de az egésze jellemző híres alkotására, a távoli kínai, a közelebbi perzsa hatásokkal mutató, a monumentalításban is egyszerű *madarai lovasra* (szikladombormű) utalok. Az itt megtelepült és államot szervező bolgárság felszívta saját művészetébe az előzményeket és *Pliszka*, *Preszláv* romjaiban, a romok közül előkerült maradványokban egy sajátos bolgár, ám a minden említett korábbi, itt virágzott kultúrát és művészetet is magában foglaló művészetet tisztelhetünk. A középkori gazdasági, társadalmi viszonyok között ez a művészet mindinkább egyházi vált és elsablonosodott; szinte kizárólag templom- és kolostorépítésben, illetőleg ikonfestészetben nyilvánult meg. Ez azt is jelentette, hogy a közben ismét kiegyenlítődött népművészet-magasművészet egysége felbomlott; a kettő különvált. Az építészetet meghatározta a bizánci minta és a vele szoros kapcsolatban levő ortodox liturgia, az ikonfestészetet pedig a szentek szigorú formákhöz kötött, iskolás ábrázolása. Hosszas vajadás után, csak századok múltán sikerült *Christos Dimitrov* ikonfestő szabadabb, életsezerűbb alkotásaiban utat törnie a bolgár képzőművészetnek. De hogyan? Rendkívül rossz körülmények között. Közben ugyanis a törökök meghódították az országot, a bolgár népet leigázták, ötszáz évi rabságban tartották, olyan gazdasági, társadalmi és kulturális körülmények között, hogy a fejlődés teljesen lehetetlen volt, sőt még a meglevő eredmények megtartása sem sikerült. *Christos Dimitrov* egyik tanítványa, *Zograf*, mégis előrevitte a bolgár képzőművészet ügyét. Egyrészt továbbfejlesztette mestere szabadabb, életsezerűbb felfogását, másrészt pedig azáltal, hogy elsőnek kapcsolta össze a nemzeti függetlenség, illetve megmaradás kérdését a bolgár művészet ügyével.

Igazi változást: a fejlődés, a kibontakozás lehetőségét 1878, a bolgár felszabadulás hozta meg a bolgár művészet számára. Rövid idő alatt pezsgő

művészeti, közelebről képzőművészeti élet alakult ki Bulgáriában. A fiatal képzőművészek egész sora állt munkába és ment tanulni Orosz-, Német- és Olaszországba. Hazatérve, a tanulatokat szinte kivétel nélkül a honi viszonyokhoz alkalmazták; újabb ötvözetet hoztak létre. Ezt a korszakot külön nével is jelölik a bolgár művészettörténetben: *vozzrozsdenije-megújulás*. Ennek az ötvözetnek legjobb kifejezői *Dobrics* és *Paulovics* festők korábbi minták után, de reális felfogásban készült munkái. Új tárgykörként a népelelet foglalkozó *Markovicska*, *Vasir*, *Mitov* és *Angelov* festőket kell megemlítenünk. A portré- és tájképfestészet is kivirágzott, legnevesebb képviselőit *Marinovban*, *Petrovban*, *Ivanovban* tisztelhetjük. A szobrászat is megindult (*Nyikolov* és *Lazarov* említhető elsőnek); főleg emlékműszobrászatot folytattak. Ez a gyorsan kialakult képzőművészeti élet „megkésétt” volt. Már kissé idejétmúlt mintákhoz igazodott. A német, de főleg az orosz képzőművészet legbensőbb vonatkozásaiban éppen ellentétes volt a bolgár célkitűzésekkel. Mindkettő nagymértékben formális, akadémikus jellegű, politikailag konzervatív volt ebben az időben. Olaszország pedig erre az időre már elveszítette képzőművészeti szupremáciáját. Erdemlegesen csak művészet-történeti stúdiúmkok lehetett ott folytatni. Ebben az időben a művészet élvonalában a franciák haladtak, hozzá kellett volna a bolgár képzőművészetnek orientálódnia. Ez azonban csak később következett be.

A századfordulón a bolgár képzőművészet is erős nyugati befolyás alá került. A különféle irányzatoknak rendre akadtak képviselői. A legmélyebben és egyben legmaradandóbban az impresszionizmus hatott. Kiváló képviselője *Conev*, ezt az irányzatot is meg tudta tölteni határozott bolgár tartalommal. A századfordulóra kifejlődött a bolgár grafika is. A fejlődés kétirányú volt. Az egyik irányt az aktuális grafika jelentette, a másik pedig a festészethez csatlakozva, részint annak előkészítő stúdiúmként, a vázlatkészítésből fejlődött ki, részint pedig megtalálva a grafika, a különböző grafikai eljárások sajátos kifejezési lehetőségeit, önálló művészeti ágáá nőtt. Ennek az önálló, a maga sajátos útjait járó grafikának *Zidarov* és *Petrov* voltak a legjelentősebb mesterei. Kezük és tanítványaik, követőik keze alatt a grafika a bolgár képzőművészet legjellemzőbb ágává, valóságos nemzeti művészetté fejlődött.

A századforduló körüli bolgár grafikának az a jellemzője, hogy szorosan tapadt a társadalmi problémákhoz, hogy nemcsak formáiban, hanem tartalmában is bolgár volt. Ebből a szempontból nem érdektelen megemlíteni, hogy a kezdeti bolgár grafikában igen nagy szerepe volt a karikatúrának, meghozzá a politikai karikatúrának. Ebből az alpból fejlődött ki a mai, virágzó, ugyancsak az élethez tapadó, súlyos társadalmi kérdéseket tartalmazó, modern bolgár grafika.

Nem véletlen, hogy a magyar-bolgár barátsági hét bevezetőjeként bolgár grafikai kiállítás került bemutatásra. Mint említettem, a grafika a bolgár képzőművészet legerősebb, egyben legkarakteresebb ága. Ezért a kiállítás néhány grafikai lap bemutatásával izelítőt ad az egész bolgár képzőművészet-ről, annak minden más ágáról is. Csak izelítőt, sőt inkább mintát. A mintának az a tulajdonsága, hogy a maga kicsiségében, kevésségében is az egészet mutatja, helyettesíti. Így vagyunk ezzel a kiállítással is: mintája a mai bolgár grafikának, de egyben – a művészeti ág sajátos helyzete következtében – az egész bolgár képzőművészetnek is.

A bemutatott minta arról árulkodik, hogy a mai bolgár művészet, egyrészt a bolgár képzőművészet hagyományaihoz ragaszkodva, ismét egyfajta új ötvözet. A művészi felfogás és kifejezés különbözőségei ellenére az alkotókat és az

Holló László Kossuth-díjas, kiváló művész 85. születésnapján

KISS ZOLTÁN

„Mi a nép szívében élünk.”

Holló László

alkotásokat összeköti a művészetnek a társadalom, a felemelkedő nép igaz érdekeiért vívott harc ügye, a magas fokú társadalmi felelősségérzet. Érdekes egy másik mozzanatra is felhívni a figyelmet. Ugyancsak a bolgár képzőművészet legbensőbb indítékainak megfelelően a legkülönfélébb eszközökkel és művészi felfogással készült darabokat is összefogja, egységessé teszi a népművészethez való alkotó kapcsolatuk. Nem nehéz felismerni a kiállított lapokon, hogy ebben a népművészetben egyrészt az előzőekben felvázolt századok egymást követő művészete él tovább és hagyományozódik. Nemcsak a történelmi tárgyú, már tárgyánál fogva is bizonyos népiséget tartalmazó alkotásokra gondolok itt (mint például *Vaszil Valcser*: Kép a „Viddini táj” című ciklusból című képre, vagy *Pencso Kulekov* két alkotására is, a történelmi tárgyú *Rabnók* című és a népi vonatkozású, egy népszokást ábrázoló, *Cyörgy-napi hinta címűre*), hanem mindegyikre, mondhatni, hogy tárgyuktól függetlenül. Ude báj, a természetesség varázsa árad a tájképből (*Ljuba-Palikarova*: Tavasz Balcsikban, *Juli Mincsev*: Tengerpart stb.). Különös varázssal bírnak az öreg városképeket ábrázoló, tárgyaik természetéből is következően archaizáló alkotások (*Cvetana Koszturkova*: Veliko Tarnovo stb.). Érdekes témája a mai bolgár grafikanak is a munka, a különböző munkafolyamatok ábrázolása. A sokszor prózáinak vehető tárgyat legtöbbször lírai megfogalmazásban, lágyággal feltettlen, olykor nem minden pátosz nélkül ábrázolják (*Mana Parpulova*: Dohányfüzés stb.).

Feltétlenül szólnom kell a kiállított lapok furcsa, egyéni színezéséről is. Maga a színezés, a nem mindennapi színösszeállítások is jellemzők a bolgár grafikára. Kevés színt használnak, a színek egyértelműek s nem riadnak vissza a nekünk oly szokatlan, merésznek tűnő színpárosításoktól sem (például *Juli Mincsev*: Tengerpart című lapján a fehér papírszinen kívül két színt, a fekete és a lila szerepel, elmondhatjuk, hogy megragadó kifejezőerővel). Általános a fekete és egy alig meghatározható sárga, a mustár színéhez hasonló zöldes-okkeres sárga párosítása. Ez a színpárosítás eleve bizonyos történeltséget áraszt.

Nem lehet szó nélkül hagyni a szerkesztés egyéni, de ugyanakkor az egészre is jellemző voltát. Legtöbb esetben a népművészet pontosan elrendezett, gyakran szimmetrikus, szabályos elrendezése érvényesül. Érdekes, hogy a modern felfogású szerkesztésnél is érvényesülnek ezek a tényezők (például *Mana Parpulova*: Dohányfüzés című lapján két, egymással szembe forduló, ülő nő látnak, a líraiság, a könnyed ábrázolásmód engedte maximális szabályossággal). Úgy vélem, hogy az effajta szerkesztésmód konzerválta leginkább az ikonfestészet hagyományait.

Visszatérve a kiállítás egészére, az elmondottak alapján is állíthatjuk, hogy a mai bolgár grafika egy újabb ötvöződés. Magában hordja évszázadok művészeti hagyatékát, a ma igényeit és technikáit, a társadalom és a kultúra mai körülményeinek meghatározó jeleit. A bolgár képzőművészetben ez az új ötvözet jelenti a modernséget, amitől mi sem áll távolabb, mint a tartalmatlan formalista modernkedés. Ez az új ötvöződés nyilván alkalmas arra, hogy a jövőben még inkább kiterebélyesedve, hatalmas alkotásokat hozzon létre. Természetesen nemcsak grafikában, hanem a bolgár művészet minden ágában; általánossá téve a népi, egyetemessé elmelve a nemzetit. szolgálya ezzel az egész emberiséget. Látszólag nagy szavak ezek a megállapítások, talán még közhelveteknek is hatnak, de elmondhatjuk, hogy az ilyen társadalmi felelősséggel alkotott, ilyen nagy szerepre szánt alkotások, egy feltételező népi hivatástudatából fakadó művészet esetében nem azok. Ténnek, illetve ha egy részük ma még terv, igény, kívánság csupán, akkor is ténnek, mert éppen kiállításunk nem egy darabját nézve a megvalósulás biztosítékait láthatjuk.

Ahogy ezt a könyvet kezében tartom és átlapozom, Michelangelónak a rajzról számon tartott gondolata jut eszembe: „A rajz az erőforrás és mindenfajta művészet lelke”, de rögtön Holló Lászlónak a szavai is: „A megértéshez csak ez a mód: a rajz meg a rajz, az igazi rajz! Nem kopirozás, hanem a teljes egészében, ízében-vérében megfogása a dolgoknak. Ez feltétlen célhoz vezet.”

El kell mondanom, szerencsés vagyok, hogy Holló Lászlót személyesen is ismerhetem. Megismerhettem rajz- és festőművészetét, így alakult ki az a meggyőződés, hogy Holló László a magyar és egyetemes festő- és rajzművészet legnagyobb modern mestere.

Jogosan kérdezhetik, mire alapozom ezt a véleményemet. Így válaszolhatok: rajzai egyéniek, azonnal felismerhetőek azokon sajátos absztrahálóképességének jegyei, téveszthetetlen egyéni megnyilvánulásai. Rajzművészete középpontjában az ember és a természet ábrázolása áll. Különösen elgondolkodtató ez ma, amikor a nonfiguratív ábrázolás tért nyert a képzőművészetben, ha erőszakkal is. (Ide kívánczok Heinrich Lützelnek a megállapítása az absztrakt festészetéről: „Ez a művészet már nem ábrázolja és ilyen módon nem is alakítja a társadalmat.”)

Holló László műveinek rendkívüli kifejezőereje rajzaiban és akvarelljeiben is megnyilvánul. Nagyszerűen fejezi ki a mozgást, jól tudja és érezte, hogy a mozgás egyben az élet megnyilvánulása is. Mozognak és élnek az embereket és állatokat megjelenítő alkotásai.

Rajzaiban is mindig szembetűnőek az emberi lélek gazdag megnyilvánulásai, melyek mindig érzelmeket, gondolatokat, sorsokat tárnak fel. Ugyszólván egyedülálló több száz ónarcképrajzról és -festményéről kell szólnom. Csak Rembrandtot foglalkoztatta ilyen intenzíven önmaga és általában az emberi érzelmeinek, indulatoknak, ösztönöknek, gondolatoknak ilyen mérhetetlenül gazdag kifejezése, ábrázolása.

Mivel Holló László verbéli kolorista, akvarelljei a színekkel való ábrázolás művészetének minden csodáját feltárják.

Utójára, de nem utolsósorban, szólni kell modernségéről és művészetének magyar jellegzetességeiről. Modern, mert Sibeliusszal együtt vallja: „Célkitűzésemben a haladás fontos szerepet játszik”, és mert művészetének középpontjában mindig a megnyomorítottak, a kismizmizettek – a munkáparaszti sors – ábrázolása áll. Művészete magyar – és éppen ezáltal nemzet-

közi -, hiszen kifejezi a magyar lélek és élet, valamint hazánk történelmének legjellemzőbb megnyilvánulásait.

Végül összegezve: a legegényibb forma- és színvilág – mely mindig ember- és természetközponitú – jellemzi ezt a kifejezhetetlenül gazdag, rendkívül változatos, modern rajz- és festőművészetet.

Holló László munkásságának a maga teljességében népünk elé tárása egyre sürgetőbbé váló feladatát törleszti ez a kiadvány, melyért köszönet illeti a művészt és mindazokat, akik e könyv előkészítésében, létrehozásában és kiadásában részt vettek.

Holló László: Onarckép. 1948. Szénrajz

Folklorjegyzetek Grúziából

UJVÁRY ZOLTÁN

A magyar és a grúz etnográfusok, folkloristák között a második világháború után, különösen azonban az elmúlt másfél évtizedben igen eredményes tudományos kapcsolat jött létre. A grúz folklor megismertetésében jelentős szerepe van Istvánovits Mártonnak, aki hosszabb időt töltött Grúziában. Elsajátította a grúz nyelvet, s a grúz folklor megismertetésére a magyar néprajztudományban komoly tevékenységet fejtett ki. A grúz néprajzról való tudományos kapcsolatnak debreceni vonatkozásai is vannak. Gunda Béla professzor már korán ráirányította a figyelmet a grúz népi kultúrára, s a grúz etnográfusokkal való kontaktusa révén intézetének kiadványában publikálta a nagy tekintélyű grúz akadémikusnak, Csitaja G. S.-nek etnográfiai tanulmányát. A magyar néprajzosok közül aránylag kevesen jutottak el a távoli Grúziába. A kaukázusi hegyi törzsekhez eljutni pedig hosszú időn át majdszaknem lehetetlennek tűnt. Ezért is különös szakmai élményt és eredményt jelentett a debreceni néprajz szakos hallgatók egy csoportjának grúziai tanulmányútja. Grúziában való tartózkodásunk két hete alatt roppant nagy utat tettünk meg, és a grúz népi kultúráról beható ismereteket nyertünk. Az alábbiakban néhány saját élményen, megfigyelésen alapuló folklorelméletet ismertetek.

1. Telavítól nyugatra, kb. 10 km-re, egy magaslaton áll a Bieli Georgi nevű templom, ahová 1969. augusztus 27-én az esti órákban éppen akkor érkezünk, amikor ott a telihold ünnepe kezdődött. Erre az ünnepre, amelyet a mi fogalmaink szerint búcsúnak nevezhetnénk, nagy távolságból, olykor több száz km-ről érkeznek emberek. Ez utóbbiak az e területről elköltözők s akiknek itt élnek utódaik, rokonaik. Sokan voltak, akik már két héttel előbb megérkeztek s bőjtöt fogadva várták a telihold éjszakáját. A bőjt ideje alatt a nemi kapcsolat szigorúan tilos. A menstruációs periódusban levő nők nem lehetnek jelen. A résztvevők a templom magas kökerítésén kívül verik fel gyatra sátraikat. Többnyire négy karóra erősítettek lepedőt, vásznat, ami elsősorban a tűző naptól védte őket. Éjszaka ébren kellett lenniük, csak napal aludhattak.

A holdünnepre egyetlen személy, család sem érkezik áldozati állat nélkül. Az ünnep alkalmából felajánlott állat csirke, tyúk, általában baromfiféle és juh. Az állatok feláldozása körülményes ceremóniával jár. Holdtölte éjjelen éjfélkor az áldozati állattal háromszor megkerülük a templomot. A kisebb állatokat ölben viszik. Az áldozati kos szarvára égő gyertyát erősítenek és így vezetik körül a templomon. Ezután a gyertyával megpörkölük az állat homlokát, s amikor a gyertya elég, a bárányt megölik. Az állatok feláldozását a diakonnak nevezett papi személy végzi. Az áldozati állat fejét és lábát az isteneknek ajánlják. A juh bőre a diakoné. Gyakran a diakon nem győzi egyedül az állatok levágását, s ezért az áldozattevők maguk ölik meg az állatot. A megfelelő részt átadják a papnak. Az áldozati állat többi részét megsütik, és az áldozattevők, a család tagjai elfogyasztják. Ez alkalommal

ügynevezett *pirogot* is sütnék. Ez a tésztafele tehéntejvel összegyúrt búzából készül. A pirogból megfelelő résznyit adnak a diakonoknak.

A templomkertben éjfél körül szinte féktelennek mondható zene és tánc alakul ki. A gyors tempójú zenére olykor a kimerültségig táncolnak. A népi hangszerek ősi dallamaira sajátos táncot járnak. Láttunk olyan asszonyt, aki táncolás közben a kimerültségtől összeesett, szája tajtékzott, egész testében remegett, ríngatózott. Senki sem törődött vele. Ott hagyták, ahol a tánc közben összeesett s a többiek kikerülték, átléptek fölé.

A búcsú szelidebb, népünnepélynek számító formáját láttuk Gremiben. A hegyre épült templom alatt a völgyben csecebecsearások kinalták portékájukat, alkalmi sütő-főző helyek voltak, gyümölcsöt, főleg dinnyét árultak. A búcsú kora délután szétoszlott, s az emberek házaikhoz tértek. Ilyenkor minden házban nagy lakomát tartanak, s arra törekednek, hogy minél több vendég üljön az asztalhoz. Bennünket is, mint alkalmi vendégeket, meghívott egy grúz ember az otthonába, ahol velünk együtt közel ötven személy vette körül az ünnepi asztalt. A bőséges grúz asztal fő étele a különböző módon készített juhúhs volt. Az étkezések, főleg azonban az ital fogyasztásnak sajátos szertartása van. Egyetlen alkalommal sem lehet pohárköszöntő nélkül inni. Rendszerint a családfő mondja a pohárköszöntőt, azonban nyomban az étkezés megkezdésekor a jelenlevők beleegyezésével kijelöl valakit, aki helyettesíti őt ebben a szerepében, ha a lakoma folyamán valami miatt nem lenne jelen az asztalnál. A pohárköszöntés során először mindannyian a házára, Grúziára isznak, azután a család őseire, a meghaltakra. A halottak emlékeztetere való iváskor mindenki vesz egy kis kenyeret vagy más ételdarabot és belemártja a borába, majd a tányérjába helyezi, s csak azután issza meg az italát.

2. A halottkultusz ősi pogány emlékei egyes grúz népcsoportoknál mind a mai napig megmaradtak. A rendkívül zárt környezetben, a Kaukázus hegyei között élő *szvanok*nál a halottkultusz archaikus maradványát volt alkalmunk megfigyelni és lefényképezni. A hosszú évszázadokon át szinte megközelíthetetlen *szvanok*hoz kis, tisztelemes repülőgéppel érkezünk meg, leszállva Mesztiánál egy repülőternek is használt legelőn, amelyről a gép érkezése előtt pár perccel félreterelik a teheneket. A hegyi törzseknek a kis vadászgépek jelentik a világgal való közvetlen kapcsolatot. Ha azonban megérkezik az esőzés, köd és hó borítja be a hegyeket, a tizenkét kis településből álló Becso, a 4695 m magas Uzsa tővéől, teljesen magára marad. Az Inguri völgyében helyenként félelmetes mély szakadékok szélén kanyargó út ma már autóval való közlekedésre is igyekeznek alkalmassá tenni, s ez teljesen megváltoztatja majd a sok évszázados állapotot. A hegyi lakók közlekedési, illetve szállítási eszköze télen-nyáron egyaránt a szán. A terhet jobbra téhenül vontatott szánon szállítják, nemcsak a hegyi utakon, ösvényeken, hanem a hegyi település központjában, a ma már aszfaltos utcájú Mesztiában is. Az örökké hódító Uzsa csúcs lábánál ottjártunkkor, augusztus végén aratták az árpat, amelyet a 60–80 cm széles, mintegy 2 m hosszú nyomtatószánnal nyomtattak ki. A sovány hegyi földeknek csekély értékű földművelés folyik. A hegyi földművelésnek számos archaikus eszköze őrződött meg. Kaukázus hegyi földműveléséről kitűnő tanulmányt olvashatunk magyar nyelven *Szita G. S. grúz egyetemi tanár* tollából (Műveltség és Hagyomány, I–II. Szerk.: *Gunda Béla*, Bp. 1960. 313–328).

A tárgyi kultúra archaikussága mellett a *szvan* folklór is gazdag ősi elemekkel bővelkedik. Ahol a közösség teljesen zárt miliőben él és a tárgyi emlékeiben szinte évszázadokkal megelőző kultúrát mutat, mennyivel ősbibb rétegekre világít rá a sokkal lassabban változó szellemi műveltség!

A Kaukázus népeinél viszonylag korán, már a IV–VI. században tért hódított a kereszténység. A hegyi törzsek szokásaiban azonban a pogány elemek olyan erős gyökertek voltak, hogy a kereszténység nem tudta azokat elnyomni, és a megelőző kultuszok számos ritusa megmaradt s a keresztény formákba bekapcsolódott. Jól mutatja ezt a már említett holdünnep is, amelyen áldozatokat mutatnak be ősi rituálissal keresztény templomban és papi emberek közreműködésével.

A *szvan* kultúrában különösen erős hagyományon alapul a családi és a nemzetségi kultusz. E körbe tartozik az ősök tisztelete, a halottak, a temetkezés kultusza. Az utóbbiakról, részben a véletlen folytán, a *szvanok* között személyesen is meggyőződhetünk. A családi kultuszok megmaradásához nagymértékben hozzájárult az, hogy a *szvanok* patriarchális nemzetségi keretek között éltek. Igen figyelemre méltó pl. a családi tűzhely tisztelete. *Szvan* területen a védelmi célokat is szolgáló négyzögletű magas bástyákban laktak a családi közösségek. A védőbástya tűzhelyét a *szvanok* szentnek és az ősökkel kapcsolatos kultikus cselekvések egyik helyének tartották.

A halottirátás megrázó megnyilvánulásait éltek át Mazerban, egy kaukázusi kis *szvan* faluban. Egy legény hegymászás közben lezuhant és a sziklálakon összezúzódva meghalt. A hír a reggeli órákban érkezett. Este lett, amikor korán a hegyek közül a faluba, a szülői házba szállították. A nap folyamán a halottas házban hol halkabban, hol hangosabban sirattak a nők. Tulajdonképpen az egész falu gyászba kezdett. A rokon nőknél kívül a közösség különböző korú asszonyai, leányai érkeztek a halottas házhoz és kezdtek siratásba. A férfiak nem mentek be a házba, csak az udvaron álltak. Három magyar egyetemi hallgató leány (Schwalm Edit, Patai Mária és Mészáros Julianna) a *szvan* nők közé vegyülve bejutott a szobába. A siratás döbbenetes élményét éltek át. Amikor a halottal megérkeztek, bevitték a szobába és a földre helyezték. A nők a hajukat megbontották. A siratás ereje fokozódott, s amikor a halott legényt teljesen kibontották a sátorlapokból, a sirás, a jajgatás szinte az őrjöngéssel volt határos. Tépték a hajukat, a földre vetették magukat. A szűk völgyön, a roppant magas hegyek között a nyári éjszakában megszire hangzott a nők jajgatása. Megrendülve hallgattuk. És bár kevés folklorista érthette meg, a magyarok közül pedig senki, hogy a Kaukázusban, a *szvanok* zárt közösségének halottsiratását közelről láthassa, szívből sajnáltuk, hogy a tragikus haláleset megtörtént.

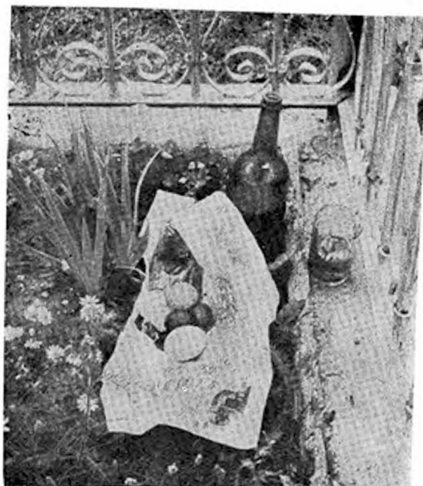
A szomorú véletlenből nyert ismeretünk a halottkultusz sajátos szertartásával egészült ki Mesztiában a templomkerti *szvan* temetőben. Az ősi hit szerint a halottnak, akárcsak az élő embernek, bizonyos szükségletei vannak. Elsősorban étellel kell ellátni őket. Ezért a sirra éltél és italt helyeznek. Többnyire az elhunyt kedvenc ételét készítik el. Általában azonban tojást, almát, körtét, szőlőt, egyéb gyümölcsöt, valamint bort, gyermekeknek szörp-félét tesznek a sirra. Az italt nyitott szájú üvegben helyezik le s hogy a halott inni tudjon, a pohárról sem felejtkeznek el, sőt az italból rendszerint töltenek bele. Feltűnő, hogy a már teljesen városi hatást mutató, divatosnak mondható sűrűes sirokon is ott látjuk a halott számára elhelyezett enni-inni valókat. Láttunk olyan sirt, amely fölé négy oszlopon álló tetőt építettek. A sirhoz asztalt, széket tettek, műanyag abrosszal leterítették, talpas üvegtányéron gyümölcsöt helyeztek rá, s melléje italt is. Úgy vélik, hogy a halott teljes kényelemben fogyasztja el az ételmelet.

A temetkezési kultusszal függ össze a halotti tor tartása. A hiedelem szerint a toron jelen van a halott is. Az étellel, italokkal bőségesen megrakott asztalon egy terítéket a halott számára is tesznek, és egy széket üresen hagynak. A halotti torokra igen gyakran nagyszámú vendéget hívnak meg. A torokat időnként megismétlik az elhunyt családtagok, ősök tiszteletére.

Ügyszintén a véletlennek tulajdonítható, hogy láthattuk a halotti tor egyik sajátos formáját. Egy híres *szvan* sporthegymászó, Hergiani, röviddel ottjártunk előtt szakadékba zuhant és meghalt. Mesztina egész lakossága gyászolta kiváló sportemberét. Sirja közvetlenül a templom mellett van. Az emberek a sir köré gyűlnek és nagy ivásokat tartanak az elhunyt emlékeztére. A sirhoz helyezett asztalon ital és pohár van a halott számára. A sirtól néhány méterre nyolcvan eldobott üres vodkás- és borosüveget számoltunk meg. Felvételünkön pár üveget a sirra dobva is láthatunk. A sir a férfiak találkozóhelye lett, ahol isznak, beszélgetnek, a halottól minden alkalommal megemlékeznek, és így a közösség nagy halottjának méltó tiszteletet adnak az egyébként teljesen egyszerű sirja mellett.

3. A kereszténység előtti vallási kultuszok maradványának számos emléke közül megemlítem a bikakultuszt. Olyan mélyen gyökerezett a bikaisten-ség imádata a nép kultuszában, hogy a bika a keresztény templomok ábrázolásain is helyet kapott. Egyes auktorok szerint a bika Grúziában a Dzsenge Mitzaroni kultuszához kapcsolódott. A Mithras-kultuszban az istenséget az általa legyőzött bikával jelenítik meg. Ünneplése, mint napistennek, aki győzedelmeskedett a sötétség felett, a téli napforduló idejére esett, és mivel a kultusza erősen veszélyeztette a kereszténység terjedését, Jézus Krisztus születésnapját erre az időre rögzítették, hogy a *Sol invictus*, a legyőzhetetlen nap pogány ünnepét elnyomják. A kultikus tárgyak között a bikaszobrok a régészeti leletek tanúsága szerint Grúziában már az i. e. első évezredben ismeretesek. Grúzia régi fővárosában, Mchetában, a Szveti-choveli templom (épült 1010–1029) bejárati ajtaja fölött két bikafejet láthatunk. A grúz népi épületeken is gyakori volt a bika ábrázolása. A bikakultusz megőrződött a temetési szertartásokban is. Különösen a kaukázusi *abház* törzs temetkezési kultuszában volt fontos szerepe az áldozati szertartásoknál. A halott számára kiválasztott áldozati bikát feldíszítették. Szarvaihoz gyertyát erősítettek. Hátát kék vagy piros lepellel borították, s gesztenyefüzéreket aggattak rá. Az állatot az áldozati helyre vezették, ahol a közönség, jelenlétében megölték. A régi áldozatok emléke a népi játékokban, dramatikusszokásokban az utóbbi időkig megmaradt. A bika hajdani kultuszának emlékét őrzik a néphagyományban egyes állatmaszkos alakok is.

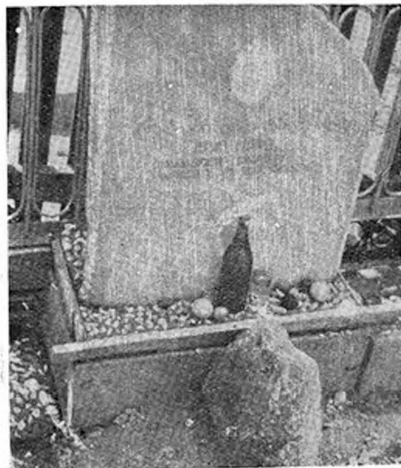
A grúz folklór alapos tanulmányozása sok tanulságot nyújt az európai népek hagyományával, szellemi műveltségével foglalkozó kutatóknak is. A még megfigyelhető nagyszámú archaikus elem hozzájárul az évszázadokkal, sőt évezredekkel korábbi kultúrák jobb megértéséhez.

Sirra helyezett tojás, bor

Megterített asztalka a siron

Tojások, bor a sírkő előtt

Megterített asztal a sírnál

Új sír terített asztallal

Kődombormű

Az utolsó hajdú-bihari históriásról

SZÜCS SÁNDOR

Úgy tudom, Berettyóújfalui környékén lakott, valamelyik faluban. Pöd-rött bajuszú, vékony kis ember volt. Régi „magyar modor”-ban járt: tisztas feketében, zsinóros szűk nadrágban, paszományos mentében, Kossuth-kalapja mellett darutoll, keményszárú csizmája fényesre vikszolva. Vállán bak-arasznyi szélességű nemzetiszín szalag volt átvetve, s ennek fehér csikjára cikornyás betűkkel (amilyeneket sirkoszorúk szalagján láthatunk) rá volt pingálva a neve: Versíró Tornyai János. Olykor egy-egy kokárdát és jelvényt is tűzött a mellére.

Ezt a viseletet és díszet azonban csak akkor hordta, amikor költői minőségben mutatkozott a nyilvánosság előtt, vagyis amikor a nagyvásárokor sokadalmában nagy fennszóval énekelte és árulta a költeményeit. A hajdani hegedősök, az örökletesen bolygó hírvérek, históriások rendjének kései és utolsó tagja volt ezen a tisztántúli tájon, a Sárrét, a Hajdúság, Kunság vidékén. Ismerte, becsülte a falvak és a határbeli tanyák, pásztorzállások népe. Így említi Ecsedi István is Hortobágyi életképek (1927) című könyvében.

En egy berettyóújfalui nagyvásáron láttam először diákkoromban, az 1910-es évek vége felé. Akkor már deres hajú idős ember volt, hegyes bajusza őszbe csavarodott. A templom sarkánál állt, földre terített tarka keszkenőre rakott históriái mellett. Vásári ödöngés közben vissza-visszakanyarodtam hozzá. Kiváncsian néztem, figyeltem különös, furcsa figuráját és olvastattam néhány lapra kinyomtatott szerzeményei címét. Vidékünk szenzációs eseményeiről: rablásról, gyilkosságról, szerencsétlenségről, jégverésről, tüzvészről, legények gyászos kimenetelű verekedéseiről szóltak ezek a hírvérek. Hátborzongató vagy megható történeésekről.

Egyiknek ez volt a címe: „Könnyes sóhajtas, avagy két szerelmes útja a halálba”. „Megtudhatják belőle, mire képes az igaz szerelem!”. – ajánlgatta az öreg szerző. Inkább csak asszonyok és lányok voltak rá kíváncsiak. Viszont csak asszonyok vették „A láda titka, avagy a leányra rémített” című négylapos füzetet.

De akadt a ponyvát helyettesítő tarka kendőn olyan história is, amit többnyire csak férfiak vásároltak. Ez volt a címe: „A pénz éhsége, avagy jól vigyázzon az útonjáró. Egy gazdag kupec kirablása és megöletése”.

Ez az elbeszélő költemény így kezdődött:

*Hallottatok-é, barátim,
Furta alatt mi történt?
Figyeljétek, elmondom én
Énekemben most tüstént.*

*Az út mentén, az árokban
Találtak egy holttestet,
Mindjárt látták, hogy e helyen
Rablógyilkosság esett.*

*Éles késsel által szírták
Az áldozatnak szívét,
És azután kiforgatták
Kabátjának a zsebét.*

Prózában rövidre fogva arról szolt az útonjárók számára tanulságos hosszú verszetet, hogy egy nagyváradai pénzes kupec a berettyószentmártoni csárdában valami ismeretlen fuvarost fogadott, hogy vigye ki őt a Perespusztára. A sötét lelkületű szekeres és cinkostársa azonban nem vitte odáig; a Korda-szigetnél vérebén hagyta. Mert szemet vetett a csárdában hölgyő kupec tömött bugyellárisára. S a történet végén a versíró intelme:

*Atyámia, jól gondold meg:
Hogy ha pénz v a zsebedbe,
Ne mutogasd, n₂ is új fel .
Ismeretlen szelérre!*

A história címlapját levon ülő, kardjával hadonászó huszár képeivel díszítette a nyomdászmaster. Vidéki kif nyomdák egynehány darabból álló klisé-készletében ritkán akadt a krajcáros füzetek témájához illő illusztráció. De ez nem okozott problémát a szerzőnek és az olvasónak se.

Pár esztendővel az újfalusi vásár után egy Hortobágyi melléki pásztor-tanyán találkoztam ismét Tornyai Jánossal. Avult, foltos gúnyjáról, poros bocskoráról ítélve ágrólszakadt koldusnak ítélttem volna. De a pásztorok se ezt tekintették. A tisztas vendéglátás, ahogyan a tekintélyes számadó fogadta, a vándor poétának szolt. Amikor elkészült a gulyáshús és a tűz fölül, a szolgafáról leakasztott kerek fenekű bográcsot a fából faragott kutyagerincre helyezték, a számadó így invitálta az öreget: „Jöjjön kelmed közelebb, ide mellém!”

Elmondta az öreg, hogy falujáróban van. Gyűjti a történeteket. Kerül bőven. Szoboszlón is hallott egyet. Kocsmái szurkálásról szolt. Ennek már „kigondolta” az elejét:

*Szól a kakas, hajnal hasad,
Nem virrad jó napra.
Özvegy asszony legény fiát
Már csak halva látja.*

Ütközben végig kigondolja. Begyalogol Nádudvarra is. Onnan Karcagra megy, ott leírja a verset és a többivel együtt nyomdába adja. Újfaluban meg Karcagon, némelykor Nyiregyháznál szokta kinyomtatni a szerzeményeit, ritkábban Debrecenben.

Itt, Debrecenben láttam utoljára, valamikor az 1920-as évek végén. A nagyerdei Leveles csárda előtt működött, nyári vasárnap délutánon. Valami különös instrumentummal bibelődött, amely erősen hasonlított holmi kislejtetett, ócska műtermi fényképezőgéphez. A tetejére régmódi ébresztő óra csengője volt szerelve. Ceruzájával ezt ütögetve hívta fel az ottankörül sétálgató fiatalság figyelmét: „Halló, rádió! Ez mindenkinek megmondja jövőnd boldogságát, szerencsédjét!” – Nem a jövőnd titkának a feltárást

ígérte. Tapasztalhatta már, hogy ettől félnek az emberek – minek ezt előre tudni! De eljövendő boldogságukra, szerencsájukra inkább kíváncsiak. Kivált vasárnap délutáni enyelgés közben.

Furcsa gépezetéből olcsó áron kiforgatott egy kis rózsaszínű cédulát. Csupa jó lehetett ráírva, mert nevetgélve olvasták fiúk, lányok. De őt magát is huncutkodó mosolygással nézegették körül.

A jó öreg azonban a vidámság közepette nagyon fanyar képpel állt korunk nagyszerű találmányának a paródiája mellett. Zöldre hagyult risztungban, szalag, kokárda és darutoll nélkül, dísztelenül. Mint aki fölött elszállt az idő.

1971 nagy halottai

A magyar régészet három kimagasló alakja hunyt el 1971-ben. Elbúcsúztunk *Fettich Nádortól* (1900–1971), *Oroszlán Zoltántól* (1891–1971), és *Banner Jánostól* (1888–1971). *Banner Jánostól* a Déri Múzeum 1972. évi évkönyvében külön nekrológban is megemlékezünk.

Nevezetesebb leletmentéseink és ásatásaink 1971-ben

Hajdúszoboszló–Vasútállomás: rézkori telep és temető maradványai. *Nádudvar*–Halomzug: koravaskori bronz raktárlelet. *Hajdúdorog*: középkori sánc maradványai. *Kőrösszegapáti*–Homokbánya: kelta temető. *Balmazújváros*–Vörös Csillag Tsz.: szarmata település nyomai. *Hortobágy*–Szásztelek: neolitikus és rézkori sírok. *Egyek*–Tag: késő bronzkori hamvasztott és csontvázas sírok. *Mezőpeterd*–Széchenyi u.: neolitikus lakógödör maradványai. *Biharkeresztes*–Ártánd–Kisfarkasomb: népvándorláskori telep és temető.

Számottevő nemzetközi érdeklődés a Déri Múzeum régészeti gyűjteménye iránt

A Déri Múzeum régészeti gyűjteményét 1971-ben többek között a következő kimagasló régészek keresték fel kutatás céljából: C. F. C. *Hawkes*, University of Oxford; M. *Godlowska*, Krakko, Múzeum Archeologiczne; Mats P. *Malmer*, Lunds Universitet Historiska Museum, Lund; G. I. *Szmirnova*, Ermitázs, Leningrád; E. *Moscalu*, Muzeul de Istorie, Bukarest.

Győrössy Ilona zenetanárno hagyatéka

Az 1971 derekán Hajdúböszörményben elhunyt Győrössy Ilona zenetanárno házrészét és ingóságainak egy részét a Déri Múzeumra hagyta. A Déri Múzeum a házrészben kutatóállomást rendez be.

Gámentzy Zoltán és Imets László kiállítása

M. KISS PÁL

Marosvásárhelyen, a Bolyaiak városában örvendetesen megszaporodott a képzőművészeti kiállítások száma. Egy időben olykor három is várja a látogatókat. Legújabbban a színifőiskola stúdiósínházának tágas, jól megvilágított előcsarnokában, ahol a színházi közönség is növeli a tárlatlátogatók számát. A 60. életévét ünneplő Gámentzy Zoltán-és az ifjabb Imets László is itt mutatták be közel 50 akvarell és fametszetes képeiket. Bár mindkettő többször is állítottak ki országos viszonylatban, ez volt idáig talán legteljesebb bemutatkozásuk. A közös kiállítást több egyező vonás is sugallta. Ha műveik technikája, megoldásmódja különböző is, a hasonló téma: a környező táj, hegyek, folyók, falvak s az ott élő emberek ábrázolása biztosítja a kiállított anyag összhangját. A képek, melyek mindenekelőtt őszinteségükkel ragadnak meg, hűen tükrözik alkotóik egyéniségét: „Szerények és pózmentesek, mint ők maguk” – hangsúlyozta a kiállítás rendezője, Keresztes Gyula mérnök a megnyitón.

A Sepsiszentgyörgyről induló Gámentzyt hosszú ideig mint kiváló szövetkezeti szervezőt tartották számon, aki mindig utazik Gyergyóban, a Hargita vidékén, a Nyárad és Maros mentén. Nem is sejtették szenvedélyes természetkedvelését, azt, hogy amikor csak ideje van, a magával hordott vázlatkönyvében megörökítette, amit látott. 1948-ban jelentkezik először országos tárlaton, hosszas rábeszélésre. Nem kis eredménnyel szerepelt: egyik akvarelljével második díjat nyert. Ezzel komoly biztatást kapott a további alkotásra. Brassóban, Csíkszeredán szorgalmasan rajzolt, festett. Sokat tanult Nagy Imre és Bördy András kiváló akvarelljeiből is. A kiállításon bemutatott vízfestményeinek imponáló sora bizonyítja, hogy számára ez a technika nemcsak vázlatok, előtanulmányok készítésére alkalmas, hanem megfigyelések, benyomások friss, üde megörökítésére is. Kétségtelenül a tájfestés köti le legintenzívebben. Ezt nem csupán tájkompozícióinak számszerű túlsúlya bizonyítja, hanem az a szenvedély is, amellyel a hazai táj festői megjelenítésének lehetőségét kutatja. Képein csíki, Hargita vidéki, marosvásárhelyi és környékéről való tájakat láthatunk, de nem hivalkodó részletekkel. Bár néha városi utcák, erőtűvek is szerepelnek témái között, leggyakrabban a hegyekben meghúzódó kis házak láthatók képein székely kapuvál, patakfal, fákkal körülveve. Mások hegyek, dombok vonulatai kanyarodnak, alattuk virágos rétek, az előtérben rendszerint hatalmas fák lombjában átszűrődő fényekkel. Az év és nap legkülönbözőbb szakaszainak megvilágítása a derűs és viharos tájakon is foglalkoztatja. Lehetőleg a békés, nyugodt hangulatú vidéket keresi, de bemutatja a csendet felkavaró vihart is, amikor nemcsak a lomb mozognak, hanem a fák törzsei is hajladoznak és sötét égbolt borul a hegyvidéki tájra.

Színeiben lát és látta. Az anyag diktálta frissességgel és könnyedséggel. Festői eszközei egyszerűek, képeinek végleges változatát rendszerint előre

nedvesített papírra festi, az angol akvarellisták módszerének megfelelően. Még a papír tisztán hagyott fehérjével is érzékeltet, kifejez, sejtett romantikus kedvű *Székely házak* c. képén. Lírai a *Zsögödi lók*, komor a *Vihar* c. akvarellje. Embert ritkán ábrázol, de jelenlétét ott érezzük akkor is, ha alak szerint nem is jelenik meg. Gámentzy művészete bensőséges, olyan hatással van a nézőre, mint egy Petőfi- vagy Juhász Gyula-költemény a tájról.

Imets László Csikszereda szülötte. Kora ifjúságától a Csiki- és Gyergyói-havasokat járja, faipari szakiskolát végez, s itt megismerkedik a fa anatómiájával. Először azonban edesapja mellett kerámiával foglalkozik, amiről sok művészien formált edénye tanúskodik. Majd újra visszatér a fához, és Gy. Szabó Béla kiváló metszeteinek hatására és útbaigazítása nyomán egyre elmélyültebben foglalkoztatja a fametszés technikája. 1968-tól országos tárlatokon is részt vesz, és több egyéni kiállítása volt Gyergyóban, Csikszeredán és másutt.

Metszetein megelevenednek a festőien szép Olt és Maros menti tájak, a Gyilkos-tó vadregényes környéke az „égig érő” Oltár-kövel, a kissé komor csiki-havasok és gyakran egy-egy műemlék ház vagy templom festői környezetében. Metszetei nem egyszerű látványképek csupán, hanem fantáziakeltő, lírai vagy drámai hangoltságú alkotások. Így a *Pázsztos udvar*, *Alkonyat*, *Süppedő csend*, *Zivatar után*, *Szomorú nap* (az Olt múlt évi nagy áradása után), *Tavaszi szél* c. képei. Ahogy végigtekintünk a *Gyimesi tájon*, a fából faragott falun s látjuk a hegyek koszorúját, mintha a székely népmesék világában járnánk. *Júlia szép leány*, *Budai Ilona* c. metszete éppen a balladák közül való. Szereti a hegyek, utcák s a csaknem minden metszeten szereplő, a függőlegesekkel szemben a vízszinteseket hangsúlyozó kerítések zegzugos rajzát. Tájképein rendszerint feltűnik valahol egy-egy töprengő vagy siető ember. Ők is hozzátartoznak a tájhoz vagy utcarészlethez. Néha előtérbe helyezt nagyra méretezett alakjait. Jellemük nem az arcba sűrűsödik, hanem a mozdulat, a magatartás, a test töprengő vagy tetre feszülő helyzetébe. Feltűnnek, mint akik éppen arra jártak, ott laknak. Kedveli az állatábrázolást is. Sokszor szinte mesebeli „táltos paripák” ragadják magukkal a szánt vagy kocsit. Rohannak vele a hegyek felé, vagy még azokon is túl.

Metszeteinek dűcai körtefából készülnek, valamennyi kézi levonat. Sohasem lépik túl a technika sajátos követelményeit, a fekete-fehér, a sikkotérszék tagoltsága, feszült szembehelyezése, a mozdulatok ívelése vagy megtörtsége mind azt bizonyítják, hogy saját anyagára, legjobb kifejezési formájára talált. Megjelenítéerejét fokozza, hogy a fekete-fehér váltakozása nemcsak vonalakban, hanem foltokban is jelentkezik a népi fafaragásokra emlékeztető megoldásokkal. Ősi látásmódjának törvénye: a figurák és a házak méreteit nem az arány és a perspektíva klasszikus törvénye szabja meg, hanem az emberhez fűződő belső kapcsolat. A hegyvidék tündöklő napsütése, majd félelmes vihara erős fény-árnyék hatásokban tükröződik kompozícióiban. A fény sokszor belehasít a tájba, végigszalad a fák ágain, megvilágítja egy-egy kis falu tornyát, a kis házakat, s kiemeli a mondanivaló lényegét. Jól ismeri a rovásírást, s ezzel jelzi a címet s így írja alá nevét is.

A Marosvásárhelyi Színművészeti Főiskola stúdiójában rendezett kiállítás egységes, mintha egyetlen kerek mondat szerves egésze lenne, úgy kapcsolódnak egymáshoz az akvarellek és fametszettek. Ezt az egységet, ezt az önmagát folytató és korrigáló ábrázolási módot csak szigorú következetességgel érhették el a kiállító mesterek.

Gámentzy Zoltán: Vésárhelyi öreg fa. Akvarell

Gámentzy Zoltán: Zsögödj táj. Akvarell

Imets László: Fahúzatás. Fametszet

Imets László: Zsögöd. Fametszet

A Göcseji Falumúzeum

SZENTMIHÁLYI IMRE

A Göcseji Múzeum szabadtéri néprajzi részlege, a göcseji falumúzeum, Magyarország első jelentős szabadtéri néprajzi gyűjteménye. Építői, üttörő munkát végeztek: az utolsó pillanatban hozták létre Göcsej különösen gazdag, de rohamosan pusztuló népi építészeti értékeiből ezt a speciális és impozáns gyűjteményt, mely hű képet igyekszik adni a régi és tágabb értelemben vett Göcsej legfőbb építészeti sajátosságairól.

Létesítése – a szakemberek munkáján kívül – elsősorban Zala megye Tanácsa V. B. érdeme. Jelentős és folyamatos, szakmai és anyagi támogatást nyújtott a munkához a Néprajzi Múzeum és az OMF. Kiemelkedő volt a különféle intézményektől, vállalatoktól, iskoláktól, a honvédségtől, az állami gazdaságoktól kapott társadalmi munka is.

Jelentőségét, látogatottságát növeli a mellette megnyílt másik szabadtéri (műszaki) múzeum, a Magyar Olajipari Múzeum.

A hazánkban elsőnek felépült – bár nem befejezett, de 1968-tól működő – falumúzeumunk története számos tanulságot nyújthat most létesülő szabadtéri múzeumaik építői számára.

Tájékoztatómban kizárólag a Göcseji Falumúzeummal foglalkozom.

Vázlatos története

1959. – A kávési lakóház áttelepítése Zalaegerszegrre, a Május 1. ligetbe.
1960. – A ház tetőszerkezete leég. – Tóth János főmérnök dolgozata a fenti ligetben tervezett falumúzeumról. (G. M. Emlékkönyve).

1961–62. – A leégett ház helyreállítása. – Tárgyalások a falumúzeum új helyéről. – Megkezdődik az épületek felkutatása.

1963. – A megyei tanács vb határozatát hoz a zalaegerszeg-olai vízimalom kisajátításáról, a falumúzeum ottani létesítéséről, 5 éven át évi 300 000 forint összegű támogatásról. – Az OMF e célra 5 éven át évi 150 000 forintot biztosít és megkezd a kisajátított malom helyreállítását.

1964. – Helykijelölés, területkisajátítás, kerítéskészítés. – Megalakul a Skanzen Bizottság. – A programterv előkészítése.

1965. – Elkészült a programterv. – Tereprendezés és épületvásárlások előkészítése.

1966. – A Z. m. Beruházási Iroda kap megbízást a kivitelezésre, majd újjáalakul a megyei tanács vb mellett a Skanzen Bizottság, mely nagy energiával kezd munkához. Tereprendezés stb. – 7 épület lebontása, ebből 4 (2 nagyobb és 2 kisebb) felépül az év végére. A malommal együtt 5 épületünk áll. – A munka a következő két évben is hasonló ütemben folyik.

1967. – Augusztusában egy hétre előzetesen megnyílik a falumúzeum. – Előtte kétnapos néprajzi ankét az építéssel kapcsolatban. – Felépül 13 építmény. Az év végén 18 (15 nagyobb és 3 kisebb) objektumunk van.

1968. – 14 kisebb (9) és nagyobb (5) építmény áttelepítése és 16 épület (ebből 5 ház) berendezése. Augusztus 20-án – 32 építménnyel – megnyílik és október 15-ig üzemel a falumúzeum. – Megszűnik a Skanzen Bizottság.

1969. – Tóth János tervei alapján az épületrekonstrukciók megkezdése, illetve 2 rekonstrukció kivitelezése. – Egy orom és egy pince áttelepítése. – Fokozott pénzügyi problémák.

1970. – A csödei ház és a kástu rekonstrukciója. – Hitel csak a megkezdett építkezések befejezésére van, a további fejlesztés lehetősége bizonytalan. – A vízimalom súlyosan gombafertőzött, helyreállítása 1971-ben esedékes.

Falumúzeumunk ma

A ma 33 kisebb-nagyobb építményből álló falumúzeum Zalaegerszeg nyugati részén (Ola), a Zala folyó holtága mellett van. Területe 7 kh, melyből 4,5 kh van beépítve, a többi pedig tartalék terület. – Teljesen sík jellegű. Eredetileg csak egy épület, a vízimalom állott itten. A juttatott terület szabadtéri múzeum céljára nem ideális, de – tereprendezéssel – megfelelő. Nagy előnye jó megközelíthetősége és a központi épületet képező impozáns vízimalom. Hátránya, hogy jelenleg még árter, a magas talajvízszint és hogy földrajzi jellege eltér a dombos Göcsejtől. (Csak ez a terület állott rendelkezésünkre).

A terület beépítését – mely lényegében megfelel a programtervben foglaltaknak – csak fő vonásaiban (előrendezési koncepció) ismertetem.

A kapun belépve baloldalt a régi épületektől jól elkülönül a pénztárfülke és az ideiglenes irodaépület. (Az itt levő nagy térre kerül majd a kiállítási épület.) – A kaputól jobbra első épületünk a kovácsműhely, szintén jól elkülönítve az 1. portától. Innét az út a malomhoz és a mellette levő budafai haranglábhoz vezet (e központi épületek előtt tér van), majd a Zala folyását követi mindkét oldalon. Az út másik oldalán vannak a porták. A malomtól jobbra 4 porta sorakozik: elől a kálocfai, majd a kávési és a két zalalövői ház, a hozzátartozó gazdasági épületekkel. Itt van a legtöbb épületünk. Ezután a hidon átmegyünk a szigetre, ahol – az eddigi zárt felületet után – két lazán elhelyezett, szerez települést érzékeltető portát találunk. Itt első épületünk a bárszentmihályfai paja, mely a kerített csödei házhoz tartozik. A 6. számú porta a felsőszenterzsébeti füstősház. Ettől külön áll a most rekonstruált kustánszegi emeletes kamra, a kástu. A szigetről a Zala északi oldalára átsétálva „szőlőhegyre” érünk, ahol két hegyi pincénk van, egy keresztfával és egy vízgyűjtő tókéval. (Ezen az oldalon tervezzük a pinceort kialakítani.) Innét a malomhoz visszatérve, töle nyugatra áll már egy harangláb és egy keresztfa, és folyik az 5 házorom, valamint az olajút malom felépítése. A vízimalomtól a látogató átsétálhat a szomszédos Olajipari Múzeum területére.

Legtöbb épületünk berendezett. Körútja során a látogató az épületekbe betekinthez. Ha elfárad, megpihen a padokon. Dohányozni a malom mellett szabad. A terület fásított, de a csemeték még fiatalok. A két szabadtéri múzeumot fásítással jobban el kell választani egymástól.

Tervek

A falumúzeum alapvető tudományos terve a *programterv*, melyet a Néprajzi Múzeum megbízása alapján Farabás Jenő egyetemi docens állított össze

1965-ben Tóth János főmérnök és Szentmihályi Imre közreműködésével. A Néprajzi Múzeum kedvező szakvéleménnyel látta el a tervet, melyet az építés során maximális mértékben igyekeztünk megvalósítani.

A munka öt fejezetre oszlik. A bevezető fejezet szól a szabadtéri múzeumokról általában, majd a Göcseji Falumúzeum indokoltságát és lehetőségeit elemzi. A tudományos terv tárgyalja a falumúzeum elhelyezését, a tudományos programot, a népi műemlékek helyzetét megyénkben, majd részletesen ismerteti a betelepítendő épületeket. A 3. fejezet az általános elrendezési tervet tartalmazza, egyrészt az udvarok és az épületek elhelyezését (térkép), másrészt a területrendezés, utak, hidak, víz, villany, fűtési kérdéseit tárgyalja. A 4. fejezet a munkák ütemezése (1. és 2. fázis és a továbbfejlesztés.) Végül az 5. fejezet a gazdasági és szervezési problémákkal foglalkozik.

Az épületkiválasztás szempontjai. – A tudományos program hangsúlyozza a falumúzeumunk sokoldalú feladatait. Célunk a XIX. századi göcseji népi építkezési kultúra (főleg a hagyományos faépítkezés) és életmód bemutatása a berendezett épületekkel. (Az újabb típusú téglapépületek átépítése esetleges későbbi feladat lehet.) Az épületek és berendezések kiválasztásánál figyelemmel voltunk a parasztság rétegződését tükröző különbségekre: pl. helyiségek mérete, melléképületek száma, a berendezés szintje. Tüzelőberendezés tekintetében a füstöskonyhás ház volt a jellemző, így valamennyi házunk kéménytelen. Szerencsére a hazánkban ma már egyedülálló korábbi háztípust, a füstősházat (Rauchstube) is be tudjuk mutatni. A tüzelőkkel elentében az épületek alaprajzi formái nagyon gazdagok, változatosak Göcsejben. A programterv hangsúlyozza tehát a főbb alaprajzi változatok bemutatását, főleg a lakóházaknál (egyenes, hosszú, széles csónka kontyos, hajlított és kerített ház), de más épületeknél (pajta, kamra, harangláb, kút) is. Az eltérő oromformákat (kontyolt és csónka kontyos) is számítássa veszi. Az építőanyagok (falazatok) is változatosak, bár a legtöbb épület keresztvázas barnafalu. Az épületek berendezettek és általában nem különállóak, hanem egy-egy gazdasági udvar egységébe tartoznak. Néhány díszítőművészeti értékű házhomlokzatot külön is bemutatunk. – Rekonstrukció csak abban az esetben végezhető, ha feltétlenül szükséges és hitetlen kivitelezhető. Több esetben (pl. kerített ház, füstősház, kástu, berendezések és néhány tüzelő) a részleges vagy teljes rekonstrukció elkerülhetetlen, nem is szóva az elkorhadt faanyagok és szüpfedelek pótlásáról. Komplet porta már nincs, így a porták épületei – bár ezt kiküszöbölni igyekeztünk – általában különböző térségekből kerültek be. Az épületek kiválasztását nagyon alapos, többszöri közlegunka és gondos mérlegelés előzte meg. Okulva a tapasztalatokon, ahol lehet, a terv tartalék épületeket is megjelöl. A betelepítendő objektumokat – szövegben, fényképpel és alaprajzzal – részletesen ismerteti és megindokolja kiválasztásukat. Némely esetben konkrét építményre nem hivatkozik (pl. kutak), vagy választási lehetőséget enged. Az építmények száma az I. építési ütemnél 33 db, a II-nál (továbbfejlesztés) csak 2 db (olajútó malom és kástu, továbbá kiállítási épület, gondnoki lakással).

Elhelyezés, beépítési terv. – A terv ezután az udvarok és épületek elhelyezését ismerteti, térképen is szemléltetve. A kivitelezés során ez csak keveset, indokolt esetben változott. Pl. időközben lebontott épület pótlása, vagy kiegészítés néhány kisebb építménnyel. Ezért a beépítést nem itt, hanem fent, a falumúzeum leírásánál ismertetem. Az elrendezési terv második része a területrendezéssel, közművesítéssel, fűtással foglalkozik. (Feltöltés, mederrendezés, beton épületalapok, hidépítés, utak – kavicsozott, a portákon tipegőköves –, tűzrendezési és biztonsági szempontok: vízellátás a kutakból, világítás végig a kerítés mellett, és fűtési igény.) – Némileg módosítva az építés során mindezt megvalósítottuk.

A munkák ütemezésénél a terv 3 fázist javasol, mindenütt részletezve a sorrendet, de a rugalmas megvalósítás szükségességét is: 1. Az alapvetés (1965–69) ideje, amikor a falumúzeum lényegében felépül. (Területrendezés, épületvásárlás és állagvédelem, felvonulási épület, zsupbiztosítás, épületek átépülése, felépítés előtt konzerválás, épületberendezés, kiegészítő munkák.) – 2. A kiegészítés ideje (1969 után): épületekonstrukciók, pótlások és kiállítási épület építése. – 3. Továbbfejlesztés: ezt a terv csak mint lehetőséget említi.

A gazdasági és szervezési problémáknál a terv hangsúlyozza a reális költségvetés készítésének – tapasztalatok hiányában való – nehézségeit, képzett építőbrigád és mérnök alkalmazásának, a munkák kivitelezéséért felelős Göcseji Múzeum személyi és anyagi erősítésének szükségességét.

Az alábbi terveket a programterv nem tartalmazza:

A berendezési tervet a berendezések aktualissá válásával, 1967–68-ban készítettem el. Teljes részletességgel kidolgozásra nem volt idő, így a kivitelezésnél rögtönzések is adódtak. A terv kialakításához és kivitelezéséhez, az épületek berendezéséhez a Néprajzi Múzeumtól (K. Csillery Klára, Boross Marietta, Biró Friderika) és a Nagykanizsai Múzeumtól (H. Kerecsényi Edit) jelentős segítséget kaptunk. A 16 épület (ebből 5 lakóház) berendezése a megnyitástig újabb rendkívüli feladatot jelentett. A múzeum anyaga megközelítően elegendő volt, de ezt sorozatos gyűjtésekkel kellett kiegészíteni. A berendezési anyag ma már csak rekonstruálható, így Göcsej különböző községeiből került be, hasonlóan a porták épületeihez. (Jelentős különbség Göcsejben belül nincs.) A berendezés fő szempontja, hogy általában (ahol e szempont nem erőltetett) az épületek (házak) korához és volt lakóik gazdasági-társadalmi helyzetéhez alkalmazkodik. Így vannak szegény-, közép- és gazdagparaszti (régibb és újabb) házak, illetve berendezések. Tehát nem népművészeti kiállítás kivántunk az épületekben rendezni, hanem kor és vagyoni helyzet szerint differenciáltunk. A XVIII. századi füstősház berendezése különösen gondos tervezést igényelt. A zalalövői hajlított ház több periódusban épült, ezért nem rendeztük be, de itt bemutatjuk az egyes építési periódusokat. A házakban egyúttal különböző munkákat, mesterségeket (szöves, fonás, kosárkötés, szalmafonás) is bemutatunk. Vannak berendezett, működésre alkalmas műhelyeink is (kovácsműhely, pálinkafőző). Az élethű berendezés (kiállítás) teszi teljessé a falumúzeumot és kelti a látogatásban egy múlt század végi göcseji falu illúzióját. (Az épületbelsőknél kívül három valódi kút, favágító, trágyadomb stb. is van. – Amennyiben a 7 pinceépület betelepítésre kerül, úgy azokat is berendezzük.)

A műszaki tervek (terep- és mederrendezés, út- és hidépítés, villamosítás, vízellátás, épületalapozás, parkosítás stb.) menetközben, szükség szerint készültek, részben megrendelésre, részben társadalmi munkában. Néha rögtönzések is adódtak. A gyorsított munka a műszaki ellenőrzést és néha a tervek és munkák precíz kivitelezését (pl. épületbelső szigetelése) akadályozta. A bontásokhoz, épületfelmérésekhez, továbbá a felépítésekhez mérnök állandó jelenlétét nem sikerült biztosítani. E téren fokozott munka hárult a múzeum néprajzosára és művezetőjére, de ez nem pótolhatta az állandó műszaki szakember rendszeres munkáját.

További építési tervek. Az alábbi objektumokat szándékunk meg felépíteni: 5 db háziorom, a dabronci olajútó malom, 7 darab szőlőhegyi pince, továbbá egy modern kiállítási épület. Területünk mellett szabadtéri színpad kialakítását, a két szabadtéri múzeum között pedig park létesítését szeret-

nénk elérni. Az ormkok és az olajító malom felépítése pénzügyileg biztosított, a többi még nem.

Építési tapasztalatok

Személyi, szervezeti és pénzügyi kérdések. – A falumúzeum létesítése rendkívüli feladat volt, mellyel nem állott arányban múzeumunk szűkös személyi és anyagi ellátottsága. Ezért a megyei tanács vb 1964-ben egy irányító szervet, ún. Skanzen Bizottságot alapított, mely 1966–68 között (a falumúzeum megnyitásáig) nagyon aktív tevékenységet fejtett ki: rendszeresen ülésezett, irányította a munkákat, társadalmi munkákat biztosított stb. Elnöke Kiss Gyula, a vb elnökhelyettese volt. A bizottságban különböző szervek (megyei és városi tanács vb, Z. m. Beruházási Iroda, Z. m. Tervezőiroda, a múzeum) részéről műszaki, pénzügyi, jogász, népművelő és műzeumi szakemberek vettek részt. A múzeumot alulírott néprajzos, Temesvári Andor nagykanizsai restaurátor, a művezető és a gazdasági előadó képviselte.

Érthető, hogy az újszerű és gyakran súlyos problémák miatt az üléseken néha éles viták alakultak ki. Minden lényeges kérdésben a bizottság (előnöke) döntött. Az üléseken nem mindig sikerült a néprajzi és műemléki (hitelességi) szempontokat kellően érvényesíteni, elfogadtatni. A megfelelő költségvetés hiánya a társadalmi munka túlzott szerepéhez vezetett, pl. nem alkalmazhatunk saját mérnököt, vagy 1967 nyaráig az épületek felépítését is társadalmi munkában végezték a különböző vállalatok. 1967 tavaszától van műszaki vezetők (de képzésüket csak közműves szakmunkás) és technikum végzettségű műszaki ellenőrünk. (Jelenleg is ez a helyzet.) Mindezen körülmények – a megnyitási határidők okozta túlzott építési ütemmel együtt – az építés hitelességet veszélyeztettek és az előforduló hibákat érthetővé teszik.

Fenti problémák és hiányosságok ellenére a bizottság lényegében eredményes munkát fejtett ki, mely nélkül nem lett volna lehetséges a falumúzeum létrehozása.

A megyei tanács és az OMF együttesen 1,25 millió forintot biztosított 1963-ban a falumúzeum építésére. Bár ez az összeg az MM, az OT és a megyei tanács újabb támogatása révén kb. 2,4 millió forintra emelkedett, még így is távol volt a szükségéstől. Különböző intézmények nagyarányú társadalmi munkájára – tereprendezés, szállítás, épületek áttelepítése, eleinte felépítése is, útépités stb. – volt tehát szükség, hogy a feladatok megoldhatók legyenek. A falumúzeum építésének költségvetését a nagyarányú társadalmi munkák miatt pontosan megállapítani nem lehet, de ez kb. 3 millió forintot tesz ki a megnyitásig.

A Skanzen Bizottság a falumúzeum megnyitása (1968) után megszűnt. Ez hátrányos volt a folyamatban levő építési munkák szempontjából.

Restaurálás. – Az épületek bontási anyagát és a pótlásokat, majd a berendezési tárgyakat, 1969–70-ben pedig a szalmatetőket is Temesvári Andor, a nagykanizsai múzeum restaurátora konzerválta, aki a megnyitásig hazumosan nálunk dolgozott. Csak konzervált faanyagot építettünk be. A szükséges pótlásokat a dokumentációban feltüntettük. Arra törekedtünk, hogy a pótlás az eredetivel „mindenben” megegyező legyen (anyag és technika). Ez az elv nem minden esetben volt megvalósítható, főként az időhiány és az anyagbeszerzési nehézségek miatt. A zsúfdeclet minden esetben új anyagból kellett pótolni, általában a tetőszerkezetek egy részét is. A kovácsműhely tömesfalát új anyagból, de azonos technikával készítettük el. A megnyitás óta a konzerválás biztosítása problémákat okoz, mivel saját restaurátorunk nincs.

Bontás, felépítés, dokumentáció, rekonstrukciók. – A bontásokat és felépítéseket – említett problémáink ellenére, a lehetőségekhez képest – gon-

dosan előkészítettük. Minden épületnek külön dossziét nyitottunk, ahol elhelyeztük az épületek vonatkozó teljes dokumentációt, vagy utaltunk az adatok helyére (adattár, fényképtár). Az épületeket már a bontás előtt fényképeztük, felmértük vagy felmértük. (Pl. a védett épületek felmérését az OMF-től szereztek be.) A bontások során, a zsúfdeclet és a tapasztás eltávolítása után, a művezetővel együtt részletes felméréseket végeztünk. Az épületek bontásánál végig részt vettünk. Közben jegyzeteltem, rajzoltam és bőven fényképeztem. Minden darabot részletesen beszámoztunk és azt a felmérési rajzokhoz bejelöltük. Az elkorhadt darabokat mintának beszállítottuk vagy a szükséges adatokat feljegyeztük. A betonalapozással, konzerválással és pótlási anyagok beszerzésével egyidejűleg – a bontási felmérések alapján – elkészülték a fénymásolatok felépítési tervrajzok. Az esetleges problémákat (pl. rekonstrukciók) előzetesen tisztáztuk. (Helyben, gyakran Tóth Jánossal és Barabás Jenővel, véleményeltérés esetén – pl. felsőszenterzsébeti ház – a Néprajzi Múzeummal.) A fénymásolt felméréseken kívül bő fotóanyagot is kiadtunk és a rajzokhoz bejelöltük a felvételek helyét. A felmérést meggyorsította, hogy a falak stb. faanyagát a felmérés, illetve eredeti állapot szerint kiterítettük. Igyekeztünk jó népi mesterekhez (parasztszác, zsúpoló) jutni. Végül a tüzelőket és a sároztást állítottuk helyre. Szempontunk az volt, hogy a felépítést ugyanazok végezzék, mint akik bontották az épületet. Ez az elv hasznosnak is bizonyult, főként a saját kivitelező csoportunk megalakítása (1967) után. Dokumentációs anyagunk lényegében jó, az épületek hiteles felépítését lehetővé tette, bár mérnök közreműködése hasznos lett volna. (Népi építészetben jártas mérnök. Nemegyszer a szabályos vonalvezetésre törekvő mérnököt ellen kellett küzdenünk a felépítésnél.)

A bontásoknál jó módszert és gyakorlatot sikerült kialakítanunk, ha a jelek bevéseinek helyessége vitatható is. Hazánkban első ízben nálunk került sor néprajzos jelenlétben ilyen módszeres és alapos épületbontásokra. Ez új módszertani és tárgyi eredményekre vezetett. A megtszírtott boronafalak világosan mutatják mindazt az átalakítást, melyet a régi épületek lakói a felépítés óta elvégeztek. Ezekből az eredeti épületek (háztípusra) és az átalakítások okaira, törvényszerűségeire egyaránt következtethetünk. Tapasztott falú épületeknél mindez rejtve marad előtünk. A házfelújítás problémáinak tisztázása elképzelhetetlen a régi, tipikus épületek szakszerű bontása, műemléki pontosságú falvizsgálata nélkül. Ez a módszer a hiteles rekonstrukciók elvégzéséhez is nélkülözhetetlen.

Háztípusunk fejlődése kérdéséhez konkrét adatokat nyújtottak a pontos bontási megfigyelések. A zalalóvi hajlított háznál négy építési periódus mutatható ki. Bontáskorji formájában építettük fel, de a falcsatlakozásokat nem tapasztottuk be, a későbbi tüzelők helyét is csak jelöltük, így a ház fejlődése világosan áll a látogató előtt. Másik rendkívül értékes épületünk a felsőszenterzsébeti ház (Barabás J.: Füstösház Zalában. – Ethn. 1969. 2. sz.). Eredetileg egytűzű, kemencés füstösház volt, a kályhás szobát később építették hozzá. A bontás során ennek minden építészeti nyoma előkerült. Vidékünkön egykor elterjedt típus volt a Rauchstube, de házuk ma már egyedj példány. A néprajzi Múzeumban lezajlott alapos szakmai vita után a házat a későbbi szoba elhagyásával építettük fel, tehát az egykori füstösházat – már fejlettebb, de szoba nélküli alaprajzi formában – rekonstruáltuk. (Az idővel kerített bővített ház 1914 előtt lebontott másik két épületrésznyát megbízható adatok hiányában nem rekonstruáltuk.)

A kerített ház vidékünk egyik sajátos háztípusa volt. Ép kerített házuk már nincs, de eredetileg ilyen volt a csödei házuk. A nemrég lebont-

tott épületrészekről megbízható adataink vannak, így a házat egykori kerített formájában rekonstruáltuk.

Hasonlóan tipikus építmény volt a kástu. Az utolsót 1957-ben bontották le, előtte azonban felmértük és fotóztuk (T. J., Sz. I.), így teljes egészében való rekonstrukciója lehetőségessé vált. Két lakóházunk korábban lebontott istállójának rekonstrukciójához ugyancsak vannak helyszíni adataink. Mind-ezen rekonstrukciós terveket – a szabadon elhelyezett házormok felállításának térvélel együtt Tóth János főmérnök készítette el.

Az építési munka során – a már említett okok miatt – nem minden esetben sikerült a műszaki és néprajzi hitelességet teljes egészében biztosítani, bár erre törekedtünk. Főleg anyagpótlás és szerkezeti kialakítás terén vannak hiányosságok. Ezeket Balassa M. Iván részletesen tárgyalja a falumúzeumunkról írt cikkében (Ethn. 1969 (1. sz.)). Kedvező megoldást csak a műszaki-technikai színvonal fejlesztése jelenthetne. Ezek a – más szabadtéri műzeumoknál sem ismeretlen – hibák megítélésem szerint nem alapvetőek és az épületek egészének hitelességét nem érintik.

Működési tapasztalatok

Falumúzeumunk 1968. augusztus 20-án nyílt meg, kb. 2 ezer fő jelenlétében. – Nyitva tartás: évente április 1-től október 15-ig, hétfő kivételével naponta 10–18 óráig. Csoportos látogatás esetén ettől eltérő időpontban is megtekinthető. – Belépődíj: felnőtteknek 4 forint, diákoknak stb. 2 forint. Csoportos látogatás esetén 2, illetve 1 forint. – A nyitva tartás ideje és a belépődíj összege megfelelően bizonyult.

Látogatottság: kb. évi (hat és fél hónap) 20–22 ezer fő, eddig kb. 60 ezer fő.

Személyzet: összesen 10 fő, melyből 1 gondnok, 1 pénztáros, 4 ór, 1 ki-segítő (kertész), 1 karbantartó és 2 éjjeliőr. – Dolgozóink feladatait, munkakörét a munkarend tartalmazza.

A gondnok szabadtéri részlegünk vezetője. Állandó, főfoglalkozású dolgozó. Biztosítja a zavartalan működést, ellenőrzi az épületek állagát, a rendezések épségét, tárlatvezetéseket tart és propagálja a falumúzeumot. Fontos az idegen nyelvtudás is. (Nehéz mindezen igényeknek megfelelő gondnokot találni, jelenleg csak helyettes van.)

Egy-egy órhöz 2–3 épület, illetve porta tartozik. Két épületet kivéve, az épületekbe bemenni nem szabad, a látogató a kordonnal elzárt ajtótól tekinthet be.

A propagálásban a helyi sajtón, a plakátokon, a pénztárban árusított kiadványokon, képszapokon és emléktárgyakon kívül főleg az idegenforgalmi hivatal van segítségünkre. Esetenként a tv és a rádió is.

1968-ban, a nyitás előtt jelent meg a falumúzeum kiállítási vezetője, három nyelven (magyar, orosz, német). Gyakori a csoportos látogatás (főleg iskolák) és a külföldi – elsősorban osztrák és jugoszláv – vendég. Vendégkönyveinkben szinte kivétel nélkül dicsérő bejegyzések olvashatók.

Havonta munkabemutatókat tartunk (szöveg, fonás, fafaragás stb.). Szeretnénk ezeket rendszeresebbé tenni, egyes műhelyeket gyakrabban üzemeltetni, a szövegeket, fafaragásokat emléktárgyként árusítani.

Távlati terv a falumúzeum mellett létesítendő szabadtéri színpad, ahol ideális környezetben folklór- (népdal-, tánc- stb.) bemutatókat lehetne időn-

ként tartani. A speciális göcseji vendéglő gondolata nem látszik megvalósíthatónak, úgysszintén a vízimalom üzemeltetése sem, vízhiány miatt. Távlati terv – bár a programtervben szerepel – modern kiállítási épület, melyben állandó kiállításon mutatnánk be Göcsej települési viszonyait, építkezését és házbereendezését. Ez a kiállítás jól kiegészítené az enteriőrök által nyújtott képet.

Új kiadványok 1971-ben

A Déri Múzeum kiadásában 1971-ben 3 munka jelent meg: kiadásra került a Zoltai-emlékülés anyaga, a pécsi Dunántúli Tudományos Intézet és a Déri Múzeum közös tájkatatósi ülésének anyaga, valamint *László Gyula* Medgyessy Ferenc életműve című tanulmánya. A Múzeumbarátok Köre két kiadványt jelentett meg. A Barcsa János emlékezete című könyv megjelenését Hajdúnánás város tanácsa támogatása tette lehetővé; a *Komoróczy György* szerkesztette Hajdúdorog története című monográfiát pedig Hajdúdorog nagyközség adta ki a Múzeumbarátok Köre segítségével.

Személyi változások 1971-ben a Déri Múzeumban

Az év folyamán a múzeumi szolgálatból eltávozott *Puskás Tibor* gépkecsvezető, *Kiss Tünde* adminisztrátor, *Hadas Gyuláné* restaurátor, *Ármós Márta* anyagszámadó, és *Szöke Csabáné* adminisztrátor.

Az ugyancsak eltávozott *Tóth Odónné* gazdaságvezető helyére 1971. március 16-tól kezdődően *Fekete Antalné* került.

Múzeumi hymen

1971-ben és 1972-ben a következő múzeumi dolgozók kötöttek házasságot: *Héthy Zoltán* könyvtáros, *Lisztos Ferenc* asztalos, *Ormosi László* múzeumi népművelő, és *Lovas Márton* muzeológus.

A Déri Múzeum kutatói Bulgáriában

1971 negyedik negyedévében került sor arra, hogy a Déri Múzeum kutatói: *G. Kapusi Erzsébet*, *Módy György* és *dr. Dankó Imre* két-két hetes kutatóúton vegyenek részt Bulgáriában. Mindhárom kutató szakjának megfelelő kutatómunkát végzett, melynek feldolgozása a Déri Múzeum évkönyvében folyamatosan fognak megjelenni.

Gyakornokok a Déri Múzeumban

Az elmúlt időszakban a következő egyetemi hallgatók végeztek a Déri Múzeumnál szakmai gyakorlatot: *Diószegi Zsuzsanna* (debreceni egyetemi hallgató, néprajz), *Papp Erzsébet* (budapesti egyetemi hallgató, néprajz), *Ida Stasna* (brnói egyetemi hallgató, néprajz), *Eva Buckova* (brnói egyetemi hallgató, néprajz).

Gádor István köszöntése

P. BRESTYANSZKY ILONA

A modern magyar kerámiaművészet megteremtője és örökifjú forradalmára, Gádor István, 80 éves. Egy alkotó élet munkássága áll mögötte. Lázás, válságokkal, feszültségekkel terhes századunk minden harcát lebeszélte meg, harcolta, minden kintját megszervezte: ma lénye csupa derű, letisztult harmonia, gyönyörködés az örökké változó anyagban, a szépségben: „A világ – mondja –, akárhová nézek, szépséggel van tele. Szép a fal, amelyről le-hullott a vakolat, szépek a fák kimosott gyökerei a patak partján, szépek a kövek. Csak meg kell látni ezeket és felfedezni.”

Neki mindig volt szeme a látásra. Erzékenyen, azonnal, minden nehézséget vállalva reagál a kor minden áramlatára, a sokszor még csak sejtelmeszerűen felkötő újra. Művészete több sítű, örök körforgás, R. M. Rilke-hez hasonlóan, „mindig növekvő körökben”.

1891. november 11-én született Kókán. A századforduló dajkálta. Szobrász tanulóévei alatt az Osztrák–Magyar Monarchia utolsó periódusának görögütüzes légköre és egy világot látott kiváló mester, Maróti Rintel Géza irányította Bécsbe, az európai szecesszió egyik fellegvárába. Itt a Wiener Werkstätte kiállítás művészi pályafutását egy életre meghatározta. Felismerte a kerámiában rejlő gazdag kifejezési lehetőségeket, s ezek örökre rabul ejtették fantáziáját. Már 1914-ben jelentkezett a Műcsarnokban első mázas kerámiájával, a Lány a szőlőfürttel című szobrával. Ettől a kerámia szobortól mai munkáig nagy és küzdelmes, buktatókban és sikereiben gazdag utat járt be. A Műcsarnokban ez év nyarán bemutatott jubileumi kiállítás művészi fejlődésének minden korszakán végigvezetett, újabb munkáiban mintegy szintézisést adva gazdag életútjának.

Az egész életét betöltő alkotószenvetély s az állandó kíváncsiság, amely-lyel a természet és anyag titkait, átváltozásait figyel, újabb alkotásaiban messzire mutató eredményeiben öltött testet. Ezek a művek a kerámikusokat itthon és határainkon kívül egyaránt foglalkoztató legegésőbb problémákra választanak; legújabb, monumentális, konstruktív kompozíciói, variálható elemekből összeállított porcelán szobrái és löszbabák sugallatára készített szobrai, a korunk nagyvárosaihoz illő architekturalis kerámiáinak zseniális megoldásai, melyekben, mint életében annyiszor, most is inspirációt és példaképet ad a kortársaknak és a fiatal nemzedéknek.

Gádor mesternek megadatott, ami csak a legnagyobb alkotóknak adatott meg az arasznyi létben, az örök fiatalság, az előrenézés merészsége, a kor problémáinak azonnali felismerése. Ő, aki az európai színvonalon álló modern magyar kerámiaművészet úttörője, aki e műfajnak nagy tehetségű pályatársával, Gorka Gézával és Kovács Margittal nemzetközi rangot vívott ki, már fiatalon áttörte az iparművészet és a képzőművészet konvenció szabta kereteit. Szobrász, festő, kerámikus és vegyész egyszerre. Meggyőződése szerint: „Nincs külön iparművészet és képzőművészet, csak művészet van és

megoldandó feladat. Az teljesen közömbös, hogy a feladatra vállalkozó művész milyen műhelyben, milyen anyagból, milyen technikai eszközökkel oldja meg a feladatokat. Egyetlen lényeges szempont ismerem, ami a kész művek megítélésének alapja lehet: jó munkát végzett-e az, aki elvállalta teljesítését.”

Mindig a vállalt feladat foglalkoztatta. Egész művészi fejlődése örök hullámzásban jelen van újabb alkotásaiban is. Minden művészeti korszaka élő, mert mindig a kor problémáira felel: „Igyekeztem mindig a korrall fel-lődni, azt a kort kifejezni, amelyben élek.”

Egy-egy fejlődési szakaszára újra visszacsatol, mindig differenciáltabban, mindig elmélyültebben, egyre letisztultabb formai eszközökkel. Szobrászának indult hajdanán, s a szobrász időről időre felszínre tör alkotásaiban, majd átadja a helyét a grafikusnak vagy a nagy tapasztalattal rendelkező alkímistának. Első szobrával, egy Michelangelo hatása alatt készült, nagy-méretű márványfigurával 1912-ben mutatkozott be a Műcsarnokban. A 20-as években a Wiener Werkstätte és a néger plasztika gyűrűzött tovább primitív expresszionista stílusban mintázták groteszk állatfiguráiban, melyeket a Flóris-cukrárszának készített. E korszakában az avantgarde első európai képviselője az iparművészetben, a Nyolc-ak törekvéseivel szinkronban alakította ki sajátos stílusát, a Wiener Werkstätte által felújított évezredes kerámiahagyomány szellemében. Nagyméretű kvongolt és felrakott figurái ma, az avantgarde felújítása idején felfogásukban és technikájukban izgalmasan frissek, maiak. Stílusváltásai az európai művészet általános fejlődéséhez kapcsolódnak, de mindenkor a hazai igényekre, problémafelvetésekre felelnek. Művészetében a nagy elődök példája, a kortárs áramlatok hatása saját tapasztalataival, élményeivel fonódik össze; utazások benyomásai csapnának le, érnek sajátos szintézisbe. Alkotásai ezért oly izgalmasak, a közeli és messze vezető szálak a teremtő gondolat lábában átalakulnak, egyszerűvé, megismételhetetlenné válnak.

A 30-as években a magyarság legjebbjaival együtt, akik Bartók és Kodály művészetének hatása alatt a magyar népművészetben keresték a megújulást, Gádor István is ebből az eleven fűrészből merített. Szobrai és írókás edényei a magyar népélet figuráit, a hazai fazekasművészet és a népi himzések motívumait tették modernné. Dekoratív fantáziája a madár, a hal és virág százféle változatából és geometriai elemekből sajátosan mai ornamentikát alakított ki.

Harmadik nagy művészeti korszaka a Szocialista Művészetszoporttal való együttműködéssel kezdődött. Ekkor ismét a szobrászi véna erősödött meg benne. Monumentális hatású kispasztikák sorát mintázza munkásokról, parasztokról, barátainak, Mészáros Lászlónak és Goldmann Györgynek sugallatára.

A forradalmi munkásmozgalommal korán kapcsolatba került, 1919-ben részt vett a Tanácsköztársaság művészetpolitikai munkájában, ezért a Tanácsköztársaság bukása után emigrálnia kellett. A Szocialista Művészetszoporttal való szoros együttműködés művészetét új utakra vezette. Gádor István műhelyében kivitelezte a kör szobrász tagjainak műveit, illegális plaketteket, mozgalmi kompozíciókat sokszorosított. Ez időben készült szobrainak sorából kiemelkedik a Föld és a munka pátoszát hirdető Pihenő munkás.

Évekig a mázakat tanulmányozta, a tűz titkait kutatta.

Művészete teljes kibontakozását a felszabadulás hozta meg. A szocialista építés egyszerű feladatai és az Iparművészeti Főiskola tanári katedrája megadta számára a rég várt lehetőséget. A magyar kerámiaművészet soha eddig nem látott csúcspontra érkezett. Iparművészeinknek az 50-es évek népi

hagyománnyal összeötvözött, modern formanyelv kialakítását célzó törekvése nem volt idegen. Gádor István ekkor készült alkotásai felszabadulás előtti munkásságának folytatását mutatják az edénykészítésben. Figuráiban viszont új és jelentős állomáshoz érkezett a népi hagyományokon nyugvó nagyplasztika megteremtésével. Figurái, mint Kovács Margit hasonló alkotásai ez időben, bravúrosan korongolt, nagyméretű szobrok, mint a galambos Siógárdi lány (1954), valamint a naiv bájt sugárzó, mázra festett, stílizált virágszálakkal díszített Ózike sorozata (1954).

1957-ben az aktív pedagógustevékenységtől visszavonult. Ez időtől kezdve minden idejét az alkotó munka tölti be. Fejlődésének új, „organikusnak” nevezhető szakaszában a természeti formák új asszociációi termékenyítik meg fantáziáját. A női figura edényformává és ornamentummá alakítása, például leány alakú váza, vagy állatok, kavicsok, kagylók formája, ihlette meg. Ezek az edények szabadon formáltak, gyúrtak, felrakottak. Kertplasztikáinak formarendszerét korunk legizgalmasabb plasztikai gondolatai irányítják, a pozitív és negatív tömegek egymáshoz való viszonya, a szabad természettel összhangot kereső, formai illeszkedés izgalmas törvényei uralják. Az idegen anyagfelületek, réz, üveg, vas összekombinálásával, mint annyiszor, a 60-as évek elején újra iskolát teremtett a magyar kerámiaművészetben. Ezek a művek legtöbbször virtuóz teljesítmények, a kerámia minden eszközén uralkodni tudó művész derűs, játékos villanásai, melyekben azonban az anyag elragadó véletlenjei belső mondanivaló hordozására kényszerülnek, mint pompás halas csempéi vagy kakasos, leányfigurás kompozíciói. A különféle hőfokon összeolvadó, mégis nagyon kiszámított tudással komponált mázfolatok, kraklós felületek vagy betétanyagok a téma hordozói. Összképükben lényegre sűrített, dekoratív, legtöbbször figurális vagy csendéleti mondanivalót közlő alkotások.

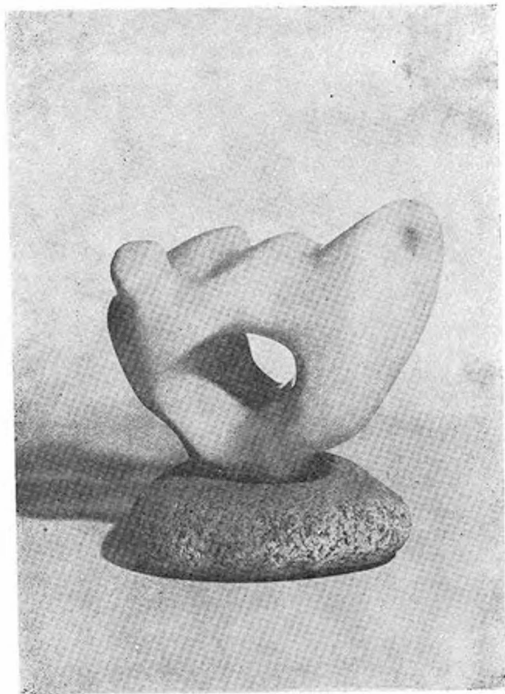
A művészt a 60-as évektől kezdve egyre inkább foglalkoztatja a monumentális kerámia problematikája. Több mint 20 év alatt sok oldalról közelítette meg ezt a témát. Fiatal éveiben a magyar népéletkép dekoratív feldolgozásának lehetőségei és a groteszk vagy novellisztikus témák ragadták meg, mint a Debreceni vásár című művén (1955). Az 50-es években a középületekben és szállodákban elhelyezett dekoratív csempéfalain grafikai megoldásokat alkalmazott (Metropol Szálloda sörözője, 1960.): A 60-as évek kezdetén a negatív formákkal ma, alkotóereje teljében, minden eddigi művészj eredményének új szintézisét hozza létre alkotásaiban. Az egyes műfajok szűk konvencióin túllépő törekvései, új megoldásai egy nagy feszültségű, több mint 60 éves alkotói múltira visszatekintő művész korunk legizgalmasabb kerámiaművészeti problémáira adott iskolát teremtő válasza.

Fizetésrendezés a múzeumokban

1971. július elsejével rendezték a múzeumi dolgozók fizetést. A régóta esedékes fizetésrendezés sok problémát oldott meg, de még mindig hagyott hátra megoldatlan kérdéseket.

Gádor István: Fali csempé kakassal

Gábor István: Porcelán plasztika

A Debrecen környéki erdőségeken átmenő utak mellett, Pacon, Bánkon, Nagycserén, Halápon gyakran lehet látni magánosan legelő teheneket, melyek nyakukban 100–120 cm láncra kötött, 10–20 kg súlyú fadarabot, *koloncot* húznak a földön. Ha a tehén hosszabbat lép, a hátsó lába akad bele, ha fejét felemelve menni akar, az első lábát veri, s ezzel akadályozza a mozgásban, de a nyugodt legelés közben nem zavarja. Így néha több száz méterre is eltávozhat a tanyától, ahol gazdája elengedte, de gyorsan utolérhető, ha meg akarják fogni. Különösen kellemetlen alkalmatosság a kolonc, ha a tehén a kövesútra téved, mert a kövön ide-oda forog, csúszkál; veri a tehén lábát. Ezért a koloncos tehén ezt meg is tanulja, s rendszerint nem hagyja el a füves árokpártot, a kis útszéli legelőket. Az erdő bokros, tuskós részeit is elkerüli, mert itt meg a kolonc megakadása okoz a tehennek kellemetlenséget. A tehén nyakába kötött koloncnak két formáját figyelhettük meg: 1., amikor a láncot a kolonc egyik végére kötik, 2., amikor a kolonc derekára kötik a láncot. (1. kép.)

A mozgásgátló eszközöknek ezt a fajtáját eddigi tudomásunk szerint falusi parasztok nem alkalmazzák. Illetve itt – rövidebb kötélen – kutyák nyakába kötnek hasonló, természetesen kisebb méretű koloncot. (A kutyakolonc használatát a vadászati tilalom bevezetése óta földesúri, vármegyei rendeletek írták elő abból a célból, hogy a szabadon levő kutyák ne tudják a nyulat s más vadat elfogni. De a falusi udvarokon, pásztortanyákon gyakran azért kötnek koloncot a kutya nyakába, hogy ne kóboroljon.)

Szarvasmarhákon vidékünkön is leggyakoribb mozgásgátló eszköz a *nyúg*, illetve a *békö*, mellyel a jószág két első lábát kötik össze. A nyúg készíthetett kötélből, láncból, összesodrott vesszőből, hánscsóból, a békö vasból vagy legalábbis láncból készült és valamiféle zárószerezettel rendelkezett. A békót itt is leginkább lovakra tették. (Magyar Kázmér: A békö. NÉ. XV., 1914., 192–217.) A Debrecen környéki tanyákon igen elterjedt szokás volt a tehenek kipányvázása is, melynek az a lényege, hogy egy kijelölt helyen levert vascölöphöz (*pányvakaró*) 8–15 m hosszú kötéllel (*pányvakótél*) hozzákötik a tehenet, amely így csak a kötél által kimért területen legelhetett. Ha itt elfogyott a fű, akkor a gazda felhúzza a pányvakarót, és 10–20 méterrel távolabb veri le.

A Debrecen környéki tanyákon természetesen más mozgásgátló eljárásokat is ismertek. Láttam esetet, amikor a pányvakaró helyett élő fához kötötték a tehenet a pányvakótéllal. Előfordul, hogy a tehén jobb vagy bal első lábát úgy kötik a nyakához, hogy a tehén ne tudja a nyakát felemelni a földről – így nem kíván messze elporoszkálni. Olykor két tehenet lábuknál fogva 1–2 m távolságra összekötnek, s így egymást visszatartják a nagyobb mozgástól. De gyakori jelenség az is, hogy a tehén kötelét a gazdája vagy 10–12 éves gyerek a kezében tartja s úgy irányítja a jobb falatokhoz („kéz-ből való legeltetés”).

Mindezek a mozgásgátló eljárások egy helyen, egy időben, egymással párhuzamosan is előfordulnak. Az egymás mellett legelő két tehen közül néha egyiket nyűgbe teszik, a másiknak koloncot tesznek a nyakába, s néha a közelben kipányvázott tehen is legel. A módszer megválasztása függ a tehen természetétől, a rendelkezésre álló legelőterület nagyságától, elhelyezkedésétől s attól, hogy van-e valaki, aki legalábbis szemmel tarthatja a legelő állatot. Feltétlenül kipányvázásra van pl. szükség, ha szorosan körülhatárolt legelő áll rendelkezésre, ha közvetlen közelben szántóföldi vetemények, tilos területek vannak, és ha nincs, aki folyamatosan szemmel kísérhesse a legelő tehenet, ugyanis mind a nyűgben levő, mind a koloncos tehen legelés közbe messze elcsatangolhat, s időnként „meg kell téríteni”. Ezért a koloncos, nyűgös tehenekre rendszerint gyerekek vigyáznak. Az egymás közelében levő tanyákról néha 6–8 tehenet is együtt őriznek a 8–12 éves fiú- és leánygyerekek. (A közös jószágörzés, különösen jó időben, a tanyasi gyerekek kedvenc időtöltése, bár a játék hevében gyakran megfélemlenek a tehenekről, s emiatt sok a veteményekben a kártétel.)

A debreceni erdősegekben elhelyezkedő tanyákon ma a megélhetésnek szinte alapvető formája a tehentartás. Igen sok olyan család él itt, akik nem tsz-tagok, de ha a nagy létszámú családból egy-két fő tagja is valamelyik termelészövetkezetnek, vagy iparban dolgozik is, az otthon maradtak a ház körül tartott baromfiakból, disznókból s nem utolsósorban tejelő tehenekből nagyobb jövedelemre tesznek szert, mint amit a tsz-ben dolgozó családtag keres. A kifejt tejet az asszonyok naponként, kétnaponként kerékpáron hordják be a városba, s itt házakhoz szállítják. A vevőket egymásnak ajánlják, vagy maguk sorra csengetik a bérházak ajtajait, s megkérdeik, nem kell-e tejet hordani? A némi felárral adott tejet a városiak szívesen megveszik, mert ez rendszerint megbízhatóbb, mint a boltban vásárolt tej, másrészt frissen, házhoz szállítva kapják, nem kell érte kora reggel a boltba menni. Egy-egy városi családhoz évekig ugyanaz a tejes viszi a tejet. Ha véletlenül tehene elapaszt, rendszerint maga helyett valakit ajánl, aki ideiglenesen, míg tehene újra megellik, helyette rendszeresen viszi a tejet. A „tejesek” közben hasonló módon adják el hizott barmfiaikat, összegyűlt tojás-, vaj-, túró-, tejfölfeleslegüket is.

E tanyák baromfi-, disznó-, tehentartásának, ennek megfelelően jövedelmüknek legfőbb biztosítéka az, hogy a környékbeli tsz-ek és az állami erdőgazdaság területébe beékelődő tanyák körül mindenütt sok olyan legelőcske található, mely csak ezen a módon használható ki gazdaságosan. Az úttelek, parányi tisztások, tavasszal megduzzadó, nyáron leapedő tavacsok, mocsolyák széléi, a kaszálókon, fák tövében növő sarjűfűvek ezek nélkül az elemes emberek nélkül hasznavehetetlenül mennének kárba. Így viszont, a minimális téli takarmányt nem számítva, egy-két tehenet tavasztól őszig e jelentéktelen, statisztikailag „hasznavehetetlen”-nek elkönyvelt helveken el lehet tartani. Eppen a területek szűkössége követeli viszont a különböző mozgásgátló használatát.

Úgy tűnik tehát, olyan újabb keletű néprajzi jelenséggel állunk itt szemben, mely a paraszti kisüzemek, önálló kisgazdaságok megszűnése után, a nagyuji gazdaságok perifériáján virágzott fel. Maga a forma nyilván nagyon ősi; talán a domesztikáció kezdeti óta ismert. Általában úgy tudtuk, hogy a Debrecen környéki tanyák állattartását a korábbi századokban az extenzív formák jellemezték, amikor az állatokat távoli nyári legelőkön és kezdetleges telelőtől szállásokon tartották. Emellett azonban minden bizonnyal mindig éltek a tanyák körül olyan kezes jószágok, amelyeket a tanyán élő családok intenzíven hasznosítottak. Különösen a néhány holdas kisparaszttok, vákáncsok nem nélkülözheték a ház körüli egy-két tehenet. A koloncos tehen

tehat bizonyára nem új jelenség, hanem a szűkös keretek közt élő kisparaszttok körében minden időben létezett, mióta állatot tenyésztettek. Most azonban arról van szó, hogy a nagyuji gazdaságok mellett még több lett a nagyuji módszerekkel hasznavehetetlennek minősített kis zezugok, legelők száma, s ez kedvez a háztáji melléküzemágként felvirágzó tehentartásnak. Ez a magyarázata, hogy újból gazdag változatosságban tűnnek fel – sok egyéb kezdetleges jelenséggel együtt – a mozgásgátló eszközök is.

Koloncos tehen

Számszerű eredmények a Hajdú-Bihar megyei Múzeumok Szervezetében 1971-ben

1971. december 31-én a Déri Múzeum gyűjteményeinek darabszáma 185 154 volt. Ebből új szerzemény, azaz 1971-ben szerzett gyűjteményi anyag 7622 darab. Legerőteljesebb volt a gyarapodás a természettudományi és a régészeti gyűjteménynél, valamint a fotótárnál. A Déri Múzeum látogatóinak száma (beleértve a hortobágyi Pásztor-múzeum, az álmosdi Kőlcsey Emlékház, a bakonszegei Bessenyei Emlékház valamint a nagykeréki Bocskai-emlékkiállítás látogatóit is) 1971-ben 306 792 fő volt. A Hajdúsági Múzeum gyűjteményeinek száma 14 149 darab, amiből 739 darab volt az 1971. évi szerzemény. A Hajdúsági Múzeum időszaki kiállításainak látogatólétszáma 4827 fő volt. A hajdúsószoboszlói Bocskai István Múzeum 2625 darab gyűjteményi tárggyal rendelkezik, amiből 1971-ben 70 darabot gyűjtöttek. A Bocskai István Múzeum időszaki kiállításait 1971-ben 3770 fő tekintette meg.

Barcsa János emlékművének leleplezése

Hajdúnánás, 1971. december 8.

RÁCZ ISTVÁN

Tisztelt hallgatóság, kedves tanulóifjúság! Szinte törvényszerű az, hogy minél szűkebbre szabott egy emberi élet, annál lázasabb a munkatempója. Valami különös életérzés sarkallja, ösztönzi arra, hogy a felére vagy éppen harmadára kurtított élet a teljes emberöltő munkáját vállalja magára. A feladatokat és nehézségeket nem kerügeti, inkább keresi és halmozza, miközben észre sem veszi, hogy az alkotó tettvégy az élet gyors ellobbanását is siettet. Az ilyen ember életének valódi értékét nem az évek száma határozza meg, hanem a teremtő munka maradandósága, mely túléli az emberi generációkat.

Az utókor Barcsa Jánosról is azért emlékezik meg hálás tisztelettel, mert őt is – ahogyan egyik kortársa megfogalmazta – „az emberi haladás ősi mozgatóereje, az elthatalan tudásvágy sarkalta, ösztönözte, kergette előre és mindig előre, előre, még akkor is, mikor a szellemi erejével arányban nem álló törekény szervezete tilalomfákat állított a korán megszokott és megkedvelt nagymérvű munkálkodás elé”.

Pontosan ma 100 esztendeje, 1871. december 8-án született, s 1910. szeptember 15-én, 39 éves korában élete fonala meg is szakadt. Maga után azonban gazdag örökséget hagyott. Most, amikor a tudományos szakirodalom számba vette életmunkásságát, 286 tanulmányát és könyvét számolhatta össze. Azonban bizonyára még ennél is kiterjedtebb volt irodalmi tevékenysége, mert cikkek közül igen sokat álnéven publikált, s ezek azonosítása ma már gyakran nehézségbe ütközik. Barcsa János élete és tevékenysége tehát már önmagában véve is tudományos feladattá érett. Historiográfiai értékelése, elméleti és gyakorlati pedagógiai munkálkodásának számbavétele, egyháztörténeti kutatási eredményeinek hasznosítása a tudományágak műhatatlan feladata.

A történettudományban elért eredményei többségükben már beépültek a történetírásunk egészébe, a korrekciókat igénylő megállapításait kirosztalta az idő; pedagógiai gondolatainak tekintélye hányada megvalósult, mások joggal merültek a feledés homályába. Történeti leltározásuk azonban mindenképpen fontos, mert esetenként új, termékeny gondolatokat is fakaszthatnak.

Barcsa János szorgalmas és tudós életéhez méltatlan lenne, ha túlértékelnénk. Túlzás lenne őt a magyar történetírás vagy más szakterület, mely művelt – magyar irodalom, pedagógia –, vezéregyenységének, irányító művelőnek tekinteni. Viszont az utókor akkor is súlyos mulasztást követne el, ha érdemtelenül megfeledkezne róla. Barcsa János a magyar történettudomány és pedagógia olyan vidéki letéteményese volt, akinek a munkájára bizton lehetett támaszkodni, mert nem vált provinciális szemléletűvé. Az általa rajongásig szeretett Debreceni Református Kollégium, a tiszántúli református egyházkerület, a magyar hajdúság történetének megírásával, az egészséges patriotizmus élesztgetésén túl az országos történelem jobb meg-

ismeréséhez járult hozzá, miként Debrecen város vele közel egykorú szellemi mindenese, élő lexikona, Zoltai Lajos is a nemzeti történelem országos építetéhez hordta lankadatlan szorgalommal az építmény biztonságát jelentő szerény téglákat.

Nánás városa Barcsa Jánosban tudós, kísérletező kedvű tanárát és első történetíróját becsüli. Ő nem a város szülője, a Bihar megyei Tetétlenről származott. Középszkolai tanulmányait a Debreceni Református Kollégiumban végezte, latin–magyar–történelem szakos tanári diplomát a budapesti egyetemen szerzett. Friss diplomával a zsebében 1898-ban érkezett Nánásra, s rövid életének mindössze négy esztendejét töltötte el a városban, majd végérvényesen visszatért Debrecenbe, a kollégium kebelébe. Mégis méltán érdemelte ki a korabeli nánási iskolai és városvezetés és az utókor megbecsülését. Ez az ősi hajdúváros nem a nagy nevek városa. Kabay János, Kéki Lajos, Möricz Pálja, Zuga Imréné csak nagy ritkán termett, de e dolgok hétköznapi városának mindig különös érzéke volt ahhoz, hogy a szellemi értékeit megbecsülje és helyesen értékelje.

Barcsa Jánost sem tekintette idegennek, s a gimnázium örömmel fogadta tanárai sorába. Nem állított korlátokat iskolai munkája felé, pedig a lelkes fiatal tanár a hivatalos iskolarendszerről sokszor nyilatkozott kedvezőtlenül. Állandóan arról cikkezett, hogyan lehetne módszertani és tartalmi vonatkozásokban iskolai oktatásunk színvonalát emelni. A gyakorlati képzés irányába óhajtotta terelni a közoktatást. Új vizsgáztatási, érettségi rendszert, jobb és állandóbb jellegű tankönyveket sürgetett, melyek didaktikailag megfelelnek a követelményeknek. Sikrasszált a nemzeti alapozottságú műveltségű szisztema mellett. De ugyanakkor azt is vallotta, hogy a történelemoktatásunk csak úgy válhat az élet tanítómesterévé, ha látóhatárunkat kitágítjuk, s a magyar történelmet az egyetemes keretek között szemléljük.

A város azzal fejezte ki igazi megbecsülését Barcsa János iránt, hogy megbizta a város történetének megírásával. A fiatal kutató méltán érdemelte ki a városvezetők bizalmát, mert a századforduló évében olyan városmonográfiát írt meg, mely azóta is egyetlen összefoglalása a város múltjának. Az érdeklődő olvasót ma is Barcsa János könyve irányítja el a múlt berkeiben, de a város múltjának modern feldolgozására vállalkozó kutató is sokszor élvezheti eligazító tanácsait. Annak ellenére, hogy már a kortársak részéről hangzottak el a munkáról kritikai észrevételek – jogosak is –, teljes bizonyossággal állítható, hogy Barcsa János könyve tartalmi és módszertani vonatkozásban egyaránt a kor színvonalán állott. Széles tematikájú, gazdag adatmennyiségre alapozott monográfiát írt, melyet a hajdúság történetévé egyekézzé tagítani. Kora hagyományossá vált, ún. pozitívista történelem-szemléleten természetesen ő sem változtatott, ennek mai számonkérése önmagában véve történelmietlen lenne. Nem mulasztotta el azonban – talán éppen berlini egyetemi féltéve alatt szerzett tapasztalata alapján – a hazánál fejlettebb helytörténetírói gyakorlat szempontjait is érvényesíteni. Barcsa János Nánás-monográfiájával, a múlt megismerésén keresztül, öntudatosabban tette a várost, s egyben nemzeti kultúránkunkat is gyarapította. Egy-egy ország, város vagy intézmény a múltján keresztül válik igazán ismertté és megbecsültté a környező világ előtt. A múlt pedig csak a historikus keze alatt tárulkozik fel a maga valóságában. Barcsa János e monográfiájával bekapcsolta a várost a történettudomány vérkeringésébe, s ezáltal a város a múltján keresztül érvekké követelhetette ki a maga megérdemelt helyét és rangját az ország nagy közösségében.

Méltán emlékezik tehát tisztelettel Barcsa Jánosra, születésének századik évfordulóján Hajdúnánás városi Tanácsa, a Kőrösi Csoma Sándor Gimnázium tanári kara és ifjúsága s a debreceni Déry Múzeum.

Zárószó

az 1971. december 8-án Hajdúnánáson tartott Barcsa János-emléknapélyen

BÁN IMRE

Tisztelt Hallgatóság!

A történelmi közművelődés, vagy ha tetszik: történelmi jellegű népművelés útjának is megvannak a maga kanyarulatai, kiterői, meredeken ívelő vagy egyenesen haladó szakaszai és visszafordulások. Midőn több mint száz évvel ezelőtt a Magyar Történelmi Társulat megalakult, távolról sem volt elmondható, hogy az érdeklődés túlságosan széles körre terjedt volna ki. A munka jórészt a feudális múlt feltárása felé irányult, a módszerek csaknem kizárólag a pragmatikus, pozitívista adatkutató szolgálatában álltak; a mélyebb filozófiai alapozású szintézisek a jogtörténelmi iskola szellemében készültek; a történelmi ismeretek rendszeres és népszerű terjesztéséről pedig alig esett szó. Volt azonban egy ága a magyar történetírásnak, amely ha nem is a mai értelemben vett népművelés igényével, de mégis bizonyos fokú érdeklődést tudott kelteni a szaktudomány iránt, s ez a helytörténetírás volt. Itt ugyanis a helyi érdekek (vagy hiúságok!) többnyire találkoztak a tudomány érdekeivel, s ha egy-egy közösség – város, megye vagy egyház – megfelelően képzett helyi lokálpatriótáival rendelkezett, az eredmény egy mindmáig nélkülözhetetlen monográfia, esetleg több kötetes okmánytár lehetett. Elég, ha itt Kecskeméti történetírójának, Hornyik Jánosnak várostörténetére vagy Reizner János szegedi okmánytárára hivatkozunk, vagy akár Karcusú Arzén váci, Breznay Imre egri publikációira gondolunk, de ugyanilyen hasznosaknak bizonyulnak Ortway Tivadár Pozsonnyal foglalkozó művei, Kemény Lajos kaszai adatközlései, valamint az a színvonalában természetesen egyetlen iskolatörténelmi sorozat, amelyet az 1895-ös középiskolai értesítők az ezredéves ünnepségek okán tartalmaznak. Ebbe a könyvtárnyi irodalomba – amelyet egyébként nagy arányokban lehetne még bővíteni – tartozik Szűcs Istvánnak híres és éppen száz éve befejezett Debrecen-története is. A debreceni helytörténetírás tovább már nem mulasztható kötelessége a modern város-történeti szintézis megteremtése s a rendkívül gazdag debreceni okleveles anyag korszerű kritikai közzététele.

Amint értesülök, Hajdúnánás e vonatkozásban meg fogja előzni Debrecen, noha azzal is tisztában lehet mindenki, hogy az egyik legfontosabb vagy bizonyos történelmi korszakban éppen a legfontosabb magyar város történetének megírása mérhetetlenül sokrétű és bonyolult feladat.

Barcsa János, akinek ma századik születési évfordulóját ünnepeljük, nem tartozott tehát a magános harcok közé, legfeljebb rövid, 39 évre terjedő élete során alkotott szokatlanul sokat. Munkássága a kor adatkutató, pozitívista történetírásának szellemében készült; kevés érzéke volt a magasabb összefüggések, a szociális, gazdaságtörténelmi, kulturális tényezők méltányolásához, de van műve, amely ma is használható kézikönyv, mint pl. a *debreceni kollégium és partikulái*, noha ez már 1905-ben elkészült. Méltánylandó

és sok vonatkozásban alapvető teljesítmény Nánás városának és református egyháza történetének megírása is.

Még a XX. század első felének kutatója is kizárólag magányosan, egyéni adatgyűjtés alapján dolgozott, más módszert el sem tudott képzelni. Ma ez jórészt idejétmúlt, mert a történelmi diszciplínák terén is oly specializálódásnak vagyunk tanúi, amíg az a század elején még nem is gondolhattunk. Egy kutató aligha vághat neki az adatok sűrűjének, értelmezésük sokrétű feladatának. Ma a kollektív történetírás korszakát éljük, s bár nem hiányoznak az egyéni monográfiák sem, ezek rendszeren egy jól körülhatárolható kérdés vagy folyamat rajzát tűzik ki célul. Egy város történetének megírása aligha lehet ma egyéni vállalkozás. Elgondolkozhatunk rajta, pusztán csak előnyeinek van-e ennek a ténynek. Az egyéni alkotás szuggesztív ereje, az író megformálás művészi hatása rendszerint hiányzik a sokszerzős monográfiákból, de amit veszít a mű a plasztikus megformáltság révén, ugyanannyit vagy még sokkal többet nyer a szakszerűségében.

Végül a mai történetíró nem utasíthatja el magától a nemes értelemben vett tudományos szintű ismeretterjesztést, a helytörténetírásnak honismeretét fejlesztését. Ma az a törekvésünk, hogy a magyar nép kisebb közösségeinek lokális történetét sokoldalú szintézisben, az igazságnak megfelelően, de nevelei hatással tárjuk fel, és pedig a legújabb időkig, napjainkig. A múlt magyarázatának végső célja mindig a jelen megértése, az életerős közösségek életfolyamatának rajza. A magyar helytörténetírás hosszú múltra tekint vissza, módszereiben sokat változott, eredményei is a kitűnő teljesítményektől a vaskos tévedéseket tartalmazó dilettáns művekig terjednek. Egészében mégis becsülést érdemel az a több mint száz év óta dolgozó gárda, amelynek egy tagját Barcsa János személyében ma ünnepeljük. Ezekkel a gondolatokkal zárom be mai emlékünnepeinket és köszönöm meg a részvételt azoknak, akik szűkebb pátriájuk múltja iránt érdeklődnek és jövőjéért dolgozni hajlandék.

Tavaszi tárlat 1972.

A Magyar Képzőművészek Szövetsége Kelet-Magyarországi Területi Szervezete tavaszi tárlatát, amelyet először Nyiregyházaán mutattak be, 1972. június 12-én dr. Dankó Imre megyei múzeumigazgató nyitotta meg a Déri Múzeumban.

Nagy sikerű népművészeti kiállítás a Déri Múzeum rendezésében

A Déri Múzeum két munkatársa, dr. Varga Gyula és P. Szalay Emöke, a Déri Múzeum néprajzi gyűjteményének anyagából – főleg a Déri György-féle gyűjteményből – nagy érdeklődéssel kísért népművészeti kiállítást rendezett. A Börművészeti a XVIII–XIX. században című kiállítást először Sárospatakon a Rákóczi Múzeumban, majd Debrecenben, a Déri Múzeumban és végül Hajdúböszörményben, a Hajdúsági Múzeumban mutattuk be. Debrecenben 1972. április 16-án nagyszámú közönség előtt a kiállítást dr. Kurucz Albert nyitotta meg. Hajdúböszörményben a kiállításnak külön megnyitása nem volt, mert az a Hajdúsági Múzeum állandó képzőművészeti kiállításával egy időben, 1972. július 1-én nyílt meg.

A halászat, csikászat és réti életmód emlékei az okleveles forrásokban

BENCsik JÁNOS

A lapályokban, hajlatokban és a folyásokban állandó víz volt, melyek csupán a nagyobb szárazság idején apadtak ki. Ezért aztán a vizekben bőven nevelkedett a hal, a mocsaras területeken pedig a csik tenyészett. Természetesen a vadmadárhonban a madarászásra is lehetőség nyílt, melyre Kardos János Csikóélet című könyvében utalást is tesz. Sőt 1826-ban Rottenbiller Péter (valószínűleg debreceni patikus) a „Nadály szedésére hat esztendeig exculium privilegiumot kér” a várostól. „Kováts János és több Bala Helység belüli Moson vármegyei lakosok kéri meg engedtetni, hogy a határon találhatók tavakban nadályt szedhessenek, annnyival inkább, mivel annak ítéjétől 12 Krajárokot fizetvén, az által a szegényebb sorsú lakosok élelmeknek fenn-tartására valamit kereshetnek.” (1828) Ilyen halászóvizek voltak: Kadarc, Hortobágy, Brassó-ér, Döglő, Kupa, Söldő stb.

A rendelkezésünkre álló levéltári adatokból az tűnik ki, hogy a helybeli lakosok a halászatot a XVIII. sz. végéig az év minden szakaszában szabadon gyakorolhatták. A határban dolgozók halászóeszközeit vitték magukkal, a fogott halat pedig friss határbeli táplálékl elkészítvén, fogyasztották. (1810-ben pl. Oláh Mihály gyékényvágó hálót vitt magával a határba, melyet társa ellopott tőle.) 1792-ből való a halászat jogának rendszeres árendálására vonatkozó első adatunk. Az *árendátor* (aki többnyire halász volt) jelentette magát a városháznál (1806), s a magisztrátussal állapodott meg a feltételekben. Ettől az időtől, ha engedelem nélkül halásztak valamely halászóvízen, akkor a városi tanács *megdézsmáltatta* az orvul kifogott halat (1805). Az első bérlek hajdúnánásiak (kiket még nem is neveznek árendásoknak) és újfelhértóiak voltak. „Fejértai lakosok a Böszörményi halászó Réter instálják Árendába ki adatni. . . A Nemes Város a halászó Réter 30 Rfointnak alatta nem adja. . .” (1800). Közvetett utalás van tehát arra, hogy helybeliek ekkor még nemigen halászták a vizeket, legalábbis árendát nem akartak fizetni érte. Ezért a újfelhértói halászok még viszonylag alacsony bérleti díjért kapták meg a nevezett vizek halászati jogát. Bár 1792-ben bizonyára megfelelő összeg lefizetése mellett megengedik „Nánási lakos Hegedűs István és Fekete István Okgyelmeknek. . . hogy ezen a télen Ns Böszörményi Vároba birtoka alatt lévő Prédi Priediumon található minden Réteken Halászni és Tsikászni szabad lehessen.” Egyre növekszik a kereslet, bizonyára jövedelmességé miatt, a halászat iránt. Ezért 1804-ben már 100 forintot kérnek Kiss Ferenc és Kovács János helybeli halászoktól bérleti díjként. Megnőtt a helybeliek szemében is a halászat tekintélye, mert Lentés András és Tasnádi Mihály nánási lakosok hiába kéri, „a Nemes Város Rétyén a halászatot és tsikászatot. . . árendába”, mert lévén helybeli halászok is, megtartják nekik (1817). Egyik alkalommal a halászok utalnak is arra, hogy „Néik. . . más idegen felett a Réti halászhoz premitiójuk lévén” (1804).

A halászat egyre fontosabb szerepet kap a város életében, amiért 1807-ben Kovács János halász csak „olgy feltétellel kapja (meg az árendát), hogy

minden héten legalább egyszer a helybeli piacra hozzon halat eladni. . . (illetve) az elől járónak a magok mulatására tartandó halásztatás szabadon legyen. Árenda összege 100 ft.” A helybeli piac ellátására való utalás fényt derít arra is, hogy a halászok bizonyára más helységeken értékesítik zsákmányukat (nyilván a nagyobb jövedelem reményében). Így „idevaló Kardos György nevezetű lakos. . . Bardóczy Ipával Új Fejértóra halat vivén eladni. . .” (1802). Úgy látszik, hogy a halászok nem akarták betartani a tanács kívánóságát, ezért később „olgy fel tétellel (adják árendába a halászatot), hogy legalább minden héten egyszer halat és csikot a piacra el adni (vigyenek), melyet ha nem teljesítenek, ingyen hoztasson el tőlük (a hal) . . .” (1811). Ugyanilyen feltételek mellett kapja meg a jogot V Kiss Ferenc is 1814-ben. Néhány év múlva tovább szigorítják a halászat feltételeit. „A Halászok kötelesek legyenek minden tanyától két és fél mázsa halat és egy hordó csikot adni a közönséges szükségére. . . egyéb éránt azon halászoknak szabadon legyen a Halat és Csikot mind addig idegen határra kivinni. . . . mig annak it helybe a Közönséges Piaczon meg nem próbálják.” (1819) Végül 1820-ban, mivel „Balogh István, Onodi Mihály és másik Balogh István panaszojlik, hogy a Réti halászatból kiszorítottak. . . ezért az árenda. . . kötványén (árverezésen) adatik el a többet igéroknek. . . olgy feltétellel, hogy tartozzanak az árendátorok két mázsa halat és két göntzi hordó csikot a közönséges szükségletre beadni. . . az el adni való halakat és csikokat kötelesek léznek a Közönséges Piaczra felvinni,” A bérleti díj ekkorra évi 300 forint. A magasra szabott bérleti díj ellenére is 1816-ban” a Réti halászatot maga a Nemes Város Közönsége (városi tanács) fogja használni”.

Az árendálás szinte valahányszor előfordul az írott forrásainkban, mindig csak a téli halászatra vonatkozik. Az egyik megállapodáskor ki is hangsúlyozzák, hogy a *halászás* fogalma alatt *nem értvén* „Tsak a téli halászatot.” (1800). Csupán egyetlen adatunk van arra, hogy a nyári halászatot is engedélyeztik a magisztrátussal. A megállapodásra öszel, októberben, novemberben került sor. Azért ragaszkodtak a halászok szemben a nyári halászával a téli halászához, mert ez utóbbi több okból is kedvezőbb volt. Öszre teljesen kifejeztek a halak. A hideg idő beálltával a lassúbb mozgású halat könnyebb volt kifogni. A jégen való halászat könnyebb is volt, illetve a kifogott halat veszteség (romlás) nélkül tárolhatták, szállíthatták, értékesíthették.

A téli halászat megkezdése előtt a halászok „a halászó vizet a halászat kedvéért kitisztogatták” (1811), a vízínövényeket (sulyom, hínár stb.) kivágták és kihúzták a sekélyebb részekre, hogy szabadon halászhassanak pl. hálóval. Aztán „jó idején kellene egy Téli kunyhót csinálni” – vélekednek az árendálók (1804). Az 1819-ből idézett árendálás szövegéből kitűnik az is, hogy a halászok *tanyákba*, halászoközösségebe tömörültek. Az egy-egy tanyában levők közösen halásztak, közösen osztokodtak a zsákmányon, s közösen vilték (ez kiderül a lentebb idézett szövegéből is) az árendálás terheit is. Ezek a tanyák egyéni szimpátia alapján jöhettek létre, s a tanya tagjai a nekik nem tetsző egyéneket, esetleg csalárdásúkat stb. miatt kifogásolt személyeket kirekesztették, illetve be sem fogadták azokat. Azért kéri vissza G. Nagy Péter is „a halászat árendájába befizetett 6 ft 48 krajárokot. . . mivel a többi halászok magok közzé fogadni nem akarják, sőt azon esetre, ha kimenni bátorodna, meg öléssel fenyegetik.” (1822) Megfigyelhetjük, hogy évenként egy-két halász köt árendális szerződést a várossal. Mind e tények, mind a fentebb közölt árendális összeg alapján természetesnek kell tartanunk, hogy nyolcan-tizen vannak egy halásztanyában. A bérlek a halásztanyák jogi képviselői, egyszersmind *gazdái*, vezetői. E társulások tehát azonos belső feltételek között szerveződtek, mint az egyéb (pásztoroltató jószág) paraszti közösségek.

Két kelengyejegyzék

a XVIII. század második feléből

Közli: Molnár József

I.

1. Anno 1766 die 2 July lett férjhez menetelemkor adódott négy rendbéli selyem németh öltözet egész készülettel: az egyik fejr aranyos Matéria, melynek réfe 9 vagy legfeljebb 10 Rfrtjával fizetődött, második kék virágos parket, annak réfe fizetődött 4 Rfrt 15 xr., harmadik szalma szín Mór, annak réfe fizetődött 3 Rfrt, negyedik virágos Tafota ennek réfe fizetődött 3 Rfrt 30 xr.-ral.
2. Gyöngy adódott nyakra való darabos 7 sor, item kézre való apró gyöngy, mellyeknek ára tézen 310 Rfrt 48 xrt.
3. Egy smaragdos és gyémántróssákkal elegyes Medály, mellette lévő 2 gyűrűvel és egy pár Fülbevalóval 82 Frt 30 xr.
4. Egy apartement Mantl 4 arany régi valora szerint 16 Rfrt 30 xr.
5. Egy gyémántos Jegy gyűrű 13 arany 53 Rfrt 37 és fél xr.
6. Egy rendbéli kamuka abrosz, 14 asztal kendővel, 8 arany 33 Rfrt.
7. Négy felső Lepedő közönséges silízi vászonból.
8. Hasonló vászonból vánkus haját 6.
9. Két felső Lepedőre csipkét.
10. Czipőkre egy pár ezüst csat 3 Rfrt 30 xr.
11. Egy alsó szoknya tarka flanilból 6 Rfrt.
12. Két pamuttal töltött selyem szoknya 20 Rfrt és 37 és fél xr.
13. Firhangnak 39 réf tafota, réfe 30 pénz 58 Rfrt 30 xr.
14. Egy Láda 9 Rfrt.
15. Jegybéli költségnek 100 Rfrt.
16. Nappali Slézia gyolts Ing 12.
17. Éjjeli Ing 6.
18. Kötő Slézia gyoltsból 6.
19. Kötő Patyolatból 6.
20. Nyakra való Keszkenő slézia gyoltsból 8.
21. Fél selyem zsebbe való keszkenő 24 18 garasával számlálván 21 Rfrt 36.
22. Selyem strimfli 3 pár.
23. Pamutból és czérnából kötött strimfli 12 pár, az ára tézen 12 Rfrt.
24. Selyem czipők 9 pár.
25. Czipők lederbül 3 pár.
26. Mértékletes áru niederlandi csipkébül kis németh Főkötő 9.
27. Czérna tsipkével készített németh kis főkötő 4. 28. Mértékletes áru Niederlandi csipkével Tázcli 4 pár.
29. Varrott Tázcli 4 pár.
30. Közönséges főkötők plundrin csipkéből 6.
31. Közönséges Tázcli plundrin csipkéből 4 pár.
32. Niederlandi csipkébül holzstraf 2.
33. Varrott és plundrin csipkével készített halsztraf 10.
34. Vadl mintegy 3, aranyos 2.

35. Közönséges vadl mintegy 2.
36. Éjjeli főkötő parchetből közönséges csipkével 8.
37. Ágybéli eszközök adattak: 6 párna, 2 derekally.
38. Közönséges abrosz 1, hasonló asztal keszkenő 12.
39. Fejér kenyér sütő abrosz 2, hasonló vastag keszkenő 12.
40. Egy kamuka Paplan.
41. Egy Tafota paplan.
42. Németh váll fejr Mórból 1.
43. Nyakra való Palatindi niederlandi csipkéből 2.
44. Plundrin csipkéből Palatindl egy.
45. Párna zsákot egy ágynak valót nem épen újat.
46. Háló szoknya Parchetből egy.
47. Háló szoknya gyolcsból 2.
48. Tűrűkötő kendő gyoltsból 6.
49. Karszetli parchetből 3.
50. Kesztyű pár 12.
51. Szakasztó ruha 12.

Anno 1775. die 15 Januarii Ns Szabad Királyi Debreczen Várossában Németh utcán való Házból egy negyed részből álló Jussomat, nem különben Miklós utcán 3 malomból és a Homok Kert szőlőből hárommegyed részbéli részemtet vettem által Eötsém Baranyi Gáspár Uramtull, mellyeket nem sokára úgymint cum lma May anni ejisdem el adván emlétt Eötsém uramnak, annak árát mai napiglan sem venetnem kezemhez, leg kisebbet is. Nem külömben a házbéli Mobiliakból, mellyekrül az Testator néhai Nagy Atyám emlékezetet tézen, és azokat inventáltatni hatta a Testamentumban, azokból is leg kisebbet is kezemhez nem vettem.

Anno 1775. die 2 Maji Baranyi Gáspár Eötsém uram által resignáltattak kezemhez következő Gulyabéli marhák, ménesbéli lovak és nyájbeli sertések: Öreg bika, 1. Öreg kanca 7. Öreg számú kan 1. Öreg tulok 2. harmadfű ökör tinó 5. tavalyi ökör tinó 4. Öreg tehen 15. harmadfű üsző 6. tavalyi üsző 6. harmadfű bika 1.n egyedfű csődör 1. harmadfű csődör 2. harmadfű kanca 2. tavalyi csődör 3. tavalyi kanca 2. öreg számú kocsa 14. tavalyi kan malacz 4. tavalyi ártány 20. tavalyi koca 37. tavalyi kis malacz 34.

Anno 1775. die 29 Maji Tettes Néhai Baranyi Gábor uram bátyám resignáltott Szent Kázmér Pusztán 2 helyütt szántó földeket, mellyekre mehet mintegy 14 köből búza. Item ugyan akkor andaházi Pusztának részemra jutandó nyolcadrésze adatott részemre, de ottan kaszállók olly haszontalanok mérődtek részemre, hogy azoknak vizes voltak miatt tavalyi esztendőben igen kevés, az idén pedig éppen semmi hasznokat nem vehettem

Signum Debreczen, die 15 novembris 1776.

Baranyi Anna m.-pr.

Processus Baranyiana (Bihar m. levéltár IV. A. 6/d 204.) 104–107.

II.

Én alább irt le tett hitem után, mindazokat, mellyeket el háziasítom alkalmatosságával vagy annak utánna T. Baranyi Gábor vagy Testvér bátyám Baranyi Gáspár uraktul ez ideig kezembe vettem (a mennyiben eszembe jutnak) e szerint revelálom és specialálom:

1. Az 1774 szeptemberben lett férjhez menetelem alkalmatosságával adódott három Rendbéli németh selyem öltözet: az első sárga selyem matéria

melyek réfe circiter 4 Rfrrtal vétetődött, második kék Tafota, melynek réfe 1 Rfrrtal és 30 xr-al vétetődött, harmadik zöld tafota réfe hasonlóképpen Rfrrt 1 xr 30.

2. Két rendbéli minden napra való házi ruha, egyik kanavász, másik czadl, melyeknek egyikében lehet circ. 17 réf, féfe 45 xr.

3. Meg boldogult Edes Anyámrul álló nyakba és kézre való gyöngyeimet gyémántos arany keresztemet, három arany gyűrűmet és egyéb circ. 1000 Rfrrt érő Clenodiumaimat ángyom néhai Baranyi Gáspárné asszonyom eladván, és respective magának tartván, veit egy rendbéli gyémántos arany nyakban, fülben és kézrevalót és egy pár arany gyűrűt a mint maga mondotta és emlékezem rólla ött vagy hat száz Rfrrtkon, ugyanaz kitesz 600 Rfrrt.

4. Ugyan ekkor vétetődött egy rendbéli kézre való granát 24 aranyos circ. 100 rfrt 36 xr.

5. Két rendbéli kamuka abrosz, tizenkét asztalkendővel circ 10-10 arányával számlálván tészen 84 Rfrrt 40 xr.

6. Tíz Lepedő, hata vékony sziléziai, négye pedig közönséges Eperjesi gyoltsbul, az első rendbelinek réfe lehetett 51 xr, a másik rendbelinek 21 xr.

7. Vánkos haj kisebb és nagyobb 21, mind sléziai gyoltsbul.

8. Két Dereksely választokkal.

9. Egy kamuka paplan.

10. Egy zöld Tafota ágycakaró circ. 16 réf, a xr 30 24 Rfrrt.

11. 12 Ing sziléziai gyoltsbul circ 3 rft 30 xr 42 Rfrrt.

12. 6 fejér nyakbanvaló keszkenő hasonló gyoltsbul a Rft 1 6 Rfrrt.

13. Négy háló fejkötő muslinból a Rfrrt 1 xr 15 6 rfrt.

14. Harmantel 2 circ 3 rf 30 xr 7 Rfrrt.

15. Két gyolts alsó szoknya a 3 rft 6 Rfrrt.

16. Négy kötő Siléziai gyoltsbul circ Rf 1 xr 30 6 Rfrrt.

17. 12 Törülköző kendő a xr 24 4 Rfrrt 48 xr.

18. Öt rendbéli fejkötőkre való csipke circ 6 Rfrrt 30 Ffrrt.

19. Egy bőrös Láda circ 8 Rfrrt.

20. Jegybeli költség circ 40 Rfrrt.

21. Öt éjjeli Ingek eperjesi gyoltsbul circ rfrt 1 xr 30 6 Rfrrt 20 Xr.

22. Két pár selyem czipő.

23. Egy rendbéli plundinból való hatzstxraf.

24. Egy rendbéli parquet ruha.

25. Egy pár közönséges keztyű

26. Néhai edes anyámrul álló némelly nábzei portékáimat megtartván Bátyám Baranyi Gáspár uram, adott két ruhatarató almáriumot circ. rf 15 30 Rfrrt.

27. Amint emlékezem AO 1775 adott Bátyám Baranyi Gáspár Uram circ 100 kisceber közönséges bort a Rfrrt 1 30 xr 150 Rfrrt.

28. A Debrecezyi ház és malom és szőlőbéli jussomat megvevén Bátyám Baranyi Gáspár uram 2000 Rfrrt, annak felét 1000 Rfrrt megfizette interestekkel 1000 Rfrrt.

29. Amely hagyaljai szőlőket részünkre Bátyám Baranyi Gábor consiliarus ur ki hagyott volt, azokat az atyafiak két vagy 3 esztendeig parlagban hagyván én azokat fel betsültettem és kezem alá vettem, melyeknek betsü szerint ára tészen.

30. Marhakbul, Lovakbul, Sertésekbul én is annyit percipiáltam, mint aetrix testvér néném asszony, melyeket in No 13 specifical. a Szent Kozmai és Andaházi prédiuumokbul is.

Sígnat Debrecesi die 28 Augusti 1778.

Baranyi Magdolna

Processus Baranyiana (Bihar m. levéltár IV. A. 6/d. 204.) 155-157.

Osztályra való Ezüstnek specificatiója

	Font	Lat
1. Asztalra való nagy Aufsatz 11 darabbul álló	4	19
2. Kisebb asztali Aufsatz 10 darabbul	2	18
3. Egy pár fedeles csésze 4 darab	1	19 4/8
4. Egy pár Tátza	1	22
5. Egy pár gyertyatartó, hamvvevő alá való taczacskakkal	1	6 4/8
6. Két gerzedes és hat sima csésze poharak	1	4
7. Egy aranyos figurákra ki vert kanna	1	17
8. Egy sima és egy Czapa ezüst Poharak	1	14 4/8
9. Más aranyozatlan ki vert kanna	1	1 4/8
10. Poszpászhoz való igen vékony kiveret tányérkák 11 drb	3	24
11. Egy czukor Pixis igen avult	1	11 6/8
12. Egy pár tál alá való kimeccet virágos karika	1	27
13. Egy pár melegítő	2	26

NB. A régi módi kannákat formálatlan gerzedes poharakat, tál alá való ezüst karikákat, poszpászhoz való igen vékony gyenge ezüst tányérkákat, mint már most ususban nem levőket és az avult czukor pixist fordítottam kés nyeleknek és gazdálkodó kanalaknak.

Az Ötsém részére adtam ezeket:

	Font	Lat
1. 6 ezüst kanalat 3 1/2 latosokat		21
2. 12 pár kést kanálokkal tíz latosakat	3	24
3. 2 nagy gazdálkodó kanál		26
4. A nagy Aufsatz 11 darab	4	19
5. Baranyi János örsém uramnak hat pár kés, egy pár gyertyatartó és gazdálkodó kanál	3	2 6/8

Ezeknek a fellyebb specificált ezüst portékáknak, melyek mindössze 12 font és 28 6/8 latot nyomnak néhai Baranyi Gábor Bátyám uram által lett kezemhez adását s által vételét presentibus recognoscalom.

N. Varad 19 Marty 1776.

Baranyi Gáspár

Processus Baranyiana (Bihar m. levéltár IV. A. 6/d. 204.) 158-159.

Anno 1756. dei 10 Sept. az Asszony Baranyi Miklóvné Asszonyom által boldogult Urnak halála után elő adott Ezüst Portékának specificatiója.

	Font	Lat
1. Tál alá való két ezüst karika rostély	1	27
2. Gyümölcsöző való 11 tányérok hólyagos munkával	3	24
3. Ezüsből való Aufsatz hozzá való 11 darabokkal	4	19
4. Étel melegítő, ugyan ezüsből kettő, mindenik két. két darabból álló	2	26
5. Egy pár fedeles ezüst csésze	1	19 4/8
6. Egy pár Tátza ezüsből	1	22
7. Egy pár gyertya Tartó koppantó alá valóval	1	6 4/8
8. Hat sima és két gerzedes kopott aranyozású ezüst csészék	1	4
9. Két ezüst Poharak egyik czapa mási sima	1	14 4/8
10. Ezüst aranyos Canna egy figurás	1	17
11. Más aranyozott ezüst Canna ugyan figurás	1	1 4/8
12. Czukor Pixis		11 6/8

Ezeknek kívül még vagyon az Urnál Baranyi Gábor Uramnál egy Aufsatz 10 darabból álló, melyeket akár itten Debrezenben, akár pedig Váradon hitteles emberek előtt kellett meg méretni.

Item maradtanak az Asszonynál ad usum 12 pár ezüst nyelvű kések anyyi kalánokkal, egy gazdálkodó nagy ezüst kalán. Két gyertya tartó koppantóslól, egy kalamáris.

Hogy a fellebbez specificált 12 számból álló ezüst Portékákat és nem többeket által adtam Ts Ns Vizló Baranyi Gábor Uramnak presentibus recognoscendo, adván arról ezen kezem írásával és pecséttemmel meg erősített Levelemet.

Debreczen 10 7-bris Ao 1756.

Jászay Borbála m. pr.

Coram me: Martino Domokos primario iudice
Georgio Szlavy Celsissimi Principatus Esterházi ani Dominiil
Derecske administrator et Fiscalis
Stephanus Frater de Ér-Keseü advocato

Processus Baranyiana (Bihar m. levéltár IV. A. 6.d. 204.) 324–325.

Kolozsvári alkotópár kiállítása a Déri Múzeumban

Ferenczy Júlia és Gy. Szabó Béla kolozsvári képzőművészek Szigliget című kiállítását 1972. május 28-án dr. Pogány Ö. Gábor, a Magyar Nemzeti Galéria főigazgatója nyitotta meg a Déri Múzeumban.

Új állandó kiállítások a hajdúböszörményi Hajdúsági Múzeumban

Az 50 éves Hajdúsági Múzeum azzal is emlékezett fél évszázados múltjára, hogy megnyitotta állandó kiállítását. Az állandó kiállítás két részből áll. Az első rész egy komplex helytörténeti kiállítás, amelyet dr. Bencsik János, M. Nepper Ibolya és Nyakas Miklós forgatókönyve alapján, dr. Boreczky László tervei szerint, a Központi Múzeumi Igazgatóság Kiállításrendező Osztálya Bánkuti Albin vezetésével készítette. A második rész állandó képzőművészeti kiállítás, amelyet a Magyar Nemzeti Galéria, a Déri Múzeum és a Hajdúsági Múzeum anyagából dr. Bodnár Eva és dr. Borbély László rendezett. A helytörténeti kiállítást 1972. április 1-én Gönyei Antal, a Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Főosztályának vezetője, az állandó képzőművészeti kiállítást pedig 1972. július 1-én dr. Pogány Ö. Gábor, a Magyar Nemzeti Galéria főigazgatója nyitotta meg.

Szabó Iván kiállítása Debreczenben és Hajdúböszörményben

Szabó Iván szobrászművész kiállítását, mely főleg fa szteléit mutatta be, 1972. március 29-én Biró Lajos festőművész nyitotta meg a Déri Múzeumban. A kiállítás később bemutatásra került a Hajdúsági Múzeumban is, ahol dr. Dankó Imre megyei műzeumi igazgató nyitotta meg.
Szabó Iván egyik legérdekesebb alkotását, mely a kiállításokon bemutatásra került, a Déri Múzeumnak ajándékozta.

Egy pusztuló emlékün, a füzéri vár

CSORBA CSABA

Turisták és természetbarátok által sokat emlegetett, különlegesen szép fekvésű helyek közé tartozik a füzéri vár. Meredek sziklaképződményei a geológusok, növényzete pedig a botanikusok számára nyújt érdekes kutatási témát.

Noha szakkörökben a füzéri várom régóta ismert, viszonylag könnyen megközelíthető, mégis eddig alig néhány cikkkecske foglalkozott vele.

Először Hunfalvy János Magyarország és Erdély képekben c. műve II. kötetében, ill. az Ország Tükre c. lap 1862. évi évfolyamában olvashattunk rövid – képpel illusztrált – ismertetést a várról. A Vasárnapi Újság 1868-ban rövid leíró szöveg mellé Greguss János nagyszerű távlati rajzát mellékelte.

Abauj megye gyenge és elavult történelmi monográfiái csak igen kis mértékben foglalkoznak a várral. Nem sokkal többet mond Genthon-Szentiványi 1940-ben megjelent összefoglalása Abauj-Torna megyei műemlékeiről. A legértelmesebb feldolgozás a kápolnát magába foglaló nagy tornyának gótikus részleteiről jelent meg a Technika, ill. az Építészet c. folyóiratban.

A múlt század végén induló vártörténetirású láz – mely napjainkban tetőzik – úgy látszik, túl nehéz témának találta mind ez idáig Füzér múltjának föltárását.

Az abauji várak és maga az egész megye múltja egyébként is mostoha-gyerekek számát, mióta a megyeközpont, Kassa, Szlovákiához tartozik. A várak közül csak Boldogkő feltárasa fejeződött be nemrégiben, Végh Katalin munkájának eredményeképpen. Füzér, Abaujvár, Amadévár, Regéc kutatása viszont mindeddig szóba sem került.

Várkutatásunkban még ma is kísértenek romantikus elemek, összefonódva az idegenforgalmi érdekekkel. Ezen a téren a történettudomány szempontjait jelenleg is csak másod- vagy harmadrendűek.

Az egy tömegben túlságosan nagyok látszó munka decentralizálása látszik az egyetlen kivezető útnak. De az a helyzet, hogy a megyei múzeumok önállóan ritkán vállalkoznak és vállalkozhatnak városatársokra. Ennek pénzügyi és személyi okai vannak. Hisz hogyan is fordíthatna százezreket – mert ennyi szükséges – egy-egy megye csak várkutatásra, mikor az egész régészeti költségvetés többnyire 30–80 000 Ft között mozog a legtöbb helyen. De még a pénz sem megoldás önmagában, mert ritka az olyan megye, ahol kifejezetten, kizárólagosan középkori érdeklődésű régész dolgozik. Mások ugyanis csak húzódozva vállalkoznak a több éves, fáradságos várfeltárásokra. Az Országos Műemléki Felügyelőség tömöríti a várkutatókat elsősorban, de az ottani kutatók már most is túlterheltek. Ennek tudható be, hogy az ásatások eredményeinek teljességre törekvő publikálása elmarad, csak rövid jelentések és összefoglalások látnak napvilágot.

Az utóbbi másfél évtized tanulmányait alapozva, azzal a szembetűnő ténnyel is találkozunk, hogy a középkori történeti és régészeti kutatások ollo-

ja nem összezáródóban, hanem nyílóban van. Míg a múlt században történelmünk a régészet, régészeink pedig a történelem berkeiben is szinte egyaránt voltak jártasak (legklasszikusabb példa erre Rómer Flóris), ma már – ki tudja, milyen okból – mindkét szakterület eredményeit elfogulatlanul alkalmazni tudó kutató ritka, mint a fehér holló.

A füzéri vár építésének kora, építetőjének neve ismeretlen. Az tény, hogy már 1264-ben fennállt. Biztosabban csak ásatások után mondhatunk, mert a korábbi időkre vonatkozóan az eddigi ismertetés kivül újabb okleveles adatok felbukkanása meglehetősen valószínűtlen.

A vár 1270-ben egy tizenegy faluból (Füzér, Komlós, Nyíri, Kápolna, Telki, Vereng, Rátka, Kánásföldre, Kajata, Derzstelke, Biste) álló uradalom középpontja. Ekkor északról és délről a Rosd nembeli Mihály ispán birtokában levő területet az Abák hatalmas birtoktömbjei határolták (északról a szalánci, délről a regéci vár földjei).

Füzér és uradalma tulajdonosai a XIV. században – az Abák után – Drugethek, majd 1430-tól a Perényiek. Őket követték a Báthoriak (az ecsedi ág) és a Nádasdyak. Látható az előbbi névsorból, hogy a tulajdonosok minden időben az ország leghatalmasabb családjai közül kerültek ki.

Mint a többi középkori várnak, ennek is két funkciója volt: földesúri lakóhely, illetve gazdasági központként szerepelt. Mindig az illető birtokos személye és birtokainak nagysága, elhelyezkedése, várainak száma szabta meg, melyik jellege vált egy bizonyos időszakban dominálónak.

Füzér esetében a XV. század második felétől kezdve inkább a gazdasági (uradalmi) központ és vadászkastély szerep vált uralkodóvá. Ugyanis ekkori tulajdonosai központibb fekvésű váraikban szívesebben tartózkodtak, mint itt. Füzér vadaskertje még a XVI–XVII. században is megvolt, de akkor már hanyatlófényben. (Az 1620. évi összeírás már csak 11 szarvast talált benne.)

A várat fennállása alatt – jelenlegi adataink szerint – legfeljebb három-négy ízben ostromolták. Egyébként téves lenne azt hinni Füzérről s általában a középkori erősségekről, hogy évszázadokon keresztül nap mint nap állandó ostromkészségben álltak.

Az Árpád-korban Füzér és vidéke nyugalma IV. Béla és István ifjabb királyi viszálya idején borult fel, majd a XIV. század elején az interregnum idején és Károly Róbert uralkodásának első évtizedében (az Abák uralma). Az ezt követő évszázados békeséget Giskra abauji uralma váltotta fel, majd ismét fél évszázadnyi csend.

Persze, a „béke” sem volt mentes civódásoktól, határperекtől, hatalmaskodásoktól, melyben hol a füzéri uradalom valamely része, hol egy-egy szomszéd birtokos földje, falva volt a szenvedő fél.

A vár és a birtokok hétköznapijairól a rendelkezésünkre álló oklevelek igen keveset mondanak – jellegüknél fogva. Tulajdonoscserek és hatalmaskodások írásba foglalásai maradtak csak ránk, azok is csak gyér számmal. Nem tisztázott még az sem, hogy az uradalom Észak-Magyarország gazdasági-kereskedelmi életében milyen szerepet játszott. A XV. században több város hely volt a várbirtok része. Telki és Sepsí mezővárossá fejlődött. Maga a vár alatti település, Füzér falu viszont mindvégig jelentéktelen maradt.

A mohácsi csata utáni években, a Szapolyai és Ferdinánd közötti harcok megindulásakor, gyakran találkozhatunk Füzér vára nevével is. De katonai szerepe egyre csökkent, a török elleni harcokban sem tett szert nagyobb jelentőségre. Utóbbi érthető, mert Onod, Diósgyőr, Szerencs és végső esetben Patak vára az északkelet felé vezető utat tökéletesen elzárta a török elől. Így a füzéri uradalom viszont – a körülményekhez képest – nyugodtan fejlődhetett.

A várat a török időkben palánk is kerítette, s abból lehetett a meredeken kigyózó úton feljutni a belső várba. A hevenyszett, fából és földből összetakolt külső erődítések ebben az időben legtöbb várunkra jellemzők voltak.

A XVI–XVII. században a füzéri uradalomban is tért hódított a majorsági gazdálkodás. 1641-ből, 1648-ból, 1689-ből maradtak ránk kimutatások a várbirtok adózó népességéről, illetve azok szolgáltatásairól. A terület szerencsés elhelyezkedésének köszönhetően jóval a környék átlaga alatt maradt pusztasodás tekintetében a füzéri birtok.

A lakosság döntő többsége (1641-ben 973 család közül 898) még jobbágyi szolgáltatásokkal tartozott földesurának. De talánunk példát már 1612-ből a részleges, illetve teljes taksás adózásra is. Az 1640-es években tűnnek fel a kiváltságokat között az inscripionalisok is, akik donációkor bizonyos pénzösszeg lefizetése ellenében meghatározott ideig a kapott birtok jövedelmének élvezői voltak.

Az uradalom 1612-i és 1628-i urbáriumában a szabadosok között iparosok és kocsmárosok kívül pallérok, kulcsár, sertésnevelő, juhászok-pásztorok, kerülők, asztagrakok, madarász és hasonló urasági alkalmazottak szerepeltek.

A szabadosok 1626-ban gyalog és lovon postaszolgálatot is elláttak, ami 1689-re kizárólag lovas szolgálatra változott.

A szabadosok arányszáma a XVII. század első felében csökkenő tendenciát mutatott (1612-ben 322 család közül 48, 1641-ben 302-ből 20 szabados).

Magának a várnak, a birtok igazgatási központjának képe is élénk táru, ha végigolvassuk az 1620. vagy 1665. év inventáriumot, melyek egy mai leltár pontosságával mindent leírtak.

Lássunk egy részt az 1665-ösből! Belépünk a várkapun az udvarra: . . . . . vagyon a várnak vassal borított kettős kapuja . . . Ezen kapun belől . . . az kapu ellenében egy tömlőc ajtaja. A kapu között vagyon tüzelőhely egy, kőkeményes. Ezen kapu közül amint a vár piacára kimmennék, vagy kétfelé nyíló kapu . . . Kimenvén ezen kapun, jobb kéz felől vagyon a sáfarház . . . emellett . . . a sütőház . . . emellett a konyha ajtója . . . emellett vagyon a secretarius háza . . . Ismét kimenvén, vagyon pusza virágos kerthely . . . emellett vagyon egy öreg ház . . . boltos ház (-bolthajtásos) . . . mellette való háznak, emellett vagyon az ebédő palota . . . a fal oldalán egy fekete ráma . . . amelyen vagyon a Batori fejedelem képe . . . A vár alatt majorházat és udvarházat említ az összeírás.

Ma, ha felkapaszkodunk a meredek úton, a kaputornyos át léphetünk a várba, melynek emelete már leomlott. A kerítőfalak elég magasak állnak, de a belső épületeket föld borítja. A kapuval szemben toronyféle csom magaslik, balra az udvar túlsó végén a kápolna tornya, a csillagboltozat maradványai, melyek kassai mesterre vallanak. Az alatta levő dongaboltozatos helyiségekben őrizték állítólag 1526-ban rövid ideig a koronát.

Ez a jelenlegi helyzet. A rom évről évre rosszabb állapotba kerül, eső, fagy mállasztja, néhány évtized, s a még meglévő részletek nagy része is ledől.

Műemlékszegény országunkban a füzéri várat az enyészet sorsára hagyni enyhén szólva is luxus. Rá kell egyszer már döbönnünk arra – és nemcsak szavakban –, hogy a múlt emlékeinek megismerése, védelme nem nosztalgikus menekülés a jelenből, hanem reális szükséglet a jelenben, a jövő számára.

(Előadás formájában elhangzott Tokajban.)

A Géresi utca

PETHÓ KÁROLY

Ha végigmegyünk az ős-Péterfián, elhagyjuk a valamikori városmagot kerítő árok vonalát őrző Eötvös utcát, majd a ma Sallai Imréről elnevezett Ajtó utcát is, olyan részébe jutunk a városnak, ahol mintegy másfélszáz éve még Simonyi öbester huszárai nyargalásztak a kietlen homokon, és szárazmalmok örültek a szegénység „életét”. (Kétmalom utca...) Később apró csöszházak őrizték az árkon túli szőlős- és gyümölcsöskerteket, amelyekből lassan a módos polgárok itt-ott még ma is látható villaházai kezdtek kiemelkedni, majd, a mai nagyon öregek szeme előtt, kialakult az új városrész.

Ma már alig lehet itt ezt a nem is olyan régmúltat nyomon követni, de az egyre szebb, rendezettebb, modernebb utcák nevei a város gazdag örökségéről árulkodnak. Ezt az örökséget utcanév őrzi. A sok utcanév: Zoltai Lajos, Ember Pál, Wessprémi István, Kardos Albert, Poroszlay, Lugossy József, Komlóssy stb. közül azért választottam ki a Géresi Kálmánét, mert születésének 1971-ben volt a százharmincadik, halálának pedig az ötvenedik fordulója.

A Magyar Életrajzi Lexikon (I. k. 587. old.) mint jogakadémiai tanárt és történészt tarja számon. 1873-ban és 1894-ben történelmi és közoktatásügyi tanulmányokat folytatott Oroszországban, 1874-ben Debrecenben főiskolai tanár és könyvtári felügyelő, majd jogakadémiai tanár lett, 1896-tól pedig tankerületi főigazgató. Főbb műveiként Hunyadi Mátyás magyar király diplomáciai összeköttetési III. Iván Vasziljevics orosz cárral, továbbá a Nagy-károlyi gróf Károlyi család oklevéltára c. munkáit említi.

Debrecenhez – ahol tanult, tanított és megpihit n – Kardos Albert nekrológja hozza közelebb Géresi alakját. A jó barát életét és munkásságát méltató cikk a Debreceni Képes Kalendáriom 1922. évi kötetében jelent meg (35–38).

Géresi Kálmán Visken (Máramaros vm.) született 1841. december 25-én. Nagybátyja, Lugossy József, a máramaroszigeti főiskola tanára volt, majd Debrecenbe került a kollégiumba, ahol magyar irodalmat adott elő és könyvtároskodott. Mire Géresi diáksorba került, Lugossy már híres orientalista, akadémiai tag, gazdag könyvtárral ékes háza egyik szellemi központja volt Debrecennek.

A tudásra szomjas fiatal diáknak volt hát alkalma megismerkedni az akkor élő nagyok mellett „az emberiség legnagyobb szellemeivel, a költészet és tudomány előkelőségeivel”, s ő élt is az alkalommal. Éhesen és szomjasan bújt a magyar és világirodalmat, az ő- és újkori klasszikusokat, állandó olvasója volt a kor vezető folyóiratainak: a Budapesti Szemlének, a Századoknak, a Magyar Nyelvőrnek.

Holtáig tanult, de szinte holtáig tanított is, előbb mint a kollégium magyar irodalomtörténet- és világtörténelem-tanára, később pedig mint tankerületi főigazgató. Halála előtt mindössze két évvel, 78 éves korában vonult vissza.

Tanítványainak olyan tudást igyekezett adni, hogy azzal az életben józanul és eredményesen forgolódhassanak. Főigazgatósága alatt „sokkal inkább

kormányzott bölcs jósággal, mint hivatali szigorúsággal”. Huszonhárom évi működése idején „a tankerület középiskolái nagy fejlődésen mentek át; új iskolák alakultak, csonka gimnáziumok kiegészültek, a legtöbb intézet új épületbe, hatalmas palotába költözött”.

Debrecen kulturális, közelebről tudományos és irodalmi életének nem csupán munkása, de mint a kollégiumi könyvtár igazgatója, majd mint a Csokonai Kör elnöke, irányítója is volt. Ezt bizonyítja az is, hogy „ha vidékről, a fővárosból, sőt a külföldről költő, író vagy tudós érkezett Debrecenbe, az majdnem kivétel nélkül Géresihez fordult, viszont az ország irodalmi társaságaival, közművelődési egyesületeivel ő tartotta fenn a legállandóbb kapcsolatot részint személyesen, részint a Csokonai Kör útján”.

„Géresi nagy tudásához és rengeteg ismeretéhez képest kevés irodalmi művet hagyott maga után”, állapítja meg *Kardos Albert*, Valóban. Tudományos munkásságának eredményeivel legfőképpen a Csokonai Kör lépett a nyilvánosság elé, mindig irodalmi igénnyel és színtérrel. Felolvasásai mindmennyi nagyszerű, értékes tanulmány. Ezekben saját kutatásait is feldolgozta, többek között a Péterfia név eredetéről, Debrecennek a Rákóczi-szabadságharcban viselt szerepéről, a debreceni színészet kezdeti időszakáról stb. Elnöki megnyitóiában irányt szabott a Kör működésének. Sohasem feledkezett meg arról, hogy ez a tevékenység nem szolgálhat csupán helyi célokat és érdekeket, s nem merülhet ki partikuláris csatározásokban. A Kör és a város figyelmét az országra, az egyetemes nemzeti és emberi eszmékre irányította.

A Megyei Levéltár kéziratos térképei

A Múzeumbarátok Köre kiadásában jelent meg 1972 elején a Hajdú-Bihar Megyei Levéltár kéziratos térképeit ismertető kiadvány. A vaskos kötet, amelyet *dr. Komoróczy György* levéltárigazgató szerkesztett, a térképek katalógusán túl számos módszertani vonatkozású tanulmányt is tartalmaz. A nagy jelentőségű kiadvány helytörténetek, honismereti mozgalom tagjai számára ugyanúgy nélkülözhetetlen, mint a tudományos kutatók részére. Elismerő, sőt dicséret ismertetései sorra jelennek meg a szakfolyóiratokban.

Debreceni kaleidoszkóp

1972 elején a Városi és Megyei Művelődési Központ rendezésében jól előkészített helyismereti és helytörténeti vetélkedőt tartottak Debrecen középiskolái számára. A felkészítésben és a vetélkedő lebonyolításában a múzeum dolgozói közreműködtek.

Bolgár kutatók a Déri Múzeumban

Sziranus Papazjan vezetésével *Eugenia Popova* és *Ivan Belev* bolgár muzeológusok cserekutatóúton voltak Debrecenben, a Déri Múzeumban. A bolgár kutatók 2 hetet töltöttek Debrecenben és a debreceni közgyűjteményekben szakjuknak megfelelő kutatásokat folytattak.

A debreceni kollégium zenekarának névsora 1798-ból

SCHRAM FERENC

A hajdan nagy hírű kollégiumi kántus méltán volt büszke hirnevére, maga Maróthi György alapította az énekkart 1739-ben, egy évvel később, hogy külföldi főiskolákról visszatérve, elfoglalta kollégiumi katedráját. Természetesen előzményei voltak már az énekkarnak, de ettől az évtől számíthatjuk megalakítását.

Ha az énekkar felállítása tulajdonképpen csak újrászervezését jelenti is, a *collegium musicum* gondolatának felvetése alig valamivel később, kétségtelen a híres professzor új utakon járó kísérlete. Még életében megvalósult-e gondolata, vagy csak 1744-ben bekövetkezett halála után válhatott valóra, nem tudjuk. Mindenesetre nagy szerepe volt abban, hogy míg az 1657-ben kiadott kollégiumi articulusok szerint a muzsikálás a kártyázás, kockajáték s egyéb tisztességtelen nyereszkeskedő időtöltő játékokkal esik egy megítélés alá, az 1792-ben kiadott kollégiumi rendtartás, bár korlátok közé szorítva, de már megengedi a zenélést (a szerda és szombati napok déli óráit jelölve ki gyakorlásra, tanulásra). Szabolcsi Bence *A XVIII. század magyar kollégiumi zenéje* című tanulmányában, amely utoljára *A magyar zene évszázadai* II. kötetében jelent meg (Budapest 1961.), bőven idéz analóg tilalmakat a testvérkollégiumok életéből is.

Az énekkar tagjai ismertek, utoljára fennállásának kétszáz éves jubileumára állította össze Nagy Sándor, 1860-tól a tagok névsorát és szólambeosztását is közölve (*A debreceni retormátus főiskolai énekkar 1739–1938.*, Hajdúhadház, 1938.), keveset tudunk azonban a zenekar játékosairól. Ezért jelentős a *Debreceni szeniorok számadásai* című kétkötetes gyűjtemény, amelyet az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára őriz (Oct. Hung. 531). Ennek II. kötetében találjuk az 1798. év muzsikálóinak névsorát. Sajnos, a játszott hangszeret nem tünteti fel, csak az utolsóánál, Jónás Sándornál jegyzi meg a fúvós hangszeret. Értékesek viszont a név mellé tett megjegyzések, amelyek jelzik, az évfolyam mellett, hogy a diákok, elvegezvén tanulmányukat, szétszóródva az ország minden részébe, vitték magukkal a kollégium zenekultúráját. Ezt erősíti meg a század utolsó événél, 1799-nél talált, más kézzel írt bejegyzés is, mely azt írja: „4dik Martiusba Szikszai György Uram, a Musicusok Chorusának egyik Sekundássa el vette a Deretskei Rectoriát, s minek utánna a Musicusoktól valedicalt volna ki vitetett Deretskére.

Ugyan ezen hónapban Nagy Dániel Uram a chorusnak Bögösse, az Attya helyében Mórágrya Papnak meg hívatott, a hová ezen hónapnak a végén el is ment”.

Series studiosorum Musicorum. Anni 1798.

Georgius Szikszai. Rector Deretskensis
Andreas Kotsi
Stephanus Halász. Notarius Sz. Szállásiensis
Daniel Nagy. V. D. Minister Moragytiensis

Gabriel Angyal. Rector Raczeviensis
Samuel Pataki. Pestum in patrium ...
Stephanus Mikolai 2. Ponium
Josephus Birizdo Exuit
Jakobus Zsoldos 1
Petrus Somosi 2
Paulus Milesz. Penulista factus
Samuel Tömösvári 1
Josephus Nagy 2
Alexander Jonás fagott. Lötse.

Egy töredék feljegyzés a következő év februárjánál még két játékos hangszerét elárulja: „...sok hívásra a lakodalmas házakhoz is; a kik voltak Halász István és Kotsi András Uramiké, s ott dörgölték a hegedűjüket XI. óráig”. Sajnos, a kézirat éppen itt hiányos, így többet nem tudunk meg ből a kollégium zenekarának tagjairól.

Veres Péter-emlékház Balmazújvároson

A balmazújvárosi Veres Péter Irodalmi Napok keretében, amikor Veres Péter szobrát is leleplezték, az író saját maga építette házában Veres Péter-emlékkiállítás nyílt.

Modern éremművészeti kiállítás a Déri Múzeumban

1972. január 19-én nyitotta meg a Déri Múzeumban Elek Sándorné Aszszonyi Tamás, Csikszeredei Róbert és Ligeti Erika éremművészek kiállítását. A modern, új hangvételű kiállításnak sok nézője, nagy visszhangja volt.

Jubileumi Holló-kiállítás

1972. március 5-én dr. Bán Imre egyetemi tanár, Múzeumbaráti Körünk elnöke nyitotta meg Holló László Kossuth-díjas, kiváló művésznünk mitológiai tárgyú alkotásából készített kiállításunkat. A kiállítás megnyitásátán Ónosai László, a városi tanács művelődésügyi osztályának vezetője köszöntötte a 85. születésnapját ünneplő művészt.

Jelentős személyi változások 1972 első felében a Déri Múzeumban

Eltávoztak körünkben: Csorba Csaba múzeológus (Budapesti Történeti Múzeum), dr. Váróczy Lászlóné nyilvántartó, Sajtó Julianna nyilvántartó, Pallás Judit nyilvántartó, Géder Illdikó adminisztrátor és Lisztes Ferenc asztalos.

1972-ben jöttek a Déri Múzeumhoz dr. Váróczy Lászlóné nyilvántartó, Nagy Árpád asztalos, Menyhári Andrásné nyilvántartó, Tóth Jánosné adminisztratív előadó, Bódor Katalin restaurátor, Pallás Judit nyilvántartó.

A korábban szerződéses munkaviszonyban dolgozó P. Szalay Emöke múzeológus, mint általános művelődéstörténész, kinevezést kapott a Déri Múzeumhoz.

Néhány adalék a himlőoltás magyarországi történetéhez

NYAKAS MIKLÓS

Az ókor és középkor pusztító járványainak leküzdése nemcsak orvostörténeti szempontból érdemel figyelmet, hanem demográfiai és gazdasági-szempontból is, hiszen a halálozási arányszám csökkenése a népesség növekedésén keresztül kihat a gazdasági életre is. Bár a himlőnél vannak veszedelmesebb járványok, mégis a himlős megbetegedések gyakoriságuknál fogva mindig sok áldozatot szedtek. A XVIII. század második felében Franciaországban évenként átlag 30 000 ember halt meg ebben a betegségben, Németországban 70 000, míg Magyarországon kb. 25 000 vált a járvány áldozatává.

A himlőoltás elve – úgy látszik – ősidők óta ismeretes volt Kínában. Maga az eljárás európai szemmel legalábbis szokatlan: gyapodarabkát nedvesítenek meg a himlős beteg hólyagjának tartalmával, s ezt az egészséges gyermek orrába dugják, vagy pedig a porrá zútot pörkött csövecskevel fújják be az orrukba. A kínaiak empirikus tapasztalati tudása törökországi közvetítéssel került át Európába, általában Montagu Wortley Eduard konstantinápolyi angol követ feleségének, Máriának tulajdonítják az emberből emberbe való oltás meghonosítását. A XVIII. század harmadik évtizede óta szokásban volt a himlős pustulák tartalmát vagy a porrá tört pörköket egészséges emberbe oltani. Az ily módon létrehozott himlő enyhébb lefolyású volt ugyan, mint a természetes úton keletkezett, megfelelő védettséget is biztosított, néha azonban a beoltott himlő halállal végződött. Átlag minden ezer beoltott közül négy elpusztult, ezért ez az eljárás nem is tudott gyökeret verni.

A teljesen veszélytelen megelőző eljárás Jenner nevéhez fűződik. Felfedezésének lényege az, hogy nem szükséges az igazi himlőt beoltani, a megfelelő védettséget a tehénhimlő is biztosítani tudja. Felfedezésében segítségére volt az angol parasztság tapasztalati tudása. Még orvostanhallgató korában hallotta a falusi lakosok közt, hogy akit a tehénhimlő megfertőzött, az nem kaphatja el az emberi himlőt. Sokévi kísérletezés után 1798-ban összegzi tapasztalatait. A tehénhimlő okaira és következményeire vonatkozó vizsgálatok című munkájában. Egy évvel később Londonban megnyílt az első oltóintézet, majd az eljárás gyorsan terjedni kezdett Európában.

A felfedezés Magyarországi fogadtatása meglepően kedvezően kedvező és gyors! A helytartótanács már 1799-ben felszólítja Esztergom vármegyét, hogy a pusztító himlőjárvány leküzdésére próbálkozzék a Jenner-fele módszerrel. Ugyancsak 1799-ben az eljárást már a gyakorlatban alkalmazta Hell János Sopron vármegyei és Riegler Békés vármegyei főorvos. A himlőoltás terjesztésében úttörő szerepet játszott Bene Ferenc és Schraud Ferenc. Bene Ferenc az 1800-ban megjelent A himlő veszedelmei ellen való oktatás c. munkájában propagálja a védőoltást. Az 1802-ben megjelent Rövid oktatás a mentő himlőnek eredetéről, természetéről és beoltásáról c. dolgozatát pedig lefordították latin, német, szerb és szlovák nyelvre is. A helytartótanács pedig Schraud Ferenc akkori országos főorvos javaslatára 1815-ben felszólította a papságot,

hogy a szószékről és más módon is segítse elő az oltás elterjedését. Az eljárás persze a bizalmatlanság és gyanakvás sűrű közegével találkozott. 1817-ben a tiszántúli ref. püspökség consistoriuma kénytelen újra propagálni a himlőoltás hasznos voltát, mivel sokan húzódoztak tőle. Az alábbiakban ezt a dokumentumot ismertetem, mégpedig a hajdúböszörményi református egyházi levéltárban található korabeli masolat alapján. Az irat nemcsak orvostörténeti, hanem általános művelődéstörténeti szempontból is rendkívül érdekes.

„Felsége Urunk kegyelmes Rendeléséből már ez előtt két esztendővel, ki hirdetődtött volt ebben a gyülekezetben is, mely nagy és bizonyos hasznai légyenek a Tehén himlőnek bé oltásának? Ugy esett mind az által értésére ezen Superintendentia Fő Tiszt. Consistoriumának, közelebb Nemes Szabolcs Vármegye Tudósiságából, hogy még is sok szülék találtaknak, akik annak gyermekeibe való oltásától iszonyodnak: ennek az iszonyodásnak, és az ilyen Szülék hibás gondolkodásának el hárítására annak okáért, szükségesnek ítélték Fő Tiszt. Consistoriumunk elő adatni: hogy az említett Tehén Himlő bé oltásának feltalálására és az által a Hólyagos himlőnek megelőzésére maga az Isteni különös és jöltévo Gond viselés vezérlette az embereket.

A Himlő bé oltását t. i. már ezeknek előtte számos esztendővel fel találtak volt és gyakorlották a Török Nemzet Orvosloi, de akik a Tehén himlőről semmit nem tudtak, hanem csak az embereken támadt hólyagos himlőt szokták volt bé oltani; melynek bé oltása sokszor ugyan nagy bajjal ment véghez és szomorú következtéseket vont maga után: de az a haszna annak is meg volt, hogy az olyanokra akikbe bé oltották, többé a hólyagos himlő el nem ragadott.

Mely hasznot tapasztalván és gondolván vévén sok tanult Keresztlyén Orvos Doktorok kezdték követni a hólyagos himlő bé oltásában a Török Nemzet Orvosloit . . .

Szoros kötelességévé tevődött ez nevezetesen Angliában és szokássá vált, hogy az Orvos Doktorok minden esztendőben megforduljanak minden Városokban és Helységekben a hólyagos himlő bé oltására. Ezt cselekedte a többek között ez előtt mint egy Húsz esztendővel Angliában Berkeley városa Orvos Doktora Jenner Edvard, eljárta helységenként Honester Vármegyét és amidőn annak lakosaiba a hólyagos himlőt ojtogatta, tudálkozással tapasztalta, hogy azt némelyekbe oltani; és az által reájok ragasztani hibája próbálgatta. A lakosok ezt annak tulajdonították, hogy már a tehénhimlőn ástestek. „Igy próbálgatta ezt Hét esztendő el forgása alatt . . . végre 1798-ik Esztendőben mind Anglia fő rendjeinek, mind a Tudós világnak eleibe terjesztette a hólyagos himlőtől, ezen pusztító nyavalyától való meg menekedésnek ezen könnyű módját . . . Kapva is kaptak nem tsak az Anglusok és egyéb Keresztlyén Nemzetek hanem a Pogányok és Törökök is ezen a szerentsés találmányon, el terjedett a Tehén himlőnek bé oltása és hasznos volta hazánkban is száma nélkül való példakkal meg bizonyosodott.

Keresztlyén Szüléknek nem idegenkedéssel, nem iszonyodással kell venni, hanem mint Istenlőt mutatott jó tétéményt tartoznak azt hálaadó szízzel magoknak és gyermekeik javára fordítani, ennek a tévelygő vélekedésnek semmi hitelt nem adván, hogy a hólyagos himlő által a gyermekek tisztulának. mint hogy valósággal maga ez a ragadó nyavaja az amely a vért és a testben levő egyéb nedvséget meg vesztegeti. Gondolják meg végezetre a Keresztlyén Szülék amit a szomorú de bizonyos tapasztalás tanít hogy a hólyagos himlős gyermekek közül rendszerint meghal a tizenharmadik. A beoltottaknál pedig járvány esetén . . . száz himlős gyermek közül tsak egy halt meg. Tehén himlő beoltása miatt például nints, hogy tsak egy is

meg holt volna". Azok a szülők, akik húzódoznak az oltástól, „Szánt szándékkal teszik ki kedves gyermekeiket a hólyagos himlővel együtt járó kínoknak, nyomorékságoknak és ábrázatok elváltozásának, fő okaivá lesznek haláloknak.”

Bár az állam és az egyházak is – mint láttuk – erőteljesen propagálták a himlőoltást, a gyakorlati megvalósítás nem ment ilyen zökkenőmentesen. Pár évvel a fenti határozat nyomán elhangzó prédikációk után például arról értesülnek, hogy Tiszadobon a lányok közül mintegy húszat „a hólyagos himlő elvitt” (Hajdúböszörményi ref. egyházi levéltár 1822-es csomag). Pedig e téren már az 1820-as években igen tiszteletreméltó gyakorlati kezdeményezések is történtek, melyek id. Lenhossék Mihály nevéhez fűződnek. Lenhossék már 1802-ben, Esztergom megyei főorvos korában írt a himlőről, illetve a védőoltásról. 1829-ben pedig, mint országos főorvos, részletes himlőoltási utasítást is írt, egyben az oltást magát is kötelezővé tette. Ezt egyébként az ösztöndíjas tanintézet már 1823 óta megkövetelték.

A kérdés megnyugtató rendezése azonban megfelelő anyagi és technikai erők hiányában tovább húzódot. A szép és humánus elképzeléseket nem volt olyan könnyű a gyakorlati életbe átültetni. A himlőoltás kérdésének végleges rendezése a kiegyezés utáni időszakra maradt. Az 1876. évi XIV. törv.-cikk a problémát megnyugtató módon rendezte, bár apróbb módosításokat még hajtottak végre rajta.

Kurucz A.: Konyári szüret; a taposókád elhelyezése a rúdon

Egy mulasztásunkról

DANKÓ IMRE

Úgy vélem, hogy nem szégyen és semmi esetre sem elhallgatandó dolog a mulasztásunkról beszélni.

A mulasztást nem akarom mindjárt, még el sem mondva, hogy miről is van szó, objektív akadályok felsorolásával mentetni; mert erre nincsen semmiféle szükség. Egy dolgot azonban meg kell említeni: talán az utóbbi idők sok jubileuma, amikről igyekeztünk sorra megemlékezni, feledtette el velünk, hogy 1871-ben, száz éve jelent meg *Szűcs István* Debrecen-történelme, városunk mindmáig egyetlen történeti monográfiája. A nagyforderejű eseményre csak *Bényei Miklós*, egyébként kiváló újságíkkével emlékeztünk. Azzal is a következő év első napján, nyilván egy éves jubileumi számadás kapcsán. (Száz éve jelent meg *Szűcs István* várostörténete. Hajdú-Bihari Napló., XXIX., 1972./1., január 1.) Így aztán mulasztásunk nem is számíthatna olyan jelentősnek, hogy széles körben, a nyilvánosság előtt is felróhatnák, ha *Szűcs István* munkája mind minőség, mind terjedelem és nem utolsósorban egyéb körülményeit, például megjelenését tekintve nem lenne olyan számottevő, annyira jelentős, hogy messze Debrecen határain túl is ne érdemlő figyelmet.

Szűcs István monográfiája hosszú évtizedek szorgalmas kutató-gyűjtő munkájának volt az eredménye. Több részletét előzőleg korabeli folyóiratokban, újságokban, majd pedig önálló munkák, részfeldolgozások formájában is közreadta. A monográfia megírásához alaposan átbúvárolta a gazdag városi levéltárat, a kollégium könyv- és levéltárat, a céhek iratait; egyszóval mindazt a forrást, amihez helyben hozzáférhetett. Számunkra ma már nem volna elég ez a forrásanyag, és számon kérnénk más levéltárak, elsősorban az Országos Levéltár Debrecenre vonatkozó anyagát, az általános várostörténet kutatási eredményeit, több társtudomány tárgyunkra nézve magyararázzal szolgáló feldolgozásait stb. is. De *Szűcs István* korában, több mint száz évvel ezelőtt, szinte a helytörténeti kutatás minden előzménye és tapasztalata nélkül elsőként, igen nagy dolog, elismerésre méltó eredmény volt azt a forrásanyagot is felfedezni, feldolgozni, amihez *Szűcs István* eljutott, átkutatott és feldolgozott. Hiszen ez is óriási teljesítmény! Hatalmas adathalmaz. Csak ennyi adat, csak ilyen mély kutatás tette lehetővé azt, hogy *Szűcs István* terjedelmét tekintve is nagyot, három hatalmas kötetet, összesen 1104 oldalt alkotott szeretett városa, Debrecen történetéről.

A mű megjelentetésének körülményei sem akármilyenek. Meg kell állapítanunk például, hogy *Szűcs István* monográfiája volt szinte az első tudományos igényű, a szükséges szakismeretekkel, az akkori tudományosság színvonalán álló, tehát korszerű helytörténeti monográfia. *Hornik János* Kecskeméti-történetét, amely 1860–1862-ben jelent meg, nem számítva, korábban nem adtak ki nálunk tudományosnak nevezhető helytörténeti összefoglalást. *Karcsú Arzén* Vác-története 1880–1888 között, *Lakatos Ottó* aradi monográ-

fiája 1881-ben, *Reizner János* Szeged-története 1884–1885-ben, *Szendrei János* miskolci összefoglalása 1886–1911 között, *Lukács Ódon* Nyíregyháza 1886–1887-ben *Jakab Elek* kolozsvári monográfiája 1888-ban, *Reizner János* Makó-története 1892-ben, *Károly János* Szekesfehérvára 1898-ban, *Szeremlei Samu* Hódmezővásárhely-története 1900–1913 között és végül *Ortway Tivadar* Pozsony-monográfiája csak 1905-ben jelent meg. Ezek az úttörőknek és egyben legjellegesebb magyar helytörténeti monográfiáknak vehető művek mind-mind bizonyos mértékben *Szűcs István* munkájára is épültek. Esetleg még negatív értelemben is: azt is igyekeztek adni, amit *Szűcs István* munkájából méltán hiányoltak: okmánytárt. De a kiadás, a megjelenés körülményei közül nemcsak ez, az időpont, érdemel figyelmet, méltánylát, hanem az is, hogy *Szűcs István* ezt a hatalmas művet minden különösebb támogatás élkül, saját erejéből jelentette meg. Az önzetlen szerző, aki kész volt szeretett városáért, Debrecenért, jelentős anyagi áldozatot is hozni, évekig árul-gatta a köteteket, ahogy a fedőlapokon is hirdette: „Nagy-esapó utcájá há-zamban”.

Pedig *Szűcs István* aztán igazán megérdemelte volna a támogatást. Első-sorban oadadó Debrecen-szeretetéért, aminek nem felejtett el sohasem hangot adni, anélkül azonban, hogy elnézővé, szubjektívvé vált volna a város irány-ban. Pedig nem volt debreceni, de azá nevelte a kollégium és azzá lett itteni forgolodásai között. Városunkat történetén, egyedi fejlődésmentén, a magyarság életében betöltött kiemelkedő szerepén keresztül szerette meg. Megtiszteltetésnek vette, hogy történetével foglalkozhat és nagy szerényen tehetségét felkészültséget kevésnek tartotta a nagy feladathoz. Érdekese írja bevezetőjében vallomását: „ennek megírásához bizonyonnyal nem kezdtem volna, ha a tárgy érdekes volna által kevésbé megigéztetve, inkább tehetségemet, mint hálás érzelmeimet mérlegeltem volna”. Érdekes, hogy még csak történész sem volt, hiszen jogászokodott, és az Akadémia is jogtudományi munkásságáért választotta levelező tagjai sorába. De talán éppen azért, mert nem volt debreceni és mert nem volt kimondottan történész, láthatta meg és tudatosíthatta magában azokat a debreceni történeti mozzanatok, összefüggéseket, amelyek többek között ezt iratták vele: „Ha van magyar város, melynek múlt-jáért magyar ember, magyar hazaiúi szempontból érdekli magát, az Debreczen. E város története, kicsiben története egyszersmind a magyar alföldnek is. A török világban, sőt azután is még sok ideig, e város volt alföldünkön legtöbb szervezésnek kitéve; s ennek daczára még is e város volt, a közelebb lefolyt három évszázad letolyásában, egyik jótékony közege a magyar nemzeti közművelődésnek. E constallt ténykörülményből vélem én kimagyarázhatónak azon kedvező figyelmet, melyet a hazai öszves magyar értelmiség nagy többségénél, Debreczen város magának kivívott, nem is említve azt, hogy a debreczeni születésű vagy nem debreczeni születésű bár, de Debreczenben meglepedett poigár előtt minő varázsereje legyen e szónak: Debreczen.”

A nagy mű – ma már nélkülözhetetlen forrás – megjelenésének századik évfordulóján bizony sajnálatosan megfeledkeztünk mind a műről, mind alkotójáról. Hálátlanság vagy a közömbös nemtörődömség lenne? Nem valószínű. Az események, bennük a jubileumok olyan tömeges jelentkezéséről van szó, hogy a feledést éppen a szinte mindennap forgatott könyv, az állandóan emlegetett szerző irányában kivethették el legkönnyebben. A jövő, 1972 feladata, hogy mulasztásunkat kiküszöböljük és méltó módon megemlékezzünk *Szűcs Istvánról*, Debrecen történetéről.

Helytörténészeinkre, helytörténetünkre emlékeznünk és emlékeztetnünk különben sem haszontalan. A *Szűcs István* életére, munkásságára, benne ki-

emelten százéves várostörténetünkre emlékezve minden bizonyonnyal ösztönözést nyerünk egy új, korunk tudományosságának megfelelő várostörténeti monográfia elkészítésére is.

Nem lehet vitás, hogy minden hasznos és értékes helytörténeti kutató- és feldolgozóunka, amely az utóbbi időben Debreczenben és esetleg másutt is, városunkra vonatkozóan folyt, akkor válna igazán értékessé, időállóvá, ha egy korszerű helytörténeti monográfiában, részint annak alapjait is megvetve, egyesülne. Az sem lehet vitás, hogy elmulasztott megemlékezésünk pótlása arra a munkára is ösztönözést nyújthat, amelyet ő maga nem végzett el, tudniillik arra, hogy komoly tudományos apparátussal, előzőleg vagy a feldolgozással párhuzamosan, adjuk ki Debrecen okmánytárát.

Elhunyt dr. Rajkai Tibor, a Déri Múzeum muzeológusa, a Múzeumbaráti Kör titkára

Április 1-én hosszas szenvedés után elhunyt dr. *Rajkai Tibor* antropológus munkatársunk. Haláláról a tudományos életet, a társintézményeket a Déri Múzeum külön gyászjelentéssel tudatta. A Déri Múzeum 1972. évkönyvében nekrológgal búcsúzunk tőle.

Kurucz A.: Konyári szüret; a leszedett szőlőt puttonyokba öntik

A Múzeumbarátok Körének tagjai 1972-ben

(Lezárva 1972. augusztus 15-én)

1. Cseh Kálmán, Debrecen, Zákány u. 5.
2. Csohány János, Debrecen, Egyetemi templom.
3. Molnár Gyula, Létavértes, Árpád tér 4.
4. Molnár Gyuláné, Létavértes, Árpád tér 4.
5. Dr. Tóth Kálmánné, Debrecen, Dobozi u. 6. I. 9.
6. Bálint Edit, Debrecen, Nyár u. 10.
7. Dr. Nagy Lajos, Debrecen, Izsó u. 14.
8. Kovács Margit, Debrecen, Mácsai u. 3.
9. Budai Endre, Nyíradony, Szokolykert 86.
10. Kertész István, Debrecen, Varga u. 1.
11. Székelyhidi Ferenc, Debrecen, Kossuth u. 6.
12. Turrai István, Debrecen, Petőfi tér 18.
13. Takács Lajos, Debrecen, Bánffy u. 2.
14. Szathmáry László, Hajdúsámsón, Szabadság tér 3.
15. Dr. Kovács Tamásné, Hajdúsámsón, Petőfi u. 2.
16. Haramura Gáborné, Debrecen, Kigyó u. 33.
17. Szabó Zoltánné, Debrecen, Tanácsköztársaság u. 27.
18. Szathmáry Judit, Hajdúsámsón, Szabadság tér 3.
19. Ötvös László, Hajdúbagos, Lenin u. 92.
20. Ötvös Lászlóné, Hajdúbagos, Lenin u. 92.
21. Mihály János, Hajdúböszörmény, Bocskai tér 6.
22. Benkő Ferenc, Derecske, Tanácsköztársaság u. 3.
23. Szamosújvári Sándor, Debrecen, Becskerek I. u. 2.
24. Dr. Benda Kálmán, Budapest V., Molnár u. 5.
25. Dr. Lengyel Imre, Debrecen, Komlóssy u. 17.
26. Selényi Antal, Debrecen, Simonffy u. 29.
27. Dr. Szűcs Ernő, Debrecen, Simonyi u. 15.
28. Dr. Dezső László, Debrecen, Kálvin tér 17.
29. Torkos Gyula, Debrecen, Arany János u. 14.
30. Dr. Bán Imre, Debrecen, Hatvan u. 1.
31. Sági Lajos, Debrecen, Hajnal u. 6.
32. Dr. Bényei Miklós, Debrecen, Hatvani I. u. 4.
33. Szentgyörgyi Géza, Debrecen, Tanácsköztársaság u. 3.
34. Dr. Sándor Mihályné, Eberettyújfalu.
35. Dr. Varga Imre, Budapest XII., Lóránt u. 9.
36. Dr. Nagy Gábor, Eberettyújfalu, Kórház.
37. Dr. M. Kiss Pál, Budapest, XI., Elek u. 24.
38. Neubauer István, Debrecen, Baross u. 23.
39. Egressy Gyuláné, Debrecen, Nyíl u. 13.
40. Egressy Gyula, Debrecen, Nyíl u. 13.
41. Dr. Oláh Imre, Hajdúböszörmény.
42. Dr. Pákh Sándor, Debrecen, Hatvan u. 1.
43. Francz Vilmos, Debrecen, Vörösmarty u. 20.
44. Masa Anna, Budapest, XIV., Gervay u. 31.
45. Dr. Komoróczy György, Debrecen, Április 4. u. 19.
46. Kálmánczi Sándor, Hajdúhadház, Árpád u. 99.
47. Kovács István, Debrecen, Eötvös u. 4.
48. Dr. Ötvös János, Debrecen, Teleki u. 21.
49. Finta Gábor, Debrecen, Kossuth u. 26/b.
50. Implom József, Gyula, Szegedi Kiss István u. 28.
51. Kiss Lajosné, Debrecen, Klapka u. 26.
52. Dr. Varga Miklós, Debrecen, Hatvan u. 42.
53. Dávid István, Debrecen, Táncsics M. u. 17.
54. Dr. Katona József, Debrecen, Holló u. 4.
55. Dr. Tariska Sándor, Debrecen, Mester u. 26.
56. Dr. Bencsik János, Hajdúböszörmény, Április 4. u. 6.
57. Maghy Zoltán, Hajdúböszörmény, Deák F. u. 2.
58. Dr. Kövér Sándor, Hajdúböszörmény, Polgári u. 1.
59. Dr. Kövér Sándorné, Hajdúböszörmény, Polgári u. 1.
60. Barna Károlyné, Polgár, Munkácsy u. 2.
61. Ujhelyi Sándorné, Leninváros, Építők u. 10.
62. Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtára, Debrecen, Kálvin tér 16.
63. Haranghy György, Debrecen, Batthyány u. 17-19.
64. Ifj. Török József, Debrecen, Bárány u. 12.
65. Dr. Sóvágó Mihály, Hajdúböszörmény, Petőfi u. 21.
66. Szűcs Sándor, Biharnagybajom, Petőfi u. 4.
67. Kerékgyártó Sándor, Debrecen, Batthyány u. 4.
68. Dr. Balogh Józsefné, Debrecen, Kigyó u. 23.
69. Szathmári Károly, Debrecen, Gvadányi u. 12.
70. Szathmári Ibolya, Debrecen, Gvadányi u. 12.
71. Nagy Lajos, Hajdúböszörmény, Kossuth u. 4.
72. Verdunk József, Hajdúsámsón, Szabadság tér 2.
73. Dr. Bertók Lajos, Debrecen, Jókai u. 49.
74. Agárdi Zsuzsanna, Debrecen, Vörös Hadsereg útja 66.
75. Boruzs Lászlóné, Debrecen, Hadházi u. 33.
76. Dr. Gesztelyi Tamás, Debrecen, Bartók Béla u. 47.
77. Dr. Tóth Béla, Debrecen, Laktanya u. 42.
78. Fintha István, Debrecen, Ispotály u. 11.
79. Aradi János, Debrecen, Hámán Kató u. 48.
80. Tóth Lajos, Hajdúnánás, Achim A. u. 28.
81. Horváth Albert Lászlóné, Hajdúböszörmény, Zalka Máté u. 14.
82. Sipos Ágnes, Debrecen, Szabadság u. 85.
83. Varga Lajosné, Nádudvar, Hámán Kató u. 31.
84. Molnár Lajos, Debrecen, Zöldfa u. 13.
85. Cszimadia József, Konyár, Akác u. 2.
86. Dr. Gárdos Ernő, Debrecen, Vörös Hadsereg útja 40.
87. Csiha Margit, Debrecen, Kölcsey u. 19.
88. Füleper Sándor, Debrecen, Kandia u. 1.
89. Dr. Mester Csaba, Leninváros, Sallai u. 2.
90. Dr. Endes Mihály, Debrecen, Geresi u. 9.
91. Tneberl Oszkárné, Debrecen, Jászai M. u. 1.
92. Bartos Béla, Debrecen, Becskerek I. S. u. 27.
93. Somogy megyei Múzeumok Igazgatósága, Kaposvár, Rippl-Rónai tér.
94. Szima Mária, Debrecen, Hatvan u. 3.
95. Ifj. Kányási István, Debrecen, Micsurin u. 30.
96. Mercs Mihály, Debrecen, Ságvári u. 4.
97. Mercs Mihályné, Debrecen, Ságvári u. 4.
98. Rózsa Béla, Debrecen, Kút u. 56.
99. Biri Gábor, Hajdúböszörmény, Csanády I. u. 6.

100. Dr. Tasnády Imre, Hajdúböszörmény, Petőfi u. 35.
 101. Dr. Kahler Frigyes, Debrecen, Petőfi tér 1.
 102. Dr. Kahler Frigyesné, Debrecen, Petőfi tér 1.
 103. Kacska Zoltán, Biharnagybajom, Vörös Hadsereg u. 47.
 104. Dr. Jakó János, Debrecen, Dóczy u. 26.
 105. Nagyházi János, Debrecen, Nyil u. 111.
 106. Hegedűs András, Debrecen, Viola u. 2.
 107. Nagy József, Debrecen, Komlóssy u. 80.
 108. Bartha Gyula, Debrecen, Busi u. 8.
 109. Nagy Lajos, Hajdúböszörmény, Szondi u. 34.
 110. Némethy Sándor, Debrecen, Busi u. 9.
 111. Koós Erzsébet, Debrecen, Hámán Kató u. 22.
 112. ifj. Koós Sándor, Debrecen, Hámán Kató u. 22.
 113. Koós Sándor, Debrecen, Hámán Kató u. 22.
 114. Koós Sándorné, Debrecen, Hámán Kató u. 22.
 115. Kissné Herpay Katalin, Debrecen, Martonfalvi u. 15.
 116. Dr. Németh Péter, Nyíregyháza, Stadion u. 34.
 117. Török Gábor, Hajdúböszörmény, Nánási u. 62.
 118. Mészáros Mihályné, Debrecen, Bálint pap u. 5.
 119. Ötvös Károly, Nyíri u. p. Füzérkomlós.
 120. Dr. Bóka Márta, Nyíri u. p. Füzérkomlós.
 121. Nánási Bernadette, Nyíregyháza, Stadion u. 20.
 122. Halmos Sándor, Debrecen, Csokonai u. 28.
 123. Székelyhidi Ágoston, Hajdúböszörmény, Kossuth u. 11.
 124. Székelyhidi Ágostonné, Hajdúböszörmény, Kossuth u. 11.
 125. Veres Sándor, Hajdúhadház, Nyil u. 27.
 126. Ferenczik Tamás, Debrecen, Nap u. 7.
 127. Dr. Székely László, Debrecen, Simonffy u. 44.
 128. Poroszlay Ildikó, Debrecen, Vörös Hadsereg útja 28/b.
 129. Dr. Sallay Gézané, Debrecen, Hatvan u. 1.
 130. Szabó Károly, Debrecen, Simonyi u. 32.
 131. Kusa Mária, Budapest XI., Gombocz Z. u. 12.
 132. Makai István, Debrecen, Mester u. 34.
 133. Máthé Kálmán, Hajdúböszörmény, Vörösmarty u. 5.
 134. Dr. Enyedi Tibor, Debrecen, Kun Béla u. 14.
 135. Pásku Erzsébet, Debrecen, Jászai M. u. 2.
 136. Dr. Dienes Erzsébet, Szolnok, József A. u. 63.
 137. Cszizmadia Anna, Debrecen, Pacsirta u. 26.
 138. Dr. Korompai Gáborné, Debrecen, Hatvan u. 1.
 139. Balla Sándor, Hajdúböszörmény, Hadházi u. 19.
 140. Tegye Imre, Debrecen 10. KLTE Klasszika Filológiai Tanszék.
 141. Bordás Pálné, Hajdúnánás, Bocskai u. 5.
 142. Fekete Erzsébet, Komádi, Széchenyi u. 2.
 143. Dr. Németh Péterné, Nyíregyháza, Stadion u. 34.
 144. Kovács István, Debrecen, Gyöngyösi u. 16.
 145. Bornai István, Debrecen, Hold u. 13.
 146. Pálfi Ferenc, Debrecen, Kandia 15.
 147. Rácz László, Debrecen, Erzsébet u. 1.
 148. Sáfáry Ilona Jolán, Debrecen, Vörös Hadsereg útja 43.
 149. Komárom megyei Múzeumok Igazgatósága, Tata.
 150. Kiss Sándor, Hajdúböszörmény, Debreceni u. 25.
 151. Kiss Lidia, Debrecen, Marx Károly u. 91.
 152. Miklóssy Mária, Debrecen, Homokkert u. 431.
 153. Vámosi Ibolya, Debrecen, Tanácsköztársaság u. 54.
 154. Vámosi Frigyesné, Debrecen, Tanácsköztársaság u. 54.
 155. Dr. Letényi Árpád, Debrecen, Becskereki u. 11.
 156. Dr. Pethő Károlyné, Debrecen, Erzsébet u. 18.
 157. Dr. Pethő Károly, Debrecen, Erzsébet u. 18.
 158. Dr. Petrányi Gyula, Debrecen, Vörös Hadsereg útja 45.
 159. Rettegi Istvánné, Debrecen, Bajcsy-Zsilinszky u. 27.
 160. Sipéki Erzsébet, Debrecen, Barna u. 46.
 161. Heredovszky József, Debrecen, Vendég u. 14.
 162. Rajkay Enikő, Debrecen, Izsó u. 29.
 163. Zolnay Dániel, Debrecen, Poroszlay u. 107.
 164. Dombbrádi Csaba, Debrecen, Szávay Gy. u. 23.
 165. É. Kiss Sándor, Debrecen, Komlóssy u. 62.
 166. Kiss Antal, Nádudvar.
 167. Radics Pál, Debrecen, Komlóssy u. 37.
 168. Varga Józsefné, Komádi, Petőfi u. 62.
 169. Gitye Sándor, Debrecen, Apaffi u. 59.
 170. Péterffy Ida, Budapest I., Zolt u. 7.
 171. Savaria Múzeum, Szombathely, Kisfaludy u. 9.
 172. Székelyhidi Ferenc, Nyíregyháza, Madách u. 6.
 173. Csutak Tünde, Debrecen, Béke u. 26.
 174. Gyöngyösi Lászlóné, Debrecen, Dessewffy u. 19.
 175. Dr. Károlyi György, Debrecen, Arany János u. 14.
 176. Nyakas Miklós, Debrecen, Jerikó u. 36.
 177. Dr. Nyakas Sándor, Debrecen, Jerikó u. 36.
 178. Dr. Tóth Sándor, Mátraháza, Szanatórium.
 179. Páskuly András, Debrecen, Zöldfa u. 8.
 180. Dr. Daróczi András, Hajdúböszörmény, Hajdúkerület u. 8.
 181. Mátyus Béla, Hajdúböszörmény, Tavasz u. 24.
 182. Szűcs Béla, Debrecen, Április 4 u. 6.
 183. Balássy Károly, Debrecen, Hatvan u. 31.
 184. Dr. Zsindely Attiláné, Debrecen, Wesszprény u. 13.
 185. Kovács Antal, Debrecen, Széchenyi u. 25.
 186. Kovács Ágota, Debrecen, Széchenyi u. 25.
 187. Kónya Lajos, Debrecen, Erzsébet u. 32.
 188. Kónya Lajosné, Debrecen, Erzsébet u. 32.
 189. Nagy Mária, Hajdúböszörmény, Thököly u. 2.
 190. Flasch Dezső, Debrecen, Szeffü u. 7.
 191. Bögre Emese, Püspökladány, Úttörő u. 86.
 192. Tóth Pál, Debrecen, Barna u. 17.
 193. Dömötör Ákos, Budapest XI., Stoczek u. 131.
 194. Galambos Ferenc, Budapest VII., Wesselényi u. 30.
 195. Miklóssy József, Debrecen, Hámán Kató u. 31.
 196. Némethi Ferenc, Balmazújváros, Böszörményi u. 39.
 197. Balla Tibor, Debrecen, Küküllő u. 8.
 198. Ráthonyi Erzsébet, Debrecen, Mák u. 8.
 199. Héthy Zoltánné, Debrecen, Bolyai u. 7.
 200. Dr. Szendrey István, Debrecen, Darabos u. 9.
 201. Kovács Antalné, Debrecen, Széchenyi u. 25.
 202. Lázár Imre, Hajdúböszörmény, Bocskai tér 2.
 203. Papp Géza Csabáné, Debrecen, Jókai u. 23.
 204. Papp Géza Csaba, Debrecen, Jókai u. 23.
 205. Zákány Katalin, Debrecen, Hámán Kató u. 32.
 206. Tóth Katalin, Debrecen, Sallai u. 3.

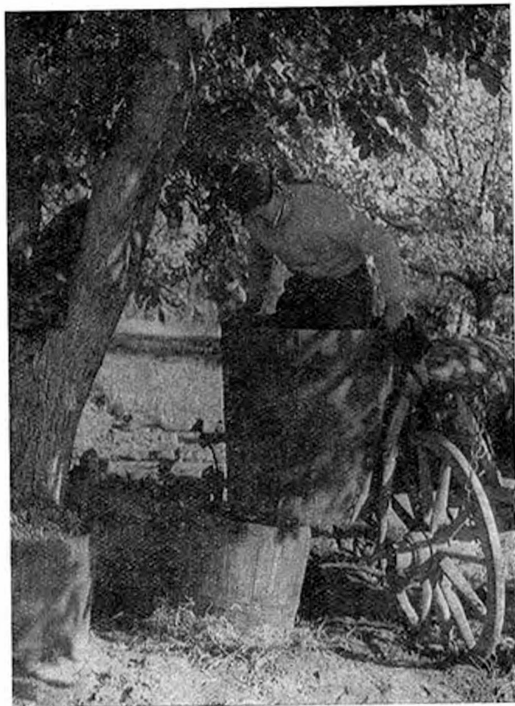
207. Nagy Ágnes, Debrecen, Bajcsy-Zsilinszky u. 51.
 208. Vajkó Ferenc, Tiszafüred, Baross u. 26.
 209. Tóth Ágnes, Debrecen, Komlóssy u. 15.
 210. Darka Judit, Debrecen, Thomas Mann u.
 211. Kurucz Enikő, Debrecen, Ember Pál u. 8.
 212. Kovács Endre, Szolnok,
 213. Dr. Csiha Antal, Hajdúböszörmény, Bethlen u. 13.
 214. Szentgyörgyi Gabriella, Debrecen, Tanácsköztársaság u. 3.
 215. Nagyközségi Tanács, Hajdúdorog.
 216. B. Szentmiklósi Erzsébet, Debrecen, Bay K. u. 4.
 217. Dr. Máthé Istvánné, Debrecen, Csapó u. 4.
 218. Tóth László, Biharnagybajom, Zrínyi u. 9.
 219. Molnár Ildikó, Debrecen, Libakert u. 11.
 220. Dr. Újfalussy József, Budapest II., Cséj u. 15/b.
 221. Rónai Gyuláné, Debrecen, Vörös Hadsereg útja 43.
 222. Dr. Szalay Gyuláné, Debrecen, Libakert u. 6.
 223. Haráv József, Debrecen, Ót malom u. 3.
 224. Haráv Józsefné, Debrecen, Ót malom u. 3.
 225. Paczók Ferenc, Debrecen, Gyöngyösi u. 14.
 226. Dr. Hófer Tamás, Budapest II., Szilágyi E. fasor 17.
 227. Kereki Margit, Debrecen, Bartók Béla u. 57.
 228. Szűcs Károly, Debrecen, Simonyi u. 15.
 229. ifj. Szűcs Ernő, Debrecen, Simonyi u. 15.
 230. Felhősi Sándor, Balmazújváros, Vasvári P. u. 76.
 231. Dr. Dankó Imre, Debrecen, Béke u. 10-12.
 232. Dankó Éva, Debrecen, Béke u. 10-12.
 233. Reven Ferencné, Debrecen, Erzsébet u. 26.
 234. Dr. Bujdosó Ernő, Debrecen, Csörsz u. 2.
 235. Lődy Györgyné, Debrecen, Mata János u. 13.
 236. Nagy Csaba, Bagamér, Bocskai u. 10.
 237. Nagy Antal, Bagamér, Bocskai u. 10.
 238. Tóth Pálné, Biharkeresztes, November 7. u. 4.
 239. Dr. Porcsalmy János, Debrecen, Libakert u. 5.
 240. Mester György, Elek.
 241. Marchhart József, Debrecen, Április 4. u. 29.
 242. Várnai Ernő, Debrecen, Hajó u. 20.
 243. Várnai Ernőné, Debrecen, Hajó u. 20.
 244. Liszt Ferenc Múzeum, Sopron.
 245. Dr. Bedő Józsefné, Debrecen, Hadházi u. 35.
 246. Győr-Sopron megyei 2. sz. Levéltár, Sopron, Beloiannisz tér 1.
 247. Éles Péter, Debrecen, Ibolya u. 14.
 248. Szöllősi Gyuláné, Debrecen, Beloiannisz u. 2.
 249. Dr. Deménev Péter, Debrecen, Juhász Gy. u. 5.
 250. Szákácsi János, Debrecen, Rákóczi u. 66.
 251. ifj. Balla Sándor, Hajdúböszörmény, Hadházi u. 19.
 252. Dr. Lovász József, Debrecen, Hámán Kató u. 10.
 253. Dr. Lovász Józsefné, Debrecen, Hámán Kató u. 10.
 254. Balogh László, Budapest V., Váci u. 84.
 255. Marosi Emese, Debrecen, Bartók Béla u. 4.
 256. Kovács Gergelyné, Budapest XII., Németvölgyi u. 89.
 257. Rác Zsigmond, Hajdúböszörmény, Wespzrémi u. 4.
 258. Szabó Endre, Debrecen, Kálvin tér 16.
 259. Zsupos Gábor, Hajdúböszörmény, Wespzrémi u. 11.

260. Dr. Oláh Imre, Hajdúböszörmény, Zalka Máté u. 5.
 261. id. Felhősi Sándor, Ároktő, Béke u. 18.
 262. Dr. Ruzsoly József, Szeged, Tarján 115.
 263. özv. Szabó Zsigmondné, Debrecen, Vörös Hadsereg u. 10.
 264. Dr. Mogyoróssy László, Debrecen, Darabos u. 39.
 265. Dr. B. Papp János, Nyíregyháza, Rigó u. 20.
 266. Dr. Uzonyi Kiss Sándor, Hajdúböszörmény, Dorogi u. 6.
 267. Szabó Károlyné, Debrecen, Bajcsy-Zsilinszky u. 7.
 268. Szabó Károly, Debrecen, Bajcsy-Zsilinszky u. 7.
 269. Molnár Ambrusné, Hajdúhadház, Bocskai tér 7.
 270. Molnár Ambrus, Hajdúhadház, Bocskai tér 7.
 271. Tóth Endre, Debrecen, Tanácsköztársaság u. 54/a.
 272. Tóth Endréné, Debrecen, Tanácsköztársaság u. 54/a.
 273. Scharf Katalin, Debrecen, Kigyó u. 57/a.
 274. Nagy Valéria, Debrecen, Egyetem tér 1.
 275. Vidács Boldizsár, Debrecen, Nagyvárad u. 29.

Kurucz A.: Konyári szüret; a szőlő borzsákba öntése puttonyból

Kurucz A.: Konyári szüret; a taposókád elhelyezése a felhércen

Felelős kiadó: dr. Dankó Imre
Készült 1000 példányban — Terjedelme: 4/1 (A/5) iv
72-3870 Szabadság Lapnyomda, Debrecen
Felelős vezető: Reményi Sándor

... MILLIÓS TÁBORA VANA
BIZTOSÍTÁSI ÉS ÖNSEGÉLYZŐ CSOPORTNAK

LÉPJEN BE ÖN IS!

A Magyar Gördülőcsapágy Művek hazánk egyetlen nagy gördülőcsapágy-gyára, amely 1963-ban a debreceni és diósi csapágygyárak, valamint a csapágyforgalmazó vállalatok összevonásából jött létre.

Az MGM főbb tevékenységi köre: gördülőcsapágyak, illetve alkatrészek gyártása, készletezése, értékesítése, továbbá e területek gazdasági feladatainak ellátása.

A magyar csapágyipar kezdetől fogva részt vesz a KGST munkájában és a 11. szekcióban komoly munkát végez:

- műszaki-tudományos együttműködés,
- a szakosítás,
- a KGST-országok csapágyszükségleteinek kielégítése terén.

A magyar gördülőcsapágyak kiváló minőségű anyagból, korszerű gyártási eljárással, közel 100 gyártás közbeni és nagyon gondos végellenőrzéssel készülnek.

A termelés üteme nagymértékben fejlődött:

- 1963-ban	9,6 millió darab,
- 1965-ben	12,4 millió darab,
- 1970-ben	16,4 millió darab,
- 1971-ben	17,6 millió darab

volt, ugyanakkor 1 millió darab csapágy előállítására ideje nem több, mint hasonló felkészültségű csapágygyáraké.

Az MGM-ben gyártott gördülőcsapágy-alaptípus és változatainak száma 410, ebből 270 típust gyártunk fokozott pontosságú követelményeknek megfelelően.

Az MGM-ben több mint 1200 termelőberendezés állítja elő a gördülőcsapágyakat, illetve biztosítja a gyártáshoz szükséges speciális szerszámokat, készülékeket.

Az MGM-gyártmányok jó hírnevének további fokozását jól képzett mérnök- és technikusgárda szakértelme és szaktudása biztosítja a gyárban dolgozó szakmunkások mellett.

Az ország csapágyszükséglete rohamosan nő, ami szükségessé teszi a csapágyipar fejlesztését. A IV. ötéves terv keretében mintegy 2 milliárd forintos költséggel megvalósul az MGM nagyarányú fejlesztése, korszerűsítése, amelynek eredményeként 1976-ban 25 millió darab, 1800-ban pedig 28,5 millió darab gördülőcsapágyat fog gyártani, ugyanakkor a választék is gazdagabb lesz. Csapágyszükségletének kielégítése során keresse és alkalmazza az MGM gyártmányait!

HÉTFŐN MINDEN MŰZEUMI KIÁLLÍTÁS ZÁRVA!

Déri Múzeum kiállításai mindennap nyitva tartanak 10-18 óráig.

A hajdúböszörményi Hajdúsági Múzeum kiállításai nyitva tartanak mindennap 11-15 óráig.

A hortobágyi Pásztor-múzeum nyitva tart mindennap 9-17 óráig.

A hajdúszoboszlói Bocskai István Múzeum kiállításai nyitva tartanak mindennap 10-18 óráig.

Az álmosdi Kölcsey Emlékház, a bakonszegi Bessenyei Emlékház, a nagykereki Bocskai-emlékkiállítás, a balmazújvárosi Veres Péter Emlékház és a tiszacsegei Zsellérháza alkalmasszerűen tart nyitva.

HÉTFŐN MINDEN MŰZEUMI KIÁLLÍTÁS ZÁRVA!

FIGYELEM!

*Hirdessen
a Múzeumi Kurírban!*

*Hirdetéseket felvesz
a Múzeumbaráti Kör
titkársága:*

Debrecen, Déri tér 1.

FIGYELEM!